

Málnási Ferenc

**A Székely Útkeresőtől
a Nyelvünk és Kultúránkig,
az erdélyi irodalomtól
ünnepekig, nyelvhezáig**

Recenziónyi állomások
könyveink birodalmában

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

ÍRÓK ÉS MŰVEK

Málnási Ferenc

**A Székely Útkeresőtől
a Nyelvünk és Kultúránkig,
az erdélyi irodalomtól
ünnepekig, nyelvhezánkig**

A könyv borítóját
Beke Sándor-Olivér
tervezte

Málnási Ferenc

A Székely Útkeresőtől
a Nyelvünk és Kultúránkig,
az erdélyi irodalomtól
ünnepekig, nyelvhazáig

*Recenziónyi állomások
könyveink birodalmában*

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
Székelyudvarhely 2016

AZ ERDÉLYI GONDOLAT
SZERKESZTŐBIZOTTSÁGA

BEKE SÁNDOR (igazgató)

BRAUCH MAGDA

CSEKE GÁBOR

CSEKE PÉTER

CSIRE GABRIELLA

GÁBOR DÉNES

JANCSIK PÁL

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD

PÉNTEK JÁNOS

© Málnási Ferenc, 2016

© Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2016

ISBN 978-606-534-075-6

www.erdelyigondolat.ro

Komoróczy György: Magyar szavaink nyomában

Nyelvművelő cikkek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1994.

Komoróczy György hosszú évek óta jelen van szakszerű nyelvművelő írásaival a *Hargita*, *Hargita Népe*, *Munkásélet*, *Valóság*, *A Hét* és más lapok hasábjain. Cikkeinek anyagát az élő nyelvből és sajtóból vette, felfigyelt a többnyire elszomorító nyelvi jelenségekre romlatlan nyelvérzékkal és éber nyelvi öntudattal, majd szakszerűen elmagyarázta, hogy melyiket miért kell kerülni, mivel lehet helyettesíteni. Valami olyasmit művelt, amit Kányádi Sándor szorgalmaz: hivatalnokként működött szavak bevándorlási hivatalában. Szigorú, hozzáértő hivatalnokként — jellemezte Péntek János professzor a szerző szorgalmát.

Az *egységes magyar nyelvért* fejezetcímben Komoróczy kifejti: „nyelvművelő szakirodalmunk szerint azt tartjuk helyesnek nyelvünk használatában az egész magyar nyelvterületen, országhatároktól függetlenül, ami megfelel a mai *legegységesebb* nyelvváltozatnak, a nemzeti nyelvnek tekinthető irodalmi nyelvnek és a művelt emberek nagyjából *egységes* élőbeszédének, a köznyelvnek”. Ezt a célt be is tartja a szerző mind a 32 cikkében, ezek címébe is beemeli a szót: *Bérfegyvezék és zárolt nyomtatvány* (és nem stat de plată), *Béralku és bérszerződés* (és nem negocsialás), *Menetirányító* (és nem șef de coloană), *Bejáratos autó* (és nem rodálják), *Fűtőanyag, üzemanyag* (és nem kombusztibil), *Ekuszon és kitűző* (ez utóbbit ajánlja a

szerző), *Címletkimutatás* (és nem monetár), *Dandártábornok* — s itt a napjainkban használt katonai rangok felsorolását is megkapjuk a románban használatos megfelelőikkel: *őrvezető* (fruntaş), *tizedes* vagy *káplár*, *szakaszvezető* (sergent), ... *hadserégtábornok* (general de armată). (Sajnos a román kifejezéseket többször halljuk és használjuk, pedig a rangok könnyen leolvashatók a *váll-lapról* (epolet).

A rendszerváltás nyelvi tükröződése című fejezetben olvashatunk a *Türelmesség* szóról, amely már a XIV. századi Jókai-kódexben a 'bosszúságok elviselésére' vonatkozott, a mások véleménye, nyelve, vallása, kultúrája, szokása stb. iránti türelmességet, ezek elfogadását, elviselését jelenti, és a latinból kölcsönzött *toleráns*, *tolerál* szónak idegen megfelelője... *Országgyűlési képviselő* szó helyett ne használjuk a parlamenter szót, mert ez a magyarban kizárólag a katonai élettel kapcsolatban szokás mondani. *Antiszemita*, *fóbia*, *nacionalista*, *irredentizmus*, *sovinizmus*, *szeparatizmus* kellemetlen hangulatot árasztó szavak magyarázata után a szerző megemlíti a reményt sarsajtó *humanitáriust* is...

A Mise — istentisztelet, Tiszteletes — tisztelendő, Parókia — plébánia, Keresztény — keresztyén, szavak, kifejezések használatáról is részletes beszámolót kapunk az *Egyházi élet* című fejezetben, s arra is választ kapunk, hogy amikor a római katolikus, református, unitárius, baptista, ortodox vagy más keresztény felekezetek közös istentiszteletet tartanak, *ökumenikus istentisztelet* a neve. Jegyezzük meg, mert a világ összes keresztény egyházainak együttműködésére irányuló mozgalomról van szó...

Nyelvjárásaink címen *Szegők — szögek, Ember — embör, Zöld — ződ, veréb — vereb, Iskátula — katuja, Csirke —*

csürke, Pióca, nadály, vérszípó, Bütürmesz, vankuj és társaik szavak, a *Gyere idefele!, Megverődik, haslag fekszik, Fáj a kezei, Az ágy meg van vetve* szószerkezetek hangtani, alaktani, mondat-tani sajátosságairól, az eltérő jelentésű, de a magyarul beszélők közti megértést szolgáló szerepükről olvashatunk. A népnyelv, a „beszédbeli kifejezőmód” korábbi fejlemény, mint a nemzeti nyelv, ma is elevenen él, és minden bizonnyal még sokáig élni fog — jósolja a szerző.

Ezt bizonyítják azok az irodalmi művek — Balassitól Kányádi Sándorig —, amelyekben újra és újra az irodalmi nyelvben is meghonosodtak a tájnyelvi szavak, kifejezések. Pl. az *Üver, szumán, vércsapa, Baraboly és turbolya, Cirbolyafa és göthe, Észkas és lappantyú* szavak, amelyekről a *Wass Albert tájszavai* fejezetben olvashatunk, amelyeket *A funtineli boszorkány* című regényből szemelgetett Komoróczy György.

A *Nevek világa* című fejezetben a *Székely, Veresvíz és Pirijó, Széchenyi és Széchényi, Byro, Wayda, Rákóczi, Bánság, Közép-Kelet Európa, Érsemjén, Báthory és Báthori* szavak írásáról, történetükről, használatukról kapunk részletes tájékoztatót... Itt csak az első szót emeljük ki: A nyelvészeti-történeti kutatásoknak mind a mai napig nem sikerült még megnyugtatóan tisztáznunk a kérdést: honnan ered a székely szó? A szerző szerint egy bizonyos: „amióta valamit is tudunk a székelyekről, az bizonyos, hogy mindig magyarul beszéltek, s ha netán a kabar törzsek valamelyikéből származnak is, már jóval a honfoglalás előtti időkben beolvadtak a magyarságba. Székely vagy magyar egyre megy, mert egy az anyanyelv!”

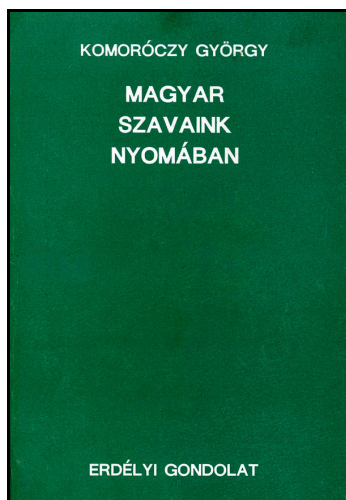
Néhány idegen szó — *Dopping — dömping, Marketing, management...*, *Premier — prömier, Médium és média* — még idegen, de talán már jövevénytörző magyarázata után

Komoróczy György közread egy csokornyit a cikkekben tárgyalt hibás kifejezésekből, hibás szerkezetekből: *Így szoktuk mondani* — *Így helyes, így jobb* — tanácsal, tematikus sorrendben: Egészségügy, Gyárban, hivatalban, Kereskedelem, Közlekedés, Oktatás, Posta, telefon, Regionális köznyelv, Ruha, öltözkék...

Köszönjük Komoróczy György munkáját, útbaigazító, hibás anyanyelvi igénytelenségünkre figyelmeztető cikkeit, várjuk az újabb köteteket, mert Ferenczy Géza tanítása ma is érvényes: „Minden nyelvi baj ellen többszöri emlegetéssel, kitartó nevelő munkával kell küzdeni.”

Erdélyi Toll, 2013. 4. szám

Murádin László: Anyanyelvünk ösvényein

Nyelvművelő írások.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1996.

E kötet anyagát az 1981-től a kolozsvári *Igazságban*, majd 1990-től *Szabadságban* hetenként megjelenő, a „nyelv titkai”-ról szóló írásokból válogatta össze Murádin László. Az olvasó ízelítőt kap a szavak életéről, múltjáról, eredetéről, a nyelvben betöltött szerepükről, értékükről, a jelentés sokféleségéről, arról, hogy egy szó, szólás mennyi történetet sűrítet össze, mennyi emléket őriz az elmúlt századok életéről, betekinthesz a szófejtés, a szótörténet világába, nyomon kísérheti bizonyos szavak jelentésbeli és alaki változásait, érzékelheti, hogy miként bokrosodik egy-egy szó népes családdá, hogyan növekedhet kifejező értéke újabb és újabb jelentésárnyalatokkal bővülve. Szóba kerül a személynévadás, bizonyos helynevek eredete, kialakulása... — foglalta össze maga a szerző az előszóban. Ez a felsorolás a kétszázat megközelítő cikk tematikáját jelzi, s az ismertető írója a bőség szarujából válogathat, melyik cikket, témát ajánlja az olvasó figyelmébe...

Az előszóra térek vissza, amelyben a szerző a háború utáni erdélyi magyar nyelvművelés történetét ismerteti, ugyanis 1991-ben Sepsiszentgyörgyön megalakult az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, s ennek keretében sikerült megszervezni erdélyi iskolásaink nyelvi vetélkedőit, s ezzel a nyelvművelésben új szakasz kezdődött, az utánpótlás szervezeti kereteinek kialakítása eredményeket sejtet, biztosít...

A *Szépen magyarul* című fejezetben Murádin László a nyelvi eszmény fogalmát magyarázza: erdélyi magyar nemzeti közösségünk nyelvhasználatáról szólva családi, alsó szintű, legfelső, irodalmi, közírói szintű magyar nyelven történik, de a közbülső, a közéleti, a foglalkozások, a szakmák szintje nem magyar nyelvű, illetve vegyes, magyar—román nyelvű. Ezért nemzeti közösségünk nyelvében kölcsönhatások lépnek fel, amelyek hibaforrások lehetnek. Ilyen esetben az anyanyelvi norma jelenti, kellene hogy jelentse a nyelvi eszményt...

A *Szavaink tárházából* című fejezetben válogathatunk, a *kártyajátékok*, *joghurt* és *kefir*, *színház*, *borravaló*, *hálapénz*, *pongyola*, *bávatag* stb. szavak keletkezéséről, forrásáról, rokon értelmű társairól, illetve használati köréről olvashatunk, illetve olyan metaforikus kifejezésekről, mint az *oroszlánszájtól a barátfüléig*, az *angoltapasztól a görögdinnyéig*...

Melyiket válasszam? — kérdeztem én is a kötet írásaira utalva, s a szerző is ezt kérdezi az olvasótól: *A sertés és a disznó*, *Lepke és pillangó*, *Avar és haraszt*, *Kap, lel, talál*, *Mecénás és szponzor* stb. cikkek élén, rábízva az olvasóra, hogy „morfondírozhat, magyarul töprenghet”, hogy melyiket válassza...

Murádin László könyvében *A szavak fölfedik titkukat*, hiszen a *kotnyeles*, *kalamajka*, *házsártos*, *cifra*, *kenguru*, *teng-leng*, *sztrájk*, *számárlétra* stb. szavakról tudhatunk meg sokat, még azt is, hogy a *csecsemő* és a *csöcselék* szóvegyülés során alakult ki azonos származékból.

Szólások, képes kifejezések magyarázata következik: *Lógatja az orrát*, *Adja a bankot*, *Nyakló nélkül*, *Szárnyaszegett* stb. és a szerző egyik cikke sem *Sótlan beszéd*, hanem jól megszerkesztett, a szólás, a képes kifejezés sokoldalú megvilágítása mellett meggyőző is...

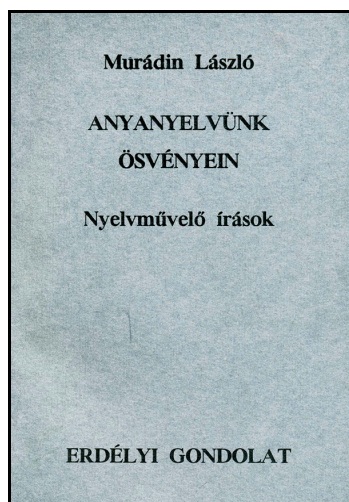
A *Helyes? Helytelen?* cím köré csoportosított cikkeket is ajánlom elolvasásra, okulásra, pl. a *Kurzus, Csinál, Argó* szavakról szóló írásokat, de a címbe emelt *Majd felhívlak telefonon* szö szerkezetet, hogy a szövegben elbújtatott, románból eredő tükörfordítást elfelejthessük...

A név maga az ember — állapítja meg a szerző, és bizonyítja azzal, hogy néhány tulajdonnév eredetét történelmi szempontból megvilágítja, becéző alakjukat is megemlíti, néhány-nak a köznév változatát is feltárja.

Hol élnek ezek a fenti szavak, kifejezések, szólások? Választ kapunk *A hely, ahol élünk* című fejezetbe sorolt, inkább földrajzi nevek magyarázata során. Kárpát-medencei otthonunk egy részének neve: *Erdély*, ennek a szónak ismertetésével kezdi Murádin László, de a Homoród, Aranyos, Bethlen, Kisjenő, Magyarókereke, Monostor, Kamarás stb. szavak is sorra kerülnek, mellettük nevezetes hidak, kutak, fák, havasok is, mind anyanyelvünk szerves részei, történelmünk egy-egy darabkáját őrzik, melyeket emlékezetünkéből kitörölni nem lehet — szögezi le a szerző.

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó remek „gondolata” volt, hogy ennek a kötetnek az utolsó fejezetét újra kinyomtatta: Murádin László: *A hely, ahol élünk. Barangolások Erdély helynevei között.* Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1998. Így talán szélesebb olvasóközönséghez is eljutnak mindazok a tudnivalók, amelyekben Murádin László rövid, de hozzáértő cikkeivel erdélyi településneveink csodálatos világába vezetett el bennünket. Azért is, mert a kötet bevezetőjében összefoglalja, hogy a Kárpát-medencében letelepedett magyarság hogyan alakította ki a maga településrendszerét: az őshazából kiindulva mozgó szálláshelyeinket csak ritkán neveztük

meg (Magyar-hegy Kiev mellett), a kötött települések neve legtöbbször annak a személynek a neve lett, aki az illető terület birtokosa, tisztségviselője volt: Ajtony, Bács, Dész, Pata, Vista stb. A személynévből alakult helynév eredetének megítélésakor nem az előzményül szolgáló személynév eredetét, etimológiai hovatartozását kell eldönteni — hiszen a személynevek között pogány kori magyar, illetőleg török eredetű személyneveken kívül lehetnek latin, szláv, német, francia és más eredetű személynevek is —, hanem azt a tényt, hogy a pusztai helynév mint helynév csakis magyar névadáson alapulhat. A névadásnak ezt a módját sem a szlovákoknál, sem a románoknál, németeknél kimutatni nem lehet, az ő névadási rendszerük más. A cikkekben felsorolt helynevekhez, s egy-egy névhez több hasonló eredetű helynév is kapcsolódik, ennek a névadási szokásnak, magyar nyelvi sajátosságának a meglétét bizonyítja, hiszen pl. a románban a helynév mindig -ești vagy -eni toldalékot kap: București, Bogdănești, Păuleni.

Murádin László bevezetőjében azt is sajnálja, hogy „nincsen olyan tudományos eredményeken alapuló ismeretterjesztő kézikönyvünk, amely rendszerszerűen tárgyalná az erdélyi magyar helyneveket és ezek viszonyát a román helynevekhez”. Talán ez bátorította a Szabó házaspárt kutatómunkájukban, amelynek eredménye: Szabó M. Attila—Szabó M. Erzsébet: *Erdélyi helységnévszótár — Dicționar de localități din Transilvania — Ortsnamenvergleich für Siebenbürgen*. Második, átdolgozott és javított kiadás, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003. (Első kiadása: 1992.)

Erdélyi Toll, 2013. 4. szám

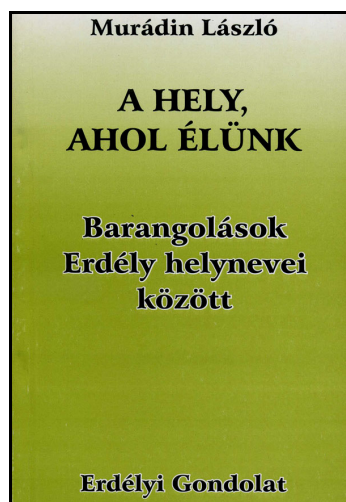
Murádin László: A hely, ahol élünk

Barangolások Erdély helynevei között.
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1998.

A IX. század végén a Kárpátoktól körülölelt medencében foglalt magának hazát egy keleti lovas nép, a magyarság. A táj régi lakosaitól használt néhány helynevet, víznevet mi is átvettünk, pl. azokat az ősi indoeurópai vízneveket, amelyeket az VII-VIII. században már itt lakó szlávoktól kaptunk: Körös, Maros, Olt, Temes, Tisza... De azokat a neveket is, amelyeket a szlávok adtak: Beszterce, Kászon, Kovászna, Kraszna stb. Eleink a honfoglalás után maguk is nevet adtak a településeik melletti vizeknek: Sajó, Mereggyó, Székelyjó, Aranyos, Nyikó, Feketeügy... A névadáshoz csatlakoztak a szászok is: Porumbák, Vidombák stb. De eleink településeiket is elnevezték, legtöbbször egy-egy személynév vált magyar helységnévvé, hiszen az akkor még mozgó, nem állandó szálláshelyeket a népcsoport fejének neve után érdeklődve lehetett megtalálni, az emberek nem valahová, hanem valakihez mentek: Ajtony, Bács, Dés, Pata, Vista stb. S ezek a személynévek lehettek pogány kori magyar, török, de szláv, német, francia és más eredetűek is... Máskor puszta népnév (Cseh, Horvát), foglalkozás (Szántó, Daróc), növénynevek (Szilvás, Tölgyes), állatnevek (Belényes, Ludas), domborzati viszonyok (Egerbegy, Veresmart), de nem ritkán építmények, közlekedést szolgáló létesítmények (Földvár, Hadrév) nevei váltak településnévvé. Majd a kereszténység felvétele után a megépített templom védőszentje szolgáltatta a helynév típusát (Szentkirály, Szentgyörgy).

Honnan tudjuk mindezt? Murádin László kolozsvári nyelvészünktől, aki a nyelvföldrajzban és a nyelvjáráskutatásban is jelentőset alkotott... Nos, a településnevek csodálatos világába vezet el bennünket a szerző, aki majdnem ötven tájegység, város, falu, tanya, de hidak, kutak, fák nevét kutatja — Erdély, Homoród mente, Avasok, Kolozsvár, Dés, Száldobos, Tóti, Bonchida, Gyulakuta stb. De *A Homoród mentén, A Kükküllő mentén, az Aranyosszéki falvak, Népnevek a helynevekben* című cikkeiben újabb és újabb nevek keletkezéséről, történetéről kaphatunk érdekes magyarázatot, *Nárityentől Mucsáig...*

A hely, ahol élünk — de tudjuk-e, hol élünk? Tudjuk-e, hogy Erdély nagytájnév már 1151 körül kimutatható: Erdeuelu. Kükküllővár és Clusienis 1177-ből, Dés 1184-ből, Szentmihályfalva 1197/1391-ből, Apáthida 1218-ból, Tóti 1291-ből, Székelyszentmihályfalva 1197/1391-ből..., hogy csak néhány példát említsek... Ez is anyanyelvünk szerves része, s aki anyanyelvét tiszteli, szereti, tudnia kell szülőföldje helyneveiről is, tudnia kell, hol él...

S mivel ezt a kötetet 2013-ban ismertetem, itt hívom fel olvasóim figyelmét Murádin László *Erdélyi magyar családnevek* (Europrint Könyvkiadó, Nagyvárad, 2005) című munkájára, amelyben a romániai magyar tannyelvű iskolák végzőseinek névsorát áttanulmányozva, a családnevek kialakulásáról, a magyarból, idegen és bizonytalan eredetű családnevekről kapunk részletes, tartalmas, sokakat érdeklő magyarázatokat.

Erdélyi Toll, 2013. 4. szám

Murádin László: Egyházi településnevek Erdélyben

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2000.

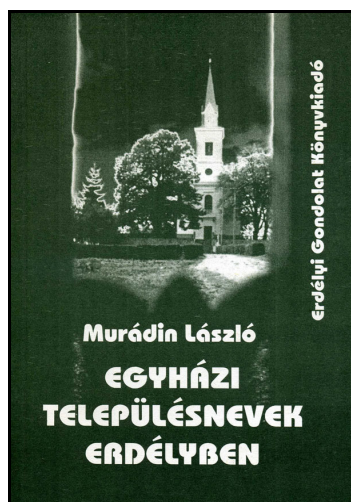
A kötet első lapjain — *Előszó helyett* — Murádin László összefoglalja az erdélyi helyneveinkre vonatkozó tudnivalókat, többek között azt, hova fordulhatunk hiteles adatokért: Sebők László: *Magyar neve: Határokon túli helységnévszótár*, amely később javított kiadásban is megjelent: *Határokon túli helységnévszótár*. Bp., 1997. A kérdés jelentőségét felismerve a Kriterion Könyvkiadónál jelent meg Szabó M. Attila, Szabó M. Erzsébet: *Erdélyi helységnévszótár* (Bukarest, 1992. Második, átdolgozott és javított kiadás, 2003.) magyar—román—szász nyelven. Lelkes György: *Magyar helységnév-azonosító szótár*. Bp., 1992., amelynek második, javított kiadása is megjelent ugyanezen a címen (Baja, 1998). Hasznos kiadvány még: *Erdély térképe* (M = 1:500000, Csukart, Bp., 1991). Murádin László megemlíti, hogy Erdélyben a román nyelvű településnév-anyagot két román kutató szerkesztette szótárrá: Moldovan Silvestru și Togan Nicolae: *Dicționarul numirilor de localități cu popo-rațiunea română din Ungaria*. Sibiu, 1909. Itt említem a *Dicționar istoric al localităților din Transilvania* întocmit de Coriolan Suciu. Vol. I-II. (Editura Academiei Republicii Socialiste România, Buc., 1968.) című kötetét is, amely azóta hiánycikk, pedig szükség lenne rá... Mert erdélyi magyarságunk magyar helységnévismeretét gazdagíthatnák a felsorolt kötetek, annál inkább, mert törvény, tanügyi kíváncsi, a felnövekvő nemzedék tudását

félrevezeti, szegényíti azzal, hogy a romániai magyar oktatás keretein belül Románia földrajzát román nyelven oktatta, oktatja a helységneveket, a hegy- és vízrajzi terminológiát is a magyar diákság nem anyanyelvén, hanem románul sajátíthatja el... Sok helyen még ma is a tanártól, az igazgatóságtól függ, hogy a magyar tanulók szülőföldjük magyar helyneveit nem ismerik...

Nos, ebből a szempontból tartom mérhetetlenül hasznosnak, nagyon fontosnak Murádin László könyvét, mert az előbb említett helységnévismeret szegénységének még egy másik vonulata is van: a kereszténység felvétele, a középkori egyházi élet mély nyomot hagyott a magyar településnevek keletkezésében, de míg a felekezeti iskoláinkban ezer esztendő alatt a Tízparancsolat alapján oktattak, addig, 1948 után, már felnőttek olyan fiatalok is, akikkel széles ívben elkerültették a templomokat, nem hallottak szülőfalujuk, -városuk védőszentjéről, nem szereztek tudomást oktató szerzetesekről, plébánosokról, lelkipásztorokról, nem tudják, hogy 1093-ban Pannonhalmán iskola működött, de Erdélyben is, a Notre-Dame-mal egyidős (és számunkra egyenértékű) római katolikus katedrálisunk mellett, Gyulafehérváron, I. (Szent) László királyunk (1040?–1095) idejében már iskola várta a fiatalokat!!

A kereszténység felvétele, a középkori egyházi élet mély nyomot hagyott a magyar településnevek keletkezésében. Különleges szerepet töltöttek be az egyházi épületek: az akkoriban *egyháznak* nevezett templomok, plébániatemplomok, a szerzetesi rendházakhoz kapcsolódó kolostorok. Szóhoz jutottak az egyházi helységnevek születésében az egyházi személyek, e személyekhez köthető tulajdonviszonyok. Rendkívül nagy szerepet játszottak továbbá a templomok védőszentjei, a templomok titulussai — tudjuk meg Murádin

László tanár úrtól, aki ezt a kérdéskört világította meg a *Keresztény Szóban* közölt cikksorozatában. Most népszerű, kötetlenebb formában 228 településnév eredetéről, a hozzájuk kapcsolható fontosabb tudnivalókról szerezhetünk tudomást, egyházi épületekre — Egyház, „templom”, Monostor, Kápolna, Harangláb — utaló helységnevekről, egyházi személyekre — Apát, Pap, Püspök, Barát „szerzetes”, Apáca, Prépost —, egyházi szervezetekre — remete, keresztes —, utaló helységnevekről. De a templom védőszentjére, a templom titulusára utaló helységnevek is sorakoznak a kötetben: Szentmáron, Szentgyörgy... Szentháromság... és végül az egyházzal kapcsolatos eseményekre utaló helységnév: a bihari Szentjobb neve. (Vajon a szentjobb diákok ismerik-e azt a történelmi eseményt, hogy a névadó Szent István királyunk konzerválódott jobb keze, amely még királyunk 1083. évi szentté avatása előtt, kalandos úton, Székesfehérvárról a Szent László által 1084-ben ide épített, bencés kolostorba került?)

A nyelvismeret tartozéka a helységnév-ismeret is. Az beszélő ugyanis helyesen anyanyelvét, aki ismeri és használja környéke, a vidék, a táj, a tágabb értelemben vett földrajzi egység településeinek nevét, e nevek anyanyelvi formáit, azokat a közelebbi és távolabbi helyneveket, ahol őseink megtelepedtek, élték mindennapi küzdelmüket fennmaradásukért — figyelmeztet a szerző...

Erdélyi Toll, 2013. 4. szám

Brauch Magda: Magyarról magyarra

Nyelvművelő írások.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2001.

Magam is valloam Kosztolányi Dezső véleményét: „...a nyelvtisztításnak van határa, a mindenkori lehetőség és az ízlés, de a nyelvpiszkitásnak nincs határa: az végtelen, mint a pongyolaság és az ízléstelenség”.

S Brauch Magda kolleganőhöz hasonlóan én is feltettem a kérdést: „Szélmalomharc a nyelvművelés?” A katedrán én is megpróbálkoztam, a szerző még a sajtóban is, s nyolc év terméséből összeválogatott vélemény-csokrot most vehet kézbe az olvasó, melyek az aradi *Jelen*-ben már eljutottak hozzá, s most fölzárkózhat több erdélyi kolléga „szélmalomharcot” folytató munkájához... Brauch Magda majdnem 100 nyelvi problémát 10 fejezetre tagolva tár elénk... *Magyarról magyarra* fejezetcím után felsorolt problémák közül a fordítás/ferdítés kérdését erdélyiként különösen érezzük, hiszen más nyelvi közegben hamar megszületik a keveréknyelv... Néha berzenkedünk is ellene, de ha a nyelvközösség befogadja a szót, a szó szerkezetet, akkor már kölcsönszóként használhatjuk... Hiszen ma már csak nyelvészeink tartják számon a balta, béklyó, ökor, árpa, búza, betű stb. szavakról, hogy mely nyelvből vettük kölcsön őket... De gondoljunk a fájl, e-mail, szoftver stb. szintén meghonosodott angol eredetű szavainkra... Az már nagyobb baj, s ezt Brauch Magda is szóvá teszi, hogy a hivatalos nyelvhasználat sokszor a közérthetőséget félretolja, és

annyira elszakad a köznyelvtől, hogy a szegény állampolgár úgy jár, mint Móra Ferenc egyik írásának hőse, akit a „folyamatbatétele” szó nyomán jószántából egész családjával a Tiszának ment volna...

„Jót s jól” — fogalmazta meg Kazinczy Ferenc, s ennek a tanácsnak ellentmondó megfogalmazásokat, reklámszöveget, de az ide-oda, a menni vagy jönni, vinni vagy hozni szavak fölcserélését kifogásolja a szerző hét kis szövegében is...

A *Minek nevezzetek?* cím alatt a magázás/tegezés egyik legnehezebb és legkényesebb kérdésére próbál tanácsot adni a szerző.

A *Magyarul gondolkozunk?* kérdésre maga a szerző válaszol: embertől, helyzettől, műveltségtől, nyelvi igényességtől és még sok más tényezőtől... Mert bár gondolkodni és álmodni mindenki anyanyelvén szokott, de csak anyanyelvi környezetben, mert itt lehet, ám erdélyiként, más nyelvi környezetben vigyáznunk kell, hogy mindig válogassunk a megfelelő magyaros formák közül, mert ami a magyarban megfelel, az nem biztos, hogy érthető már nyelvi környezetben... Egy Dévára érkező magyarországi küldöttséget a Bine ați venit! „magyar” változata fogadta: „Jó, hogy jöttetek!”

Mindenki másként hibázik, vagy mindenhol másképpen hibáznak... véli a szerző, s példákat is felsorol: eszek, iszok, -ba, -be/-ban, -ben, olvasnák, aludnák stb., mert egyesek nem tulajdonítanak fontosságot az ilyen „apróságnak”. Mert bár a ragoknál fontosabb, hogy legyen mit enni, inni, de nemcsak kenyérrel él az ember — figyelmeztet Brauch Magda.

Gyermeeknyelvi kérdésekre is véleményt, tanácsot, eligazítást kapunk... Alkalmazkodni kell a gyermek szókincséhez, de ezt fejleszteni, alakítani, formálni kell, mert pl. az -i végű

szavak szaporodása nem használ anyanyelvünk szépségének, mert madárnyelvvé válik — figyelmeztet a szerző.

Tizennyolc vélemény, ajánlás, tanács szerepel a „*Szólj! S ki vagy elmondom*” című, szintén Kazinczy Ferenctől kölcsönzött idézet után, melynek szentenciája az írás és beszéd lényegére utalva is érvényes. Ma is választékos, kulturális beszédre van szükségünk, levélírást Petőfitől és Aranytól tanulhatunk, vigyáznunk kell a betűejtésre, kerülnünk kell az éneklő beszédet... s újra Kosztolányi Dezső rokon értelmű igéit idézhetjük: „az ablak ragyogjon, csillogjon, a nyelv pedig tündököljön”.

Hogy mik vannak! címmel olyan nyelvi jelenségek csokrát kapjuk amelyekre valóban illik a címbe emelt felkiáltó mondat, és a szerző megállapítása: „Az ember néha nem hisz a fülének, hát még a szemének”. Pl. ... *felfüggesztett* villamosok..., Nincs hazugság nélkül..., elnökünk, rendőr... A stoplámpa figyelmen kívül hagyása nélkül vezette kocsiját..., 30 éves régiséggel rendelkezik... Öt tonnan felüli vásárlóinknak kedvezményt nyújtunk..., Megyünk Franciába..., pontra tesz... hozom a carnetemet... stb.

Köszönjük Brauch Magda tanárnőnek ezt a kötetét és kívánjuk, hogy újabb nyelvművelő kötetekkel segítse anyanyelvünk tisztaságának megőrzését. Tudjuk, hogy ő ezt szeretné, s ebben mi, olvasók is társai szeretnénk lenni...

Erdélyi Toll, 2013. 4. szám

Beszélgetések a barátságról

MACROBIUS: BARÁTI BESZÉLGETÉSEK.

(A Saturnus-ünnep)

Fordította, a bevezetőt írta

és a jegyzeteket összeállította Szabó György.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2003.

Ambrosius Macrobius Theodosius az i. sz. IV. század végén és az V. század elején élt, s alig néhány személyes vonatkozású adat maradt fenn róla. Nem volt római származású, „idegen ég” alatt (Afrikában?) születhetett, Hispániában a hadsereg kötelékében töltött be magas tisztséget, császári főkamrás is volt. Három művéről van tudomásunk, közülük a legfontosabb a töredékben ránk maradt *Saturnalia*. A Saturnus-ünnep i. e. 217-től körvonalazódik, Saturnus Latium legendás királya idején, akinek uralkodását a jólét, a béke jellemezte, ő tanította meg a rómaiakat a földművelés művészetére. Ünnepen az volt a szokás, hogy elomlottak a társadalmi válaszfalak: a rabszolgák együtt étkeztek gazdáikkal, annak a kornak az emlékére, amikor még nem alakultak ki a társadalmi osztályok. Az ünnep idejére szünetelt a hadakozás, zárva voltak az iskolák, s az emberek apró ajándéktárgyakkal lepték meg egymást. Az ünnep hét napig tartott: december 17-től 23-ig.

Macrobius a Saturnus-ünnepből vette műve keretét, a hét könyvre való felosztás is talán utalás az ünnep időtartamára. Macrobius célja volt, hogy fiát, Eustachiust gazdagítsa tudásban mindazzal, amit a görög és a római kultúra alkotott, oktatni, nevelni akart, mindazzal, amit tömérdék szerzőtől

egy élet munkájával gyűjtött össze. Eljárását a méhekéhez hasonlítja, amelyek sok-sok virág ízét, aromáját szívják ki és alakítják át színmézzé.

A bevezetés után Macrobius ismerteti műve tervezetét, elmondja, hogy Vettius Praetextatus házában, a Saturnus-ünnepen több előkelő és művelt római gyűlt össze, és beszélgetett különféle témákról. A beszélgetésben többen vesznek részt, pl. a régi pogány vallás hívei, szónok, tanár, orvos, egy egykori ökölvívó, öreg és fiatal, római, görög, afrikai, magasabb és alacsonyabb rangú személyek, s az a sokrétű szereplőgárda a lehető legváltozatosabb témákról beszélget.

Az egyik beszélgetésből pl. azt tudjuk meg, hogy az athéniak naplementétől a következő naplementéig számítják a napot, a rómaiak pedig éjfélről éjfélig. „...a harmatos Éj fordul fele útján, / S már a kelő Napnak lihegő lova rám fúj irigyen...” (Vergilius). Szó esik a ruhaviseletről, pl. arról, hogy a *toga praetexta* (egy 5x3 méteres fehér gyapjúsövet, felső ruhadarab) hivatali viselet volt, de az etruszkok elleni háborúban egy 14 éves fiút vitézségéért aranyos boglárral és egy új praetextával ajándékoztak meg, azóta gyermekek is viselik.

A *rabszolga is ember* című fejezetben a beszélgetők a címbe emelt állítást bizonygatják, s több példa felsorolása után következtetésük: inkább tiszteljenek, mintsem féljenek tőled. Több pozitív példát is említenek: pl. egy rabszolga feláldozta magát ura ruhájába öltözve, másik nem árulta el gazdája félrelépését, egy harmadik meggyilkolt gazdája teteme fölött saját hasát hasította fel. Ide vonták Diogenész esetét, aki rabszolgasorsba jutott, és amikor meg akarta őt vásárolni egy korinthuszi férfi, érdeklődött, hogy mi a mestersége. „Tudok parancsolni a szabad embereknek” — válaszolta Diogenész.

A férfi megvásárolta őt, és szabadon bocsátotta, majd rábízta fia nevelését: „Vedd át a fiaimat és parancsolj nekik.”

Egy másik beszélgetés során különböző személyek tréfás mondasait idézik a beszélgetők. Pl. Cicero, amikor vejét, egy kis termetű embert, meglátta karddal felövezve, megkérdezte: „Ki kötötte oda a vejemet a kardhoz?” Augustus, értesülve, hogy Heródes megölette a két éven aluli gyermekeket, köztük saját fiát is, megjegyezte: „Inkább szeretnék Heródes disznaja lenni, mint a fia.” Egy kereskedő azt kérdezte, hogy üzlettársával miképpen oszthat ketté egy hajót. „Ha kettévágod, sem neked nem lesz hajód, sem neki” — tanácsolták neki.

Írók, színészek mondasáiból, pl. Publius verssoraiból is idézeteket olvashatunk Macrobius könyvében: Úgy barátkozz valakivel, hogy gondolj arra: ellenség lehet belőle. Az örökösök sírása álcázott nevetés. A túlságosan sok vitatkozásban elvész az igazság. A veszedelmet sohasem lehet legyőzni veszedelem nélkül.

Rögtön ezután a borról és más testi élvezetekről olvashatunk, majd a rómaiak fényűző étkezéséről: „A vacsora pedig ez volt: tengeri sün, nyers osztriga, amennyit akartak, óriáskagyló, tövises kagyló, fenyőrigó spárgakörítéssel, hízott tyúk, fekete és fehér tengeri makk, tengeri csalán, fűgész, kecske és vaddisznó felsár, lisztbe forgatott hizlalt szárnyas, fenyőrigó. További ételek? Disznótógy, vaddisznófej, halastál, kacs, vadruca főve, nyúl, pogácsa, picenumi kalács.”

Egy másik beszélgetés során a résztvevők kijelentették: Vergiliust éppen annyira kell szónoknak tartani, mint költőnek. Négyféle beszédmód van, jelentette ki Eusebius: a részletező, amelyben Cicero vezet, a tömör, ahol Sallustius ural-

codik, a száraz, amely Frontóra jellemző, a cicomás, virágos, amelyben régen az ifjabb Plinius élte ki magát... Ám egyedül Vergiliusnál találod meg együtt ezt a négy fajtát. Abban is megegyeztek, hogy az egész vergiliusi alkotás mondhatni a homéroszi mű tükörképe gyanánt jött létre. A vihart csodálatos utánzással jeleníti meg, Venus Alkinoosz leányának, Nauszikának helyébe lépett, Pallas siratása olyan, mint Patrokloszé s Aeneas és Turnus összecsapása olyan, mint Akhilleuszé és Hektoré. Szóról szóra idézett verssorokat is idéznek, amelyeket Vergilius Homérosztól fordított...

Miről beszélnek szívesen az emberek? Az egyszerű és a változatos étkezésről, dicsérik azt, a bor természetéről és a rézszegegről, a női vérmérsékletéről, arról például, hogy a nőkben a meleg jele a vérbőség, amelynek természete a forróság. A könyvek azt bizonyítják, hogy abban az időben, amikor a halottakat elhamvasztották, ha úgy hozta a sors, hogy egyszerre több testet égettek el, minden tíz férfitesthez egy nőt is tettek, s ennek az egynek, mint gyúlékonynak és ezért gyorsabban égőnek a hozzáadásával a többiek is lángra kaptak.

Kérdések is elhangzanak a beszélgetések során:

Mi az oka annak, hogy az édes víz alkalmasabb a sós víz-nél a szenny eltávolítására? Arisztotelész már régen felvetette és meg is oldotta: a tengervíz sűrűbb, mint az édes, tele van üledékkel, az édesvíz tiszta és finom. Ennél fogva hamarabb behatol abba, amit mosni kell, és amíg szárad, a szennyfoltokat is magával viszi.

Mi volt előbb: a tyúk vagy a tojás? Disarius válaszol: Én előadom azt, ami mondandóm eszembe jut mindkét változatról, meghagyva neked, hogy a kettő közül azt válaszd, amelyik helyesebbnek tűnik... (A két változatot nem idézem,

kérem az olvasót, az érdeklődőt, hogy olvassa el Macrobius könyvéből a 145-147. oldalon.)

Macrobius műve sem nem szépirodalom, sem nem tudományos jellegű, hanem a kettőnek sajátos keveréke, mondhatnánk úgy is: művelődéstörténeti enciklopédia, de anekdoták, szójátékok, tréfák is szép számban szerepelnek benne. Egy római keret, római szereplőkkel, szorgalmasan összehordott anyag ügyesen elrendezve, az emlékezet támogatására, összefüggő egységben. Végző soron Macrobius műve az utókor számára megőrzött számos művelődéstörténeti adatot, könyve egyike azoknak a műveknek, amelyekre az európai kultúra épült — idézzük Szabó György fűlszövegét.

Erdélyi Toll, 2010. 3. szám

Brauch Magda: Közös anyanyelvünkért

Nyelvművelő írások.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2003.

Brauch Magda magyartanárként a katedrán tanítványaival, később a sajtóban is népes olvasótáborával elszántan, megszállottan folytatja nyelvtisztító, nyelvművelő munkáját, nyesegeti a vadhajtásokat, terelgeti a helyes útra azokat, akik nyelv-ferdítéssel, pongyolasággal és egyéb nemkívánatos jelenségekkel „használják” nyelvünket... Mostani könyve a második, nyelvművelő írásokat tartalmazó kötete, ebben hét fejezetbe sorolja mondanivalóját, tanácsait, észrevételeit, javaslatait „közös anyanyelvünk” védelmében...

Lemaradunk? — kérdéssel az anyaországi és az erdélyi magyar beszéd közötti különbségekről szól, érinti a csángók nyelvének „lemaradását” s elméletben az erdélyiek nyelve is elkülönülhet, lemaradhat a mai magyar beszélt (esetleg írott) nyelvtől... A szerző már az első írásában kiemeli a magyar irodalmi nyelv irányító szerepét, de felsorol néhány nyelvi kérdést, kifejezést... Pl. a vezetés, az igazán, nem igazán, tulajdonképpen, ha belegondolok szavak divatos használata, az *az* névelő elhagyása, a -szuk, -szükölés, az ikes igék stb., melyek közül néhányat az anyaországiak, mi is használunk... Reális veszély azonban az erdélyiek számára a hivatalos-adminisztratív nyelvhasználat — ezen a területen a lemaradás nem pusztán szólam... Főleg a közlekedés és az egészségügy sajátos kifejezései között vannak eltérések... Sajátos helyzetünknel fogva néha az anyanyelvünk is beteg, szerencsére — jegyzi

meg a tanárnő — ezen tudunk segíteni, ha egy kicsit több figyelmet szentelünk neki. A szerző a régebbi írásaiban is említett *régiség* szó helyett a *munkaviszony* kifejezést ajánlja, de nem tanácsolja a *tök*-, a *dög*-, a *szuper*- előtagú képződményeket, a *bombázó*, *dögös hölgy*, a *sztárol*, a *mácsó* stb. divatos szavakat, s bár egyértelmű választ a feltett kérdésre nem sikerül adni, de Kosztolányi Dezső a határon innen és azon túl is érvényes szavát idézi: Az anyanyelv birtoklása erős várunk, el nem fogyó kincsünk, ha jól őrizzük, ha nem tékozoljuk el...

A *látható nyelv* címszóhoz a helyesírásról szóló tudnivalókat társítja a tanárnő, s hosszú tanári pályafutása során szerzett tapasztalata alapján a magyar helyesírás három alapelvehez kapcsolva a kritikus pontokat, a hibalehetőségeket említi, amelyek még a jó helyesíróknak is, néha még magyartanároknak is fejtörést okoznak, s elő-előveszik a helyesírási szótárt vagy tanácsadót... Többek között a mássalhangzók kiejtése, a kiesés, a -h végű szavak, a j/ly betűt tartalmazó szavak, a dz, cz mássalhangzók, a szótagolás, az egybeírás/különírás, és az összetett szavak helyesírásának problémáira kapunk tanácsot, eligazítást...

Idegenmajmolás címszó alatt egy népdalt idéz a tanárnő: „Sajnálom, de nem tehetek róla” — de ez csak akkor helyes, ha valóban tőlem független okból nem sikerül valami... Viszont hiba, ha más nyelvből kölcsönzött kifejezés kiszorítja a magyar szót, pl. a *sorry*, de az angol mintára született *Segíthettek?*, *Jól vagy?* kérdések, a *magas minőség* szókapcsolat, amelyek nem illenek bele anyanyelvünkbe... Germanizmus pl. az *arra megy ki, hangsúlyt fektet, elővigyázat, alátámaszt, hogy szolgál az egészsége?*..., melyek elkopottságuk miatt kerülendők... Néhány orosz minta nyomán megszületett kifejezést is felsorol a szerző Tóthfalusi István: *Kis magyar nyelvklinika* című kötet

alapján... Erdélyi magyar nyelvünkben a román nyelvi hatásokkal is számolnunk kell, ez nem tekinthető majmolásnak, viszont nagyon sok esetben csak arra kell ügyelnünk, hogy a román szó ne szorítsa ki a magyart, s a beszédünk ne legyen keveréknyelv. Komoróczy György kolléga nyomán olyan szavakat, kifejezéseket sorol fel, amelyek másképpen hangzanak Magyarországon, másképpen Erdélyben: személyi kód — személyi szám, tva — áfa, gyermekpénz — családi pótlék, líceum — gimnázium, küldőpapír — beutaló, szóra — nővér stb. Mivel nincs többféle magyar nyelv, valamilyen nyelvi közeledésre szükség lenne...

Szavak értékrendje a következő fejezet, amelyben a jelenlegi nyelvfejlődésnek olyan eseteiről olvashatunk, amikor két különböző jelentésű szó közül az egyik — úgymond — kitúrja a másikat, átveszi, jogtalanul bitorolja annak jelentését, szerepkörét: a vezetőség, igazgatóság, könyvelőség szavak helyét Magyarországon átvették a cselekvés folyamatát jelentő, -ás, -és végű főnevek: vezetés, könyvelés, s olykor az igazgatás is... Szó és szó között különbséget kell tennünk — tanácsolja a tanárnő, a szavak egy bizonyos csoportja nem illik bele akármilyen szöveggörnyezetbe, ezért mondta találóan Deme László: „Ami régen fűszer volt, ma alapanyag. Szerző és közönség egymást húzza — lefelé.” Különösen akkor, ha a beszélő nem érzi a szavak hangulatának értékrendjét, vagy éppen ellenkezőleg, nagyon is érzi, de feltűnősködni akar, leereszkedni egyes olvasók, hallgatók köznap stílusához... A szleng (argó, zsargon), s általában az ifjúsági nyelv szavai csak bizonyos környezetben használhatók. Napjainkban a köznyelv közeledik tudatosan az argóhoz, elmosódik a határ a köznyelv és az irodalmi nyelv között... A diákzsargon Jókai idejében még tréfás,

szellemes volt, latin szavakat torzítottak el, ma azonban több szónak igen tág a jelentéstartalma — véli a szerző —, dzsókerszavak, mert bármikor előhúzhatók a pakliból... Persze az ifjúsági nyelvnek hibái, vadhajtásai mellett erényei is vannak, a mai diáknyelvet általában a gazdagság és sokszínűség jellemzi, de ötletesség és játékoság is, mindezekre példákat is felsorol a szerző. (A Móricz Ildikó gyűjtötte, tatabányai diákszavak mellett ma már a kolozsvári Tinivár Könyvkiadónál megjelent *Erdélyi diáksóder* című kötetben talál az olvasó csíkszeredai, dévai, dicsőszentmártoni, gyergyóalfalui, gyergyószentmiklósi, kolozsvári, kovásznai, margittai, marosvásárhelyi, nagyenyedi, nagyváradai és újzimándi tanulók és tanáraik gyűjtötte diáknyelvi szavakat, kifejezéseket.)

Hibavadászat címmel Brauch tanárnő olyan élősködő szavak használatát, túlzott elterjedését kifogásolja, mint a *csinál, dolog, érdekében áll, engedélyt ad, nagy súlyt helyez* stb. A gügyögés, a gyermekek beszédének utánzása ma már sokszor keveredik az utca, a piac, a családok, egyszóval a felnőttek beszédmódjával, onnan beszivárog a rádióba, a televízióba, ami ellen már egyes nyelvészek is tiltakoznak... Divat, de ha akadályozza a kölcsönös megértést, akkor káros — véli a tanárnő is. Idéz az Édes Anyanyelvünk c. folyóiratból egy különös étlapot: „Kovi ubi, Saslik hek zsoci, Flekken hev zsoci, Csirke hev zsoci, Sült buri...” Talán elfelejtettem magyarul? — jegyzi meg szomorúan... Ugyanilyen divatjelenség a „Figyelj!” felszólítás is, amely szinte percenként elhangzik. De az *igazándi, a nem igazán, az Ilyen nincs!, Na, nem, a Gondolj bele... Jaj, neee!, Ennek már annyi...*, és más, felújított divatszók... S hogy ne csak negatívumokról szóljon a tanárnő, „tetten ért szavakat” is felsorol, amelyek egy magyarországi pályázatra érkeztek be, jellemző, nem éppen szívderítő,

tetszés szerint bővíthető szavak, amelyek egyben elmúlt századunkra jellemző történelem is: rádió, televízió, internet, számítógép, forradalom, világháború, kommunizmus, drog stb.

Beszédrészek vallomása címmel a szófajokat veszi szemügyre a tanárnő, azzal a céllal, hogy kiemelve a beszédben játszott szerepüket, hogy tetten érje az egyes beszédrészek kárára elkövetett leggyakoribb nyelvhelyességi vagy helyesírási hibákat...

Végül a *Szépen beszélni nehéz* cím alá sorolt írások a helyes kiejtésről, az artikulációról, a hangsúlyról szólnak, arról, hogy nem beszéljük szépen anyanyelvünket, bár anyanyelvünk „szépsége” tekintetében, a beszédhangok összehasonlításán alapuló felmérésekben, a dallamossága nyomán az ötödik helyen áll.

Brauch Magda tanárnő könyvének áttanulmányozása után fogadjuk meg Kosztolányi Dezső figyelmeztetését: „A nyelvtisztításnak van határa, a mindenkori lehetőség és az ízlés, de a nyelvpiszkitásnak nincs határa: az végtelen, mint a pongyolaság és az ízléstelenség.”

Erdélyi Toll, 2013. 4. szám

Szathmári István: Stilisztikai lexikon

Stilisztikai fogalmak magyarázata
szépirodalmi példákkal szemléltetve.
Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2004.

A lexikon fogalmi meghatározásának megfelelően — szaktudományi ismereteket betűrendbe sorolt kisebb cikkekben közlő kézikönyv —, Szathmári István kötetét egyértelműen az a szándék vezérelte, hogy segítséget nyújtson a nyelvi kommunikáció stílusának minden helyzetben való megfigyelésére. Az a gazdasági és pénzügyi hajsza, amely párosul a tömegkommunikáció szubkulturális propagandájával, sajnos háttérbe szorítja az olvasást, a szép kifejező beszédet, s a szegényes szókincs eredményeképpen előtérbe kerülnek a nyelvi klisék, a rossz hangzású, a pejoratív jelentésű szavak, s a fiatalok beszédében is szinte mindennapos jelenség a durva, a közönséges kifejezések használata.

A lexikont jól hasznosíthatják a szakemberek, mindazok, akik érdeklődnek a stílus kérdései iránt, de anyanyelvi oktatásunknak is nyereség, a diákok, tanulók is haszonnal forgatják, ha tankönyvként vonul be a magyar órákra. Eddig a stilisztikai kérdések tisztázására R. Molnár Emma és Vass László *Stilisztikai ábécé a magyar nyelv és irodalom tanításához* (Módszertani Közlemények Könyvtára 11. Tanárok Könyvtára 2. Szeged, 1989) című könyvét hívtuk segítségül, valamint Zsilka Tibor *Poétikai szótárát* (Bratislava, 1977). Mindkettő felöleli mindazoknak az irodalmi kifejezéseknek a ma-

gyarázatát, amelyek eddig a tankönyvek elméleti részét képezték, s tartalmazza az egyes műfajok meghatározását és rövid jellemzését is.

Szathmári István lexikona több mint 200 stíluskategória, illetve a stílussal összefüggő fogalom magyarázatát adja. Íme, mit olvashat az a fiatal, aki durva, közönséges kifejezéseket használ: „*Kakofemizmus* (gör. 'rosszat/rosszallóan, rosszalva való/mondás) — kisebb-nagyobb indulat hatására rosszabbító kifejezéseknek, azaz semleges és közönségesebb hangulatú szavak helyett durvábbaknak, brutálisabbaknak a használata. Pl. számár, hülye, barom, satrafa, bagóhiten él (törvénytelen házasságban). Ide tartozik a gúnynevek és szitokszók egy része is. A kakofemizmus az eufemizmusnak az ellentéte, de ritkább jelenség annál. Nyelvi, stiláris eszközei nagyrészt rokon értelmű szavak, körülírások, képes kifejezések közül valók, csak hogy itt — az eufemizmussal szemben — a pejoratív, azaz a rossz, negatív irányba történő nagyítás, túlzás játszik fontos szerepet. A kakofemizmus költői felhasználására jó példa Petőfinék »Mit nem beszél az a német...« című verse. Lásd még: eufemizmus, Pejoratív“ (95.).

Egy másik szócikket is figyelmébe ajánlhatunk a csúnyán író tanulóinknak. A látható nyelvről szól, amelyben az írásformák, a nyomdatechnikai eszközök s a helyesírás érzelmi-hangulati hatásáról olvashatunk. Ezek a kérdések anyanyelvi oktatásunkban nagyon kevés figyelmet kapnak, nagyon kevés gyakorlat szerepel magyarázóinkon (de más tantárgyak óráin is): „az íráskép, azaz a leírt nyelv külsőségei, közelebből az írásforma is hat ránk, az írásképnek is van hangulata, érzelmi velejárója” — írja a szerző.

De mindannyian tapasztalhatjuk, milyen hangulat kerít hatalmába, ha egy iskolai füzetet kézbe veszünk. Sokszor elkeseredést vált ki a rendezetlen, a sorvonalnak fittyet hányó, a nehezen olvasható, sőt több helyen is olvashatatlan írás. Az elemi osztályokban begyakorolt írásuk fokozatosan átalakul, sajnos negatív irányban. Ez a változás oktatásunk hiányossága is, kevesebb figyelmet fordít a tanár a leírt, lejegyzett tananyag írásformájára, nagyon ritkán mutatja be példaképpen íróink, költőink eredeti, sokszor gyönyörű írását, Arany János gyöngybetűit, Ady kalligrafikus vagy Kós Károly szálkás, a kódexek világát idéző írását. Nagyon sok tanulóban nem tudatosul, hogy a „helyesíráshoz is sok érzelmi momentum fűződik ...”, a vessző a logikailag fegyelmezett gondolkodás eszköze..., a kettőspont rendkívül alkalmas egy-egy fontosabb gondolat kiemelésére..., a pontosvessző a világos stílusnak fontos eszköze..., a gondolatjel jelezheti azt, hogy bizonyos fogikig elkülönülő gondolatsort kezdünk..., a három pont jelenthet kihagyást, érzelmi szünetet..., az idézőjel az idézet kezdetét és végét jelöli...”, s folytathatnánk még a tanulóink által elfelejtett, alig használt írásjelek sorát, amelyek mindegyikére rengeteg irodalmi példát nyújt át a tanár magyaróráin, de ezek — sajnos — nem válnak követendő példává. Egyszer talán újra előtérbe kerül, újra fontos lesz a szép, olvasható, kalligrafikus írás — mint a kódexírók korában.

A lexikon szaktudományi érdeme, hogy szócikkei széles értelemben vett nyelvi stilisztikát adnak azáltal, hogy a stilisztikai jelenségek megnevezése mellett az idegen kifejezést, ennek eredetét és jelentését is megtaláljuk, valamint a nyelvi-stiláris eszközeit és stílushatását. Növeli a produktivitást, hogy a szócikkek nagy része egyben retorikai alakzat is.

Szathmári István lexikona a szakkifejezések ismertetése mellett szépirodalmi példákkal is gazdagon illusztrál, így bármikor felismerhetők az olvasmányainkban szereplő hasonló alakok, irányítúként szolgálhat szépirodalmi és egyéb szövegek megértéséhez, feldolgozásához, esztétikai értékeléséhez, s az anyanyelv használata közben, a szövegalkotás folyamatában is segíthet a szép, a kifejező, a képszerű, a hangulatos kifejezések kialakításában.

Hiszen olyan stíluskategóriák, fogalmak magyarázatát találjuk meg benne, mint az alakzat, a zsargon, ellentét, világosság, hiperbola és társadalmi stílus, körmondat és rossz hangzás, látható nyelv és naturalizmus, de tájékozódhatunk korstílusokról, stílusirányzatokról is: a barokkról, a biedermeierről, a dadaizmusról, a futurizmusról, az impresszionizmusról, a klasszicizmusról, a kritikai realizmusról, a reneszánsz és a humanizmus stílusvonásairól, a rokokó, a romantika, a szentimentalizmus, a szimbolizmus s a szürrealizmus stílustörténeti jelentőségéről, s mellettük a stíloselemzés, a stíluskritika, a stílustörténet és természetesen magának a stílusnak a mibenlétéről is, valamennyit a megfelelő cím alatt. Arról is gazdag tájékoztatást kapunk, hogyan tud megfelelni anyanyelvünk a kommunikációs helyzeteknek, miért tud stílusossá lenni, milyen kommunikációs tényezőktől függ a válogatás és az elrendezés (195.).

Babits Mihály célként és szándékként fogalmazta meg: „stilisztikai ismeretekkel bővíteni az irodalmi műveltség körét. A stilisztikailag képzett olvasó az irodalmi műveket sokoldalúbban tudja értékelni, élvezni. Egy kiváló költőt vagy íróat olvasva, lelked a költő lelkével együtt fut, lát és dolgozik... De csak akkor, ha követni tudod a költőt, elképzeled metaforáit,

megérted célzásait: máskülönben olyan vagy, mint a vak ember a legszebb vidéken”.

Irodalmi oktatásunk korszerűsítését, eredményessé tételét előfeltételek megteremtésével lehet elérni: megfelelő kézi- és segédkönyvekkel. Ezért is imponáló a lexikon célja, szándéka, a megvalósítása, fejtegetéseinek a bizonyító és meggyőző ereje, ezért nagy értékű Szathmári István munkája, mert a mindennapi életben is ható tényező lehet.

Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 2005. 1-2. szám

Murádin László: Anyanyelvi mozaik

Nyelvművelő írások.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2004.

„Drága, szeretett kincsünk nekünk a mi szép nyelvünk, az édes anyanyelvünk” — vallhatjuk a szerzővel együtt... „Mindig új és új magasságokra és mélységekre, ismeretlen szépségekre lelhetni benne...” — olvashatjuk tovább. Nos, ilyen céllal készült ez a könyv is, ezt szolgálják a rövid kis írások, amelyeket Murádin tanár úr három nagy kérdés köré csoportosított:

Szavak születése, szavak sorsa. „A *csillag* szavunk a *csillan*, *csillog* hangulatfestő szócsalád tagjaként ’fénylő, ragyogó’ jelentésben önállósult, és kiszorította a használatból a ’csillag’ jelentésű korábbi *húgy* szavunkat... — tudom meg már az első cikkből, majd a szólásokban szereplő csillag szóról olvashatok, Arany János, Jókai Mór mondatai mellé szóláshasonlatot, de a mai nyelvben is használatos kifejezéseket is találok, s én is használom a kedveskedő megszólítást: „Csillagom!” De válogathatok az 53 cikk közül, s találomra, csak a tárgyakról szóló szavakat említeném: *csengettyű*, *kolomp*, *harang*, *rózsafüzér*, *olvasó*, *dárda*, *lándzsa*, *kopja*, *tarisznya* és *tarsoly*, *kapta*, *kapca*, *kalap*, *sapka*, *gyertya*, *kupa*, *kupica* szavakat, illetve a róluk szóló írásokat ajánlanám mindenkinek...

S ha tudásunkat, értelmünket gazdagítottuk, *Az értelem tisztasága* fejezetcím alá sorolt szavakról, kifejezésekről, mondatokról is sok érdekes megállapítást, tanácsot, magyarázatot

olvashatunk, pl. a *Római számok — arab számok, Jól fest, Hogy rohan az idő!, Szavaz vagy voksol, Vagy megszokik, vagy megszökik, Kételtű szavaink* stb. című cikkekben... S ha nem is lakunk *Boldogfalván*, az 1195-ből ránk maradt *boldog* és a rokon értelmű *elégedett, szerencsés, örömteli, nyugalmas, derűs* stb. szavakról szóló ismertetések elolvasása után kiegyensúlyozott lelkiállapotba kerülhetünk, megnyugtató érzés tölthet el bennünket...

Személy szerint, ha a Mihály, György, Illés, Adorján, Ferenc, Márton, András, Erzsébet, Piroska és Károly, Júlia, Julianna stb. nevekre hallgatunk, és Sárvasáron, Magyarlapádon, Nagyenyeden, Nádasdarócon, Földváron, Medgyesen vagy máshol lakunk, mert a *Személynevek, helynevek* fejezetben ezekről a nevekről olvashatunk...

Miért „anyanyelv” az anyanyelv? — térhetünk vissza az előszóban feltett kérdésre... Murádin tanár úr válasza: „Mert többnyire az anyánktól tanultuk... Anyanyelvi tudásunkat az iskola padjaiban bővítettük..., új, bővizű forrás fakadt az anya-

nyelv patakjának táplálására... Az ember egész életében ismergeti, tanulja anyanyelvét, ezt a sokszínű csodát. Minél jobban megismeri, annál jobban tud örülni sajátos ízeinek, annál jobban érzi sajátjának, hogy holtig ragaszkodjon hozzá.”

Erdélyi Toll, 2013. 4. szám

Kántor Lajos: Fellegek a város felett

Regényes korrajz: Kolozsvár, 20. század.
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004.

Régóta tervezem ezt az ismertetőt megírni, kolozsvári diákjaimnak szoktam felolvasni belőle, most egyúttal melegen gratulálhatunk is a szerzőnek: a Széchenyi-díja mellett Kántor Lajos a Kisebbségért Díj Külhoni Magyarságért Tagozatának kitüntettetje is. Az Európai Iskola sorozatban megjelent kötet Kolozsvár 20. századi történelmét az irodalom tükrében idézte meg, a szerző viszonyát a városhoz, a megtartó és termékenyítő fészekhez, melyet Kós Károly sorai jellemeznek: „Csudálatos város, amelyik hatalmába keríti az embert, aki falai közé telepedik és levegőjét szívja. Megbabonázza és magáévá teszi.” (5.) Szabó Dezső lelkébe is úgy hull Kolozsvár neve, „mint a sültkenyér meleg szaga télben a didergő vándorra... Te vagy a lemenő nap meleg áhítata, szelíd elfogadása az örök törvénynek, fájdalmas-édes sírása az örök sóvárgásnak.” (5.)

A kilenc fejezetre és egy függelékre tagolt könyv 1942 tavaszutójára repíti az olvasót, amikor Móricz Zsigmond látogatása után Budapesten élő írók indultak Kolozsvárra, könyvnapra. De az intermezzónak hamar vége, mert „épült (romlott) egy külön világ. Erről szólnak Kolozsvár regényei, sokféleképpen” — vallja Kántor.

Földrengés előtt és után címmel a sűrűbe vág a szerző, a Bánffy Miklós másfél évtizednyi históriáját átfogó *Erdélyi történetét* (1934–1940), majd Kuncz Aladár *Felleg a város felett*

(1931) és Tamási Áron *Czímeresek* (1931) című regényeit idézve a három regénynek sajátos akusztikáját kapjuk. „Egy öröklött életnek, régi hagyományos életformának a gépezete működik itt..., ez a gép csak kattog és egy szem búzát sem öröl...” — fogalmazza meg keserűen Abáty Andor. A Bánffy-trilógiába foglalt arisztokrata-sorsok folytatására, újabb alakításokra a Korunk Baráti Társaság *Álló- és mozgóképek* című kiadványa megszólaltatta a világban szétszórt leszármazottakat, többek között gróf Bethlen Katalint, akinek magyarság-kötődése nem merült ki a bűnhődésben, erdélyinek, lokálpatriótának mondja magát, és 2002-ben jelentősen hozzásegítette a kolozsvári Teodidactos Alapítványt egy magyar diákotthon megnyitásához.

Az *Iskola és környéke* című fejezettel már egy újabb témánál vagyunk: „Kolozsvár — évszázadok óta diákváros..., itt is kolégiumok vetélkedtek egymással..., a piaristák, a reformátusok és az unitáriusok iskolájának számos hírességét elősorolni, a 16. századtól errefelé, az irodalomtörténetből is lehetne. Egyetlen név, emlékeztetőül, jelképként: Erdély és Európa el-lentmondásos viszonyát életútjában kifejező alakja: Apáczai Csere János. (Páskándi Géza még Kolozsvárt megírt drámája, a *Tornyot választok* ezeket a konfliktusokat metaforikus erővel példázza.)

Apáczai iskolájának egy későbbi diákja, Szabó Dezső *Életemben* (1937-től) megírt vallomása álljon itt: „Ó, szent kolégium, Ó, apánál apább tanárok, hányszor voltatok nagy bajomban mellettem! Ó, ha volna most is számomra egy kolégium az élet ijesztései mögött!” (29.) S egy kisiskolás emlék: a Református Kollégium egyik majálisát „óriási sötét felhőkomondorok, felhőszelindek veszélyeztették, mire egyik

diák basszus hangban tört elő: Tebenned bízunk eleitől fogva...

S négyszáz fiatal lélek csapzott föl az ősi biztonság himnuszába... Amikor már huszadszor éneklik el a Tebenned bízunk-at, a felhők széttöredeznek, dicsőséges ragyogás önti el a Farkas utcát, a várost..." (30.)

A kisdíák emlékei mellé a mai olvasó önkéntelenül társítja azt aényt, hogy azóta is hányszor „volt fekete fölöttünk az ég...”, s a „lélekből szakadt ének” hány alkalommal csapzott föl az ősi biztonság himnuszába — iskolájáért.

Kolozsvári Grandpierre Emil *Tegnap* (1942) című önéletrajzi regényében a kolozsvári Fellegvárat a pesti Gellért-heggyel párosítja, hasonlítja össze. Laczkó Géza *Királyhágó* (1938) című regényének főhőse, gimnáziumi tanuló, hat évig, az érettségiig „sem elmenekülni, sem teljesen beolvadni nem tud ebbe az erdélyi életbe, amely egészen más, mint a Királyhágón túl”. Passuth László *Kutatóárok* (1966) kolozsvári húsz évéből az első világháború alattiakat s a román bevonulást közvetlenül követőket öleli fel, a piarista főgimnázium rétegződését, a város társadalmi, vallási összetételét s az egyetemi oktatás légkörét érzékelteti.

A 20. századi Kolozsvár számára a „Többség! Kisebbség!” fogalma tragikusan átélt trauma. Ezt Ligeti Ernő *Súly alatt a pálma* (1941) regénye is példázza. „Több mint két esztendőnek kellett elmúlnia, hogy a fejbekólintottság érzése, a meg-rázó kisebbségi Élmény tudatosuljon bennünk, és szétnézve magunk körül végre keressük meg a helyet, ahol vagyunk.” (42.)

Ezt a helykeresést találjuk Ligeti a *Föl a bakra* (1925), majd Kolozsvári Grandpierre Emil *A rosta* (1931), Kacsó Sándor

Vakvágányon (1930), Szabédi László *Veér Anna alszik* (1937), Ignác Rózsa *Anyanyelve magyar* (1937) című műveiben, melyek ugyanazt, a degradálódástól a transzilvanizmusig megtett utat rajzolják. Ami Reményik Sándor verseiben elégikus vagy tragikus hangú líra, az a regényekben realisztikus epika — véli Kántor. Ligeti vallomását kapjuk a transzilvanizmus húszas évekbeli elméletéről, gyakorlatáról, Nyirő, Tamási, Bartalis, Osvát Kálmán, Kós Károly alakját idézve keserűen fogalmazza meg: „regényes lelkek..., itt minden betűvető ember nem önmagát, hanem az emberiséget akarja megváltani... Tele vannak városaink rendkívüli képességű emberekkel, akikből lehetett volna valami, majdnem zseni, de az erdélyi „majdnemség”-ben megállnak egy isteni torzó félszeg mozdulatánál...” (54.) Ilyen hős Kovács Ilona is, Ignác Rózsa *Anyanyelve magyar* (1937) hősnője is, „a kis minoritár”. S a többség-kisebbség viszony a Házsongárdból nézve nem-csak evilági, hanem túlvilági probléma a múlt átírásának alárendelten, „tucatnyi neves ember sírjának vész nyoma évente, hisz a temető »él« —, ma is naponta gyarapodik, s új halottakat lefektetni csakis újra »megölt« régi halottak ágyába lehet” (Lászlóffy Aladár).

Ebből a helyzetből az elvágyódások (Laczkó Géza, Kolozsvári Grandpierre Emil) és visszavágyódások (Szabó Dezsőtől Cs. Szabó Lászlóig, a ma is élő kortársakig, a sor hosszabb) története, talán elsősorban ez Kolozsvár 20. századi regényvilága — fogalmazza meg Kántor. (63.)

Hunyadi Sándorból fakad ki: *Hová tartozom?*, amikor szülővárosáról szólva nem próbálja egyenműsíteni, hamis színekben ragyogtatni, tudja, hogy itt sokféle ember, több nemzeti-ség él. Többségben vagy kisebbségben.

Bálint Tibor *Egyszer én is harangoztam* című írása, a *Zokogó majom* (1969), Nagy István *A szomszédság nevében* (1941) című regényeiben már hús-vér emberek élnek, eleven a valóság is, családtörténet, amelyben nincs egyetlen hős sem.

Kolozsvár felett a fellegek a negyvenes, ötvenes években, majd az újabb, még abszurdabb, vad nacionalizmussal átszótt „népboldogító” diktatúra éveiben sűrűsödtek meg. Ebbe a folyamatba sorolja Kántor Mester Zsolt *Koppantó* (1979), Bálint Tibor *Zarándoklás a panaszfalhoz* (1978) és a *Bábel toronyháza* (1996) című regényeit, amelyek már nem titkoltan társadalombíráló indulatúak, célzatosak. A „panaszfalnál” mindenféle vétségek, bűnök megvallatnak is, amelyeket nem követtek el, illetve az elkövetők maguk az ítélelhozók, az állam elnyomó szerveinek képviselői. Csiki László *A céda nyúl* (1989) pedig már a félelem, a megfélemlítettség irodalom-, sőt társadalomtörténeti súlyú metaforáját alkotta meg, míg Köntös Szabó Zoltán *Trianon gyermekei* (1992-97) is közel nyolc évtizedet foglalt össze, a 20. századi magyarság kisebbségtörténetét mesélte el családi emlékek, újsághírek, sajtóközlemények alapján.

A történelem szele, a berlini falbontás híre Kolozsvárt is eléri, az 1989 novembere és 1990 májusa között lezajlott politikai eseményekről már Kiss János *Omló falak* (1991) című regénye az első és mindmáig legközvetlenebb, leghitelesebb híradás. A mai olvasó számára már ez is történelem.

De Kolozsvár nem csupán a múlt — Kolozsvár a jövő is. Fitalok, Balázs Imre József, Demeter Szilárd, Karácsony Zsolt, Orbán János Dénes, Demény Péter, Vida Gábor fölfedezik maguknak a várost, helyüket keresik és találják benne. Vida

Gábor kívánsága: „A csöcselék fénykora lejárt..., a főbohóc visszasündörögne oda, ahonnan előbújt” — valósággá vált.

Rövid függelékben Kolozsvár geográfiai-históriai háttérrelátát kapjuk, majd a regényes korrajz íróiról olvashatunk lexikonszerű összefoglalást.

Köszönjük Kántor Lajosnak a történelemből előragyogtatott, művekbe rögzített vallomásokat, adjuk gyermekeink, diákjaink kezébe a kötetet, olvassuk el a kincses Kolozsvár elmúlt idejét bemutató regényeket! Kós Károly hűséges kezét fogva ma is valljuk: Kolozsvár civitas primaria Transylvaniae.

Nyelvünk és Kultúránk, 2008. 4. szám

Kabán Annamária: Lét és nyelv

Tanulmányok a nyelvtudomány és nyelvhasználat
történetéből. Bíbor Kiadó. Miskolc, 2006.

Kötetében Kabán Annamária azokat a tanulmányait gyűjtötte egybe, amelyek az erdélyi magyar nyelvtudomány történetével, illetőleg az erdélyi magyar nyelvhasználat kérdéseivel foglalkoznak. Az első részben az erdélyi magyar nyelvtudomány XX. századi történetének azt a mintegy fél évszázadát vizsgálta, amely a kolozsvári *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* (NyIrK) című akadémiai folyóirat lapjain negyven éve (azóta már ötven éve) nyomon követhető. Utalt az előzményekre: a XVII. századi Aranka György és az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság, az Erdélyi Múzeum-Egyesület tevékenységére, a kolozsvári tudományegyetem megszületésére, kiadványaikra — az Erdélyi Múzeum-Egyesület Évkönyvei (1859–1873), az *Erdélyi Múzeum* (1874-től napjainkig), az *Erdélyi Tudományos Füzetek* (1926-tól), az *Erdélyi Irodalmi Szemle* (1926–1929) — s arra, hogy a felszámolás után csak 1957-től a Román Akadémia Kolozsvári Nyelvtudományi Intézete által indított és ma is megjelenő magyar nyelvű tudományos szakfolyóirat létezett, melléje társult 1990 után az újraindulhatott Erdélyi Múzeum. A NyIrK-ben olyan nyelvtudományi szakágak művelése került előtérbe, amelyek a közösség nyelvi és kulturális önazonosságának megismerésére, ápolására szolgáltak, nyelvjárástani, névtani, nyelvtörténeti közlemények, a nyelvi (román—magyar)

kölcsönhatások vizsgálata, leíró nyelvészeti és stilisztikai kutatások, könyvismertetések és adattár szolgálta és szolgálja ma is az olvasót.

Olvashatunk tanulmányt Szabó T. Attiláról, akinek a neve még életében szimbólummá vált, hiszen nyelvjárástani, leíró és történeti névtani, településtörténeti, népességtörténeti és nem utolsósorban tudománynépszerűsítő írásai bizonyítják közleményeinek kiapadhatatlan anyagát; ezekből idézett Kabán Annamária, s munkásságának betetőzéseként említi az *Erdélyi magyar szótörténeti tárt*. Összegzőként megállapítja, hogy Szabó T. Attila olyan korban alkotott, amikor az erdélyi tudományos életben úttörő munkára volt szükség, s ezt az úttörő munkát akkor is végezte, a célok és tervek kitűzését akkor sem mulasztotta el, amikor látta, tudta, hogy sem szellemi erő, sem anyagi eszközök, sem pedig kiadói lehetőségek nem voltak ezek megvalósítására.

Bár a stílustörténetnek mint önálló tudományágnak a létjogosultságát még különbözőképpen ítéli meg a szakirodalom, az erdélyi stílustörténeti kutatások úttörője, Szabó Zoltán következetes, kitartó munkájával, a stílustörténet elméleti hátterét is megvilágító tanulmányaival mindenképpen a szakág kiemelkedő egyéniségei közé sorolható. Kötetei közül említhetjük a három kiadást is megért *Kis magyar stílustörténetet* (1970, 1982, 1986), *A mai stilisztika elméleti alapjait* (1977), de ezek mellett az 1988-ban *Szövegnyelvészet és stilisztika* címen megjelent monográfiát is, mely a „két ikertudomány“ egymásra találása legalapvetőbb és módszertani kérdéseinek eddigi legteljesebb foglalata. Ebben olyan elméletileg igazolható keretet alakított ki, melyben a szöveg eltérő hierarchiájú szintjeit a stílustól vizsgált jelenségekkel és a sti-

lisztika ágaival azonosította. Az oktatás számára pedig fogó-
dzót nyújtott a stílusnak a szöveg grammatikai, szemantikai,
pragmatikai vagy szemiotikai szintjén való elemzésével, bele-
értve a kommunikáció-elméletet, a beszédaktus-elméletet stb.
Ezt a munkáját követte *A magyar szépírói stílus fő irányai*
(1998) című kötet, amelyben a stílustörténeti elméletek szö-
vegtani alapon való összekapcsolására, kidolgozására muta-
tott példát.

Az első rész három tanulmánya után a második részben az
erdélyi magyar nyelvhasználat történetéből olvashatunk hat
tanulmányt, a beszélt nyelvi, a tudományos, a publicisztikai
és szépírói szövegekről készült elemzést. Az egyik, a szerző
által az *Erdélyi magyar szótörténeti tár* számára mint kötő-
szóról és határozószóról készült szócikk tanulságait foglalja
össze. A magyar növénytani szókincs kialakításában vállalt
nyelvújító szerepéről, a magyar botanikatörténet, orvostör-
ténet és gyógyszer-történet korai szakaszának európai mér-
cével is mérhető, jelentős alkotásáról, Melius Péter *Herbá-
rium* (1578) című világi jellegű munkájáról olvashatunk. Az
első magyar nyelvű nyomtatott orvosbotanikai mű hangtani,
alaktani sajátosságait, szókincstani kérdéseit ismerteti, a nö-
vénynevek elő- és utóéletét, eredetét, a belső keletkezésű nö-
vényneveket, tudományos hozzáértéssel, hiszen a mű szöveg-
kiadásához maga Kabán Annamária is hozzájárult 1978-ban
megjelent tanulmányával. Melius műve mellé Apáczai Csere
János *Magyar Encyclopaedia* és Pápai Páriz Ferenc *Pax
corporis* című műveit kapcsolta, és e könyvek szövegszervező
elveit vizsgálta, azokat a strukturáló elveket, amelyek révén
bizonyos típus-modellek alakíthatók ki. Longacre terminoló-
giájával élve mindhárom szövegműben a „domináns“

szövegepítkezési módot kutatta, amely a szöveg típusát meghatározza.

Előbb az Apáczai mű párhuzamos és láncszerű kapcsolódásait, a témafejlődést megvalósító ismétléseket, aztán a névmások, a főnevek, az igék, a számnevek, a határozószók és kötőszók visszautaló szerepét tárgyalja. Következtetése: a leíró típusú szövegekre jellemző szövegszerkezeti váz található Apáczai művében. Melius *Herbárium*ában a leíró részek mellett használati utasításokat, tanácsolásokat is találhatunk, ezek az utóbbiak a dominánsak. Pápai Páriz alkotásában érvelő szövegszerkezeteket olvashatunk, amelyekre ráépült egy explicitebb tartalmi-logikai vagy idői viszonyítás, amelyek közül a leggyakoribb az ellentétes és a következtető mellérendelő kapcsolás. A következő tanulmányban két erdélyi napilap, a kolozsvári *Szabadság* és a csíkszeredai *Hargita Népe* két-két számának kvantitatív módszerrel készült nyelvi elemzését kapjuk. A szövegtani jellemzés során Kabán Annamária megállapítja, hogy a *Szabadság*ban a címek rövidebbek, a *Hargita Népe*ben hosszabbak, s eltérően a *Szabadságtól*, minden fontos közéleti cikket az első lapon elkezdi. Mindkét napilapban a rovatok közül vannak naponta megjelenők, mások a hét bizonyos napjaihoz kötöttek, az információs műfajok találhatók túlsúlyban: cikkek, hírek, tudósítások, riportok, recenziók, apróhirdetések, reklámok stb.

A szerző a nyelvtani jelenségek vizsgálatakor a sztenderd magyartól eltérő nyelvi formákat vette számba, a szókincsbeli eltéréseket, a mondatszerkezeteket, a vonzatokat, az egyeztetéseket, az igemódokat és a szórendbeli eltéréseket. Ezt jól megszerkesztett táblázatokba is foglalta. Azt is megtudhatjuk,

hogy a szókinszbeli és a nyelvtani eltérés legtöbbször a közéleti tudósításokban, a hírekben és a hivatalos közleményekben található. Az utolsó két tanulmány erdélyi szépirodalmi szövegek sajátosságait boncolgatja, így Horváth Imre három négysorosának szerkezeti felépítését — Békési Imre elemzései nyomán. E három vers olyan értelemszerkezet, amelyben a főviszony az ellentét, a mellékviszony következtető, illetve magyarázó. A másik szépirodalmi szöveg Dsida Jenő *Psalmus Hungaricus*a, ezt helyezi el a költő életművében, átértékeli a *Leselkedő magány* és a *Nagycsütörtök* című kötetének verseit, úgy véli, hogy a teljesség mellett kötelezte el magát Dsida, és a szenvedőkkel való teljes azonosulásig jutott el, és ezt a hangot folytatta a *Psalmus Hungaricus* című versében is. Kabán Annamária más elemzőkkel ellentétben úgy véli, hogy a költemény műfaja zsoltár (ezt jelzi a cím is!), a költő nem üldözőire mondott átkot, hanem feltételes átkot fogalmazott meg, ha népét elfelejtene. Dsida a világon szétszóródott magyarságát szólította fel (akár övéit a vigasztalás énekében Jeremiás), hogy köré gyűlve együtt énekeljék a zsoltárt.

A tanulmányok első közlésének adatai zárják a tartalmas, jól megszerkesztett, immár ünnepivé vált kötetet, hiszen az erdélyi nyelvtudománytól el nem szakadó munkássága révén Kabán Annamária az erdélyi magyar nyelvtudomány és nyelvhasználat előtt tisztelig, s a XX. századi erdélyi magyar tudományos élet megszervezésében is kiemelkedő szerepet játszó két nyelvtudós, Szabó T. Attila és Szabó Zoltán pályáját mutatta be.

Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 2007. 1-2. szám

Brauch Magda: Beszélni kell avagy Használjuk anyanyelvünket

Nyelvművelő írások.

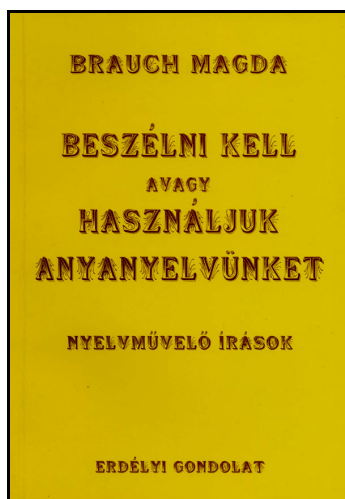
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2006.

Brauch Magda immár harmadik nyelvművelő kötetével jelentkezik azok számára, „akik az anyanyelvüket és azon belül saját beszédüket, kifejezőképességüket csiszolják, pallérozzák, gazdagítják, akiknek a számára nem közömbös, hogyan fejezik ki magukat...” Nos, ebben nyújt számukra gyakorlati tanácsokat, értékes segítséget a nyelvművelés, többek között a tanárnő munkája.

Beszélni kell! — figyelmeztet az első fejezet 13 írásával a szerző, mert az embert éppen a beszéd különbözteti meg az alacsonyabb rendű élőlényektől, mert az emberi kapcsolatokat fenn kell tartani mostani, elidegenedő világunkban is, amikor a beszélgetés, az olvasás, a levelezés egyre inkább háttérbe szorul... Pedig erdélyi tájainkon az anyanyelv használata magát a megmaradást jelenti... Nincs kivel beszélgetni — vallotta néhány iskolás gyermek, mivel szüleikkel alig találkoznak, „beszélgetnek”, esetleg játékállataikkal... A köznapis beszéd mellett ott van a tudományos, a publicisztikai, a szónoki, a hivatalos — igaz, nálunk ez inkább többségi nyelvű —, és nem utolsó sorban a szépirodalmi stílus... Tájszavak, divatos szavak (ezekről már olvastunk a szerző második kötetében is), aztán a diáknyelvi szavak, a familiáris megszólítások stb., vagyis a szókészlet szinte valamennyi rétegéből vehetünk át

anyagot, s ebben a tevékenységben nemzetközpontú nyelv-
művelésre van szükségünk — hangsúlyozza a szerző, ahogyan
József Attila szól: „kecsesen okosan” csevegni...

Nyelvi illem — régen és ma címmel nyelvi és magatartásbeli
általános, többé-kevésbé mindenkor érvényes követelménye-
ket, kérdéseket foglalja össze a tanárnő. (Dolgozatával díjat
nyert a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma pályáza-
tán.) Köszönés, megszólítás, különösen a rokonok megszólí-
tási formái, a tegezés, magázás, a „maga” névmás használata
stb. „régen és ma” megközelítésben... A nyelvi udvariasság
követelményei minden korban adottak, és ez alól jelenkorunk
sem lehet kivétel, sajnos — állapítja meg a szerző —, napja-
inkban éppen a jólneveltséget bizonyító formák változtak
meg..., a mai beszédben divatba jött a faragatlanság, a be-
szédbeli durvaság, és nem ritkán az idősebbek is „felzárkóz-
nak” a fiatalok mögé... Pedig emberek vagyunk ma is — em-
beri módon kellene szólnunk egymáshoz, hogy ne csak értsük,
meg is értsük egymást — tanácsolja a tanárnő.

Hibázunk valamennyien, akik beszélünk, de hiba és hiba között különbség van — mind mennyiségi, mind minőségi szempontból — olvassuk a *Hibák és hibák* című fejezet egyik írásában. Ezekre „vadászik” a szerző, a „nyelvvédők” terjesztette nyelvi babonák terjesztőire, akik ott is hibát keresnek, ahol nincs... A „puristákra”, akik minden idegen vagy nemzetközi szót száműznének nyelvükből, az okoskodókra, akik minden nyelvi kifejezésben logikát keresnek, vagy pl. az -andó, -endő és a -tatik, -tetik vagy az -ódik, -ődik alakok használatát tiltják... Pedig megfelelő helyen használandó lenne... A tanárnő az élő beszédben előforduló durva hibákat három csoportba sorolta: 1. az egész magyar nyelvterületen észlelhető nyelvtani hibák, mint pl. a -suk, -sük jelenség. 2. A mi sajátos kétnyelvűségünkből eredő helytelen kifejezések. 3. Nyelvi pongyolaságok, nyegle kifejezések. Mindhárom témáról a tanárnő előző köteteiben is olvashattunk tanácsokat, véleményeket. A „Mondanék vagy mondanák?” — kérdésre is választ kapunk: Mind a kettő helyes, de mindegyik a maga helyén... Feltételes mód egyes szám első személyben, illetve többes szám harmadik személyben! Sajátos földrajzi helyzetünkből adódó hiba, örökzöld, és minden bizonnyal az is marad: a keveréknyelv, amely többé-kevésbé mindannyiunk beszédre jellemző. A kérdés is marad: milyen mértékben tudjuk kiküszöbölni, száműzni hétköznapi beszédünkből a nem odaillő elemeket... Erre ad tanácsot a tanárnő: az anyanyelvvel élni kell — nem visszaélni.

Nyelvi „leletekről” röviden címmel a kötet legtöbb írása szól. A nyelvi elemek entrópiájáról, hírértékéről, a tömörségről, ennek ellentétéről: a redundanciáról, a terjengősségről, a tautológiáról, a szószaporításról, a hézagtoldó szavakról (ugye,

ugyebár, kéremszépen, persze, mint tudjuk stb.), az átélni vagy túlélni használatáról..., s egy nyelvi kérdésben Illyés Gyula véleményét is olvashatjuk: „...miért több a keresztyén, mint a keresztény?” A nyelvi durvaságok elterjedéséről csak azt jósolja a tanárnő, hogy hamarosan azt hallhatjuk (olvashatjuk) majd, hogy Petőfi a hadseregben sokszor elvitte a balhét, majd kinyiffant a csatatéren... Mintegy 70, „csokorba kötött, -szt végű, igekötős ige — áraszt, oszt, terjeszt stb. — nyelvhasználati hibalehetőséget rejt magába, mikor a felszólító mód és a kijelentő mód tárgyas ragozású alakjait összetévesztjük... „Osszuk meg gondolatainkat másokkal is, mert ha megosztjuk, barátokra találunk” — kéri olvasóit a tanárnő.

„Aki anyanyelvét, saját beszédét műveli, csiszolja, pallérozza, gazdagítja, az művelődik, kulturáltabbá válik, és aki ehhez gyakorlati segítséget nyújt, az nem lehet rossz szándékú” — összegezi a szerző, s később hozzáteszi: „csupán tanácsol”...

Idegen szavak az anyanyelvben címmel, 12 írásban is csak tanácsol, mert a mai magyar szókészletünk mintegy 75 %-a eredeti nyelvi elem — ugor, finnugor, a magyar nyelv külön életében keletkezett elem —, és 25 %-a származik más nyelvekből, ezek először idegen szavak voltak, ma már beépültek nyelvünkbe... Hogyan? Erre is rövid, történeti áttekintést kapunk a fejezetben, a honfoglalás, a kalandozások korából, majd a kereszténység felvétele utáni, a latin, a szláv, a német és még később az erdélyi román eredetű kölcsönszavakról... A régebbi és újabb elemek bemutatása után felvetődhet a kérdés: Mi az, ami már befogadott a mai nyelvhasználatban, és mi számít jelenleg is idegennek? Van-e szükségünk további idegen elemekre? Miért használunk gyakran idegeneket az eredeti magyar jövevényszavak helyett? Hogyan lehetne megakadá-

lyozni az anyaország határain kívül élők nyelvének további elkeveredését? Értjük-e, pontosan alkalmazzuk-e, helyesen ejtjük-e ki az idegen szavakat?

Ezek a kérdések azért is fontosak, mert a tanárnő is, mi is tudjuk, hogy a mai tudományos szövegekben, sőt az iskolásoknak írott tankönyvekben is hemzsegek a fölöslegesen (is) használt idegen szavak. Az idegen szó vagy kifejezés egy-egy szinonimasor tagja, s a stílus árnyalására felhasználható...

Új magyar nyelv? című cikksorozata is pályázatot nyert, benne azok az észrevételek, példák szerepelnek, amelyeknek forrása több tévéadó és a Kossuth Rádió nyelvezete, újfajta szókapcsolatok, kifejezések, amelyek általánossá váltak a felnőttek és a fiatalok nyelvében is, amelyek tovább terjedtek határokon túli magyarlakta vidékekre is... Divatszavak: esély, arról szól, ez egy dolog, nemigen, nem nagyon, működik, pestiesen szólva (főleg párbeszédnek állandó tartozékai: Jó kérdés, Nem mondd?, Mákja van, Maga alatt van stb.)

A sok-sok negatív példa felsorolása néha elbizonytalanítja az olvasót, de a tanárnő — szintén tanácsként — ajánlja: „Egyetlen biztos pontunk van, amelyből kiindulva érzékelhetjük, megítélhetjük a nyelvi jelenségeket: a kelleténél jóval többször használt szó, kifejezés, szókapcsolat menthetetlenül elkopik, előbb vagy utóbb elveszíti kifejező erejét, s így újabbal kell helyettesíteni.”

Erdélyi Toll, 2013. 4. szám

Dsida Jenő költészete

KABÁN ANNAMÁRIA—MÓZES HUBA: VERS ÉS LÉLEK.

Dsida Jenő költészete.
Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007.

Születésének centenáriumán, kevéssel halálának hetvenedik évfordulója előtt Dsida Jenő életének és új értékek csíholására késztető költészetének mozzanatait idézik a szerzők.

Korabeli cikkek, levelek, visszaemlékezések alapján új adatokat ismerhetünk meg a költő életútjáról szóló tanulmányban.

A Dsida-filológia kérdéseiről kapunk képet a költő néhány fontosabb kötete, valamint a kiadatlan költemények, versváltozatok és verscsírák feltárása, közreadása alapján. A magam és főleg tanítványaim számára is fontosnak tartom, hogy a *Nagycsütörtök* című költeménynek változatait is megismerhettük, mert hiszen a vers egy bibliai helyzetet reprodukál, ám a vershelyzet ezzel szemben a székelykocsárdi várakozás nyomasztó élményeiből bontakozik ki. Az egyik változatban „mint aki Erdély földjén halni készül” sor szerepelt, ám Dsida a „mint ki sötétben titkos útnak indult” sort tartotta meg, s a következő sorban szereplő „végzetes földön” szókapcsolat egyidejűleg jelenti Erdélyt és az Olajfák hegyét, azaz egyszerre idéz kétféle szenvedéstörténetet. Diákjaimmal a *Könyörgés csodáért* című verset is el fogom olvastatni, és az ó- és újszövetségi ihletettségre, bibliai intertextualításra irányítom a figyelmüket, s egyben a 137. zsoltárt újszövetségi módon felülíró rapszódia,

a *Psalmus Hungaricus* egyik korai előzményeként fogom tanítani.

A *Három kötet ívén* című tanulmányt elolvasva jutott eszembe, hogy (magyartanárként) szorgalmi feladatként jelölhetem ki tanítványaimnak, válaszoljanak a következő kérdésekre: Milyen verseiben szól Dsida saját korának problémáiról?, Melyik versében található expresszionista kiáltás?, Melyik versében figyel fel a költő a tavaszi természet szépségére?, A *Hamelni legenda* című versében milyen legendára utal?, Miért szomorú a pásztor a *Szomorú pásztor* című versében?

A *Psalmus Hungaricus* szövegrendezési stratégiája című tanulmány olvasásakor is csak azt sajnálom, hogy a középiskolai tantervünkben még mindig nem szerepel ez a vers, de én szorgalmi feladatként ezt a verset is elolvasásra fogom javasolni, azzal a kéréssel, mutassák ki azt, hogy a *Psalmus Hungaricus* és a költő korábbi versei szerves egységet alkotnak!

Tanítványaimmal a Házsongárdban írok, költők síremlékét szoktuk felkeresni, és a Dsida *Sírfelirat* négy sorosában a „mindent megfizettem, / Elengedem mindenki tartozását” sorokat magam is talányként olvastam. Most már tudom, és diákjaim figyelmét is fölhívom arra, hogy ez a vers is az intertextualitás terméke, a Miatyánk imánkhoz kapcsolható, és az ó- és újszövetségi szemlélet összekapcsolódása vonja szoros egységbe az epifátum sorait, teszi hitelessé Dsida Jenő költői, emberi magatartását.

Az erdélyi magyar irodalom hármas — magyar, román, szász — egysége, sokszor azonos tematikája, hangzása mellett tett hitet Kabán Annamária és Mózes Huba, amikor Adolf Meschendörfer két, a *Schwarzer Meer*, illetve a *Siebenbürgische Elegie* című költeményeinek meg a Dsida Jenő- és Radnóti

Miklós-féle fordítás több sorának hasonlóságára mutattak rá. Egyetértek azzal, hogy a hasonló vizsgálatok kiterjesztése nemcsak két alkotó költészetének és fordításainak egymásba játszására, hanem általában a költészet és a műfordítás-irodalom összefüggéseire is több fényt deríthet.

A kötetben szereplő dokumentumok — kézírásos javításokkal tele gépirat, kézirat, képeslap, a marosvécsi találkozó résztvevőinek fényképe, aláírásai, a kolozsvári kripta képe, a *Nagycsütörtök* című vershez készült Gy. Szabó Béla tusrajz — is segítenek Dsida Jenő életének és alkotóműhelyének titkait fölvillantani, maradandóbbá tenni.

Ismertetőnek indult írásom ilyen áttételesre sikerült, mert tanárkollégáim figyelmét is szerettem volna felhívni a két miskolci egyetemi tanár, kutató hasznos, lélekkel teli könyvére, amely az erdélyi magyar irodalom egyik nyelvi géniuszának emléke előtt tiszteleg, s nekünk, az anyanyelv és irodalom oktatóinak mindig figyelniünk kell/kellene az irodalmárok, nyelvészek, kutatók tanulmányaira, cikkeire, köteteire, hogy megújítsuk, hatékonyabbá tegyük tanítványaink szövegértését, szövegbefogadását, szövegelemzéseit, hogy ismerjék, olvassák szívesen nagy íróink, költőink műveit.

Nyelvünk és Kultúránk, 2007. 3. szám

Tapodi Zsuzsa:

A soha el nem vesző könyv nyomában

Irodalmi tanulmányok.

Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda, 2008.

E kötet tanulmányai a szövegek újjászületési csodájának, a varázslat mibenlétének erednek nyomába: az irodalmi rendszer működését, az írások egymásra és olvasókra gyakorolt hatásának titkát vizsgálják. Közös témájuk a kultusz és a kánon, de vizsgálják a különböző irodalmi motívumok vándorlását és egymás közötti kapcsolatát, az intertextualitást antik, középkori, reneszánsz, új- és modernkori, valamint posztmodern szövegek alapján.

Bármennyi kérdőjel merül is fel a célokkal és módszerekkel kapcsolatban, az oktatás — és főleg hazai, magyar irodalmi oktatásunk — nem nélkülözheti a kánonokat. Hiszen ma is fejtörést okoz nemcsak a tanrend meghatározása, a tankönyvek megírása, de a követelményrendszer, vagy az érettségi vizsgatételek összeállítása is. *A mit, miért, mennyit, hogyan* kérdéseivel — tehát a kanonizátori szerepekkel sokszor találkozunk az elmúlt évek folyamán. Mert volt olyan időszak, amikor az értéktelen, az ideológiával dúsított irodalmi alkotásokat kanonizálták, azt kellett tanítanunk, magoltatnunk és számon kérnünk. Így olyan olvasókat neveltünk, akikhez a közvetítő csatorna révén eljuttattuk a műveket, úgy is értelmezték, értelmezik az olvasottakat, ahogyan megtanítottuk értelmet olvasni.

Talán ezért is örülünk a Petőfi S. János szemiotikai-szöveg-tani elemzéseinek, amelyek, lehántva az irodalmi alkotásokra rátelepített ideológiai, politikai mázt, magából az alkotásból, a szövegből, a szöveg alapján kibontakozó világkép szempontjából is vizsgálják, közelítik az olvasóhoz klasszikusainkat s mai alkotásokat is.

Az alapfogalmak, a kánonok kialakulása, a kánonkutatás módszertana, olvasók és kánon, kánon és érték, nemzeti és világirodalmi kánonok, kánonviták ismertetése után *A kánonok színeváltozása az erdélyi irodalomban* című fejezetben azt a folyamatot vizsgálja Tapodi Zsuzsa, amelynek során 1948 óta irodalmi életünk egy eladdig ismeretlen faktor: a politikai totalitarizmust megtestesítő irodalompolitika irányítása alá került — Kulcsár Szabó Ernő szavaival. A politikai hatalom a munkások képviselőinek hirdette magát: „Munkáskéz fogja a kormányt / Mi alkotjuk az alkotmányt!” — hangzott a csasz-tuska az Utunk 1948/5. számában.

A szerző három alkotó rekanonizációs kísérletét is olvashatjuk: Daday Lóránd emberi és írói útját dokumentumok és legendák alapján vázolja föl Fényi István versei alapján az esztétikai szép kánonbeli helyéről, és a képekben és szövegekben álmódó Gulácsy Lajosról.

A kötet második része a szerzőnek az összehasonlító irodalomtudomány útjain tett utazásait foglalja össze, az írások háttérében szintén a kanonizáló-elmélet fogalmkörébe tartozó kérdések állnak, céljuk, hogy nyomon kövessék az irodalmi rendszer összetevőinek a különböző korokban és kultúrákban bekövetkezett változásait: a Trisztán-legenda változatairól, Vladimir Nabukov *Lolitája* kapcsán, az intertextualitásról, az utópia változatairól, Umberto Eco, Milorad Pavić

és Szilágyi István posztmodern történelemszemléletéről, Jónás próféta történetének két, huszadik századi alakváltozatáról, a szentimentális regényről, Mihail Bulgakov műveiről és végül Csingiz Ajtmatov *Egy évszázadnál hosszabb ez a nap* című szintézis-regényéről.

A kötet harmadik része a kultusz és az irodalom összefüggéseit taglalja. Előbb az induló erdélyi magyar irodalom identitástudatát meghatározó Ady-kultusz hatását idézi, mert egyéneknek és közösségeknek egyaránt szükségük/szükségünk van az identitásépítő kultuszokra, megtartó mítoszokra. A buddhizmus szentjévé avatott Kőrösi Csoma Sándorra és a köréje fonódott mítoszra is, mert a „maga korában hazájától *legtávolabbra, legmagasabbra* jutott, és mégis hazai magyar líránkban az *otthonmaradás* heroizmusának jelképévé vált” — vallja a szerző. A harmadik tanulmány Tapodi Zsuzsa doktori disszertációjának egyik fejezete, benne Gaál Gábor utóéletét a kultusz, autorizáció, kisajátítás koordinátái között vizsgálja. Hazai magyar irodalmunkban Gaál Gábor munkássága „a diktatorikus hatalom hivatalos kánonja helyett klaszikusa lett egy olyan kánonnak, melyet az eszmékhez ragaszkodó értelmezői közösség ellenkánonként fogalmazott meg, de amely felerősítette, sőt, mára átvette az előbbi kánon szerepét, és most olyan rivális kánonként kell szembesülnie, amelyek nem csupán nemzedéki és világszemléleti különbségeket testesítenek meg, de eltérő irodalom-felfogásról is vallanak” — idézi Cs. Gyimesi Éva véleményét, miután részletesen ismerteti a hajdani főszerkesztő, kritikus és irodalomtörténet professzorának életét, a címben megjelölt koordináták között.

Mindhárom rész gazdag jegyzetanyaga segíti az olvasót a további kíváncsiságra, kutatásra, a kérdés további elmélyítésére. Az élvezetes olvasmányt kínáló kötetet irodalomtanároknak, a jövő tanárainak, de az érettségire készülő diákoknak is melegen ajánlom.

Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 2009. 1. szám

A Székely Útkereső értékeit megőrző, igényes sokoldalúsága

SZÉKELY ÚTKERESŐ.

Irodalmi és művelődési folyóirat.

1990–1990. I-X. évfolyam. Reprint kiadás.

Sajtó alá rendezte Beke Sándor.

Székely Útkereső Kiadványok —

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

Húsz éve, 1990 áprilisában jelent meg a *Székely Útkereső* című irodalmi és művelődési folyóirat, 30 x 21 cm méretben, havonta 12 oldalon, Beke Sándor újságíró, költő és irodalomszervező, valamint több lelkes munkatársa alkotásaként. Az I-X. évfolyam 1-53. számának reprint kiadását lapozgatom, valamint a melléklet sorakoztatott, a folyóirat anyagából kiválogatott négy antológia kötetét. Mindegyiket könyvtáram kincsei közé sorakoztattam, mert magyartanárként bármikor felhasználhatom, diákjaim kezébe adhatom, hiszen magyar, de főleg erdélyi magyar irodalmunk több olyan alkotását, szövegét megtaláltam benne, amelyek hiányoztak és ma is nagyjából hiányoznak anyanyelvi oktatásunk tankönyveiből. Mert a regionálisnak tűnő, a Székelyföld olvasóihoz szóló írások minden magyar nyelvű — s esetleg más anyanyelvű, de magyarul is értő, tudó — olvasóhoz is szólnak.

Hogyan született ez a folyóirat? „Amikor az 1989-es rendszerváltás félrehúzta Közép- és Kelet-Európában a diktatúra vasfüggönyét, Erdélyben is megszólaltak a szabadság harang-

jai és kongtak el egészen a székelyek lakta legkisebb falucskáig, végig a Székelyföldön át, fennен hirdetve, hogy valami szokatlan dolog történt az öreg kontinens kárpát-medencei csücskében is, lelkében és szellemében fellélegezhetett egy kicsit az a sokat gyötört székely nemzet is, mely szabadságvágyát még Csaba királyfi idejéből hozta magával Székely Tündérszág meseszerű és vadregényes földjére...” (Beke Sándor).

A folyóirat céljáról is a főszerkesztő vallomását idézzük: „...mindannyiunk elé tárni székely közéletünket, s egy elnyomott, embertelen kisebbségi sors koromsötét emlékeiből feloldani lebilincselte közművelődésünk, kultúránk, történelmünk és irodalmunk értékes pillanatait... az egyetemes magyar szellem nagyjai üzenetének a tudatosítása, a fiókokban rejtegetett irodalom közlése.” Ezzel a „szellemi útkereséssel” az erdélyi magyar olvasókat buzdította a helytállásra, a kiejtett és a leírt magyar szó megbecsülésére, a szülőföld tiszteletére, „kultúránk, hagyományaink, szellemi és erkölcsi értékeink maradéktalan vállalására — a Székelyföldtől a Barcaságig, Csángóföldtől a Partiumig, Bánságtól a Szeret völgyében élő moldvai csángó-magyar településekig...” (Beke Sándor)

A *Székely Útkereső* utolsó száma 1999-ben jelent meg, helyét átvette a *Székely Útkereső Kiadványok* című sorozat és az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — ennek kétszázadik kötete —, Beke Sándor—Ráduly János: *Szépirodalom, néprajz, rovásirás* című kiadványa, a két íróbarát beszélgetése életpályájukról és munkásságukról.

Hűséges munkatársait is fel szeretném sorolni — számuk majdnem 100 —, közülük, sajnos, többen az örökléteből figyelik mai munkánkat...

A tízévnyi, egy kötetben található írásokból és a négy, más-más témájú antológiából megpróbálok lehetőleg objektív válogatást adni, beszéljen hát a „termés”!

Beke Sándor és munkatársai arra törekedtek, hogy már az első számokban istenes énekeket, himnuszokat jelentessenek meg, magyar népünk legszebb, legjelentősebb imádságait, melyeket a templomi énekeskönyvek sokat olvasott, megsárgult lapjain találhattunk csak meg. (Hiszen énekeskönyveket sem volt szabad kinyomtatni, s az ajándékba érkezett bibliákat is a hatalom bezúzta, a masszából készült WC-papírból kaptunk sorban állás után egy-egy darabot...) Pl. a *Boldogasszony Anyánk* kezdetű, a magyar katolikusaink egyik legkedvesebb néphimnuszát, amelyet még a 18. században Lancsics Demeter, pannonhalmi bencés szerzetes írt. Melléje a 16. századi, névtelen szerző dalát, a *Szent István királyhoz* címűt. Mindkettő közismert néphimnusza, nemzeti éneke (nationalis cantitio) volt népünknek, és ma is az, Kölcsey Ferenc *Himnuszával* együtt. De végre újra nyomtatott formában olvashattuk a *Csíksomlyói Mária-Siralom*, 1350 körül keletkezett, ősi székely himnuszunkat, melyet a Csíki-mendencében Bartók Béla jegyzett le, benne az örök Jézus, áldd meg Erdély földjét! könyörgéssel. S természetesen Erdély, szülőhazánk iránti szeretetet megszólaltató *Székely Himnuszunk* eredeti, a közszájon forgó, valamint egy rövidebb és egy hosszabb változatát, Csanády György (1895–1952) szövegét Mihalik Kálmán (1896–1922) zenésítette meg.

Mindezt azért emelem ki, mert a diktatúra utolsó éveiben, a sajtóban tilos volt leírni a magyar helységneveket, szülőfalunk, szülővárosunk magyar nevét, de azt, hogy Székelyföld, Erdély, Bukovina, meg hogy csángó, s az iskolában is tilos

volt Kós Károlyról, Sütő Andrásról s egy egész sor íróról, költőről beszélni, s Arany János *Toldijából* sem taníthattam, idézhettem a „Szép magyar leventék, aranyos virézek!” sorokat. Több évszázados anyanyelvi oktatásunk a román iskolák megtúrt tagozataként létezett, s csupán Hargita megyében 41 ezer magyar diák tanult román osztályokban (Kardalus János 1991-es fölmérése alapján).

A *Székely Útkereső* első számaitól kezdve felelősségtudattal közölt olyan olvasnivalót, amely '89 előtt tabu volt, törvény tiltotta, büntette, ha csak valaki lemásolta magának valahonnan. De beteljesedett Kányádi Sándor jóslata: „Megértem én már / eleget, / ennél is zordabb / teleket. / De olyat eddig / sohasem, / hogy vége egyszer / ne legyen” (*Zsörtölődő*). A „hosszú tél után” váratlanul beköszöntött tavasz érzetét kellette az olvasóban, hogy a szerkesztők tálcán kínálták az addig tiltott, „veszélyes” tanulmányokat, pl. az addig eltitkolt, félremagyarázott történelmünk újrafelfedezését taglaló Ferenczi István tanulmányt a székelyekről, akikről Balázs Gábor véleményét idézem itt: „...a magyarság egyik, magyarságát megtagadni nem akaró népcsoportja, amely amióta tudunk róla, mindig magyarul beszélt, bár történelmileg nem volt épp mindig a többi magyarokkal egyforma sorsa, és ezért nem egy különleges sajátossága alakult ki”. De Ferenczi Géza, Szőcs János és Tankó Gyula tollából a csángókról is tanulmányt olvashatunk, akik „Esdve kértek magyar papot”. Kölcsey Ferencről, Szent István királyunkról, Szent Lászlóról, Széchenyi Istvánról, Mátyás királyunkról, de a Magyar Szent Koronáról a fiatalok számára is jelentős, fontos tanulmányokat olvashatunk.

Több, ma is időszerű kérdést is tárgyalt a folyóirat. Többek között, hogy a székelek Erdélyben egyetlen utat kereshetnek, követhetnek: a megmaradás útját. Ezt hangsúlyozza Róth András Lajos is, *Útkeresőben* című írásában: „Tényként vagyunk itt, s érezzük minden ízünkben hovatarozásunkat. Kötődünk fizikailag e földhöz, kötődünk szellemileg, lelkileg az összmagyarsághoz. S annyiban vagyunk székelek, amennyiben ez erkölcsi és lelki tartást jelent, amennyiben történelmi ragaszkodást feltételez nagyszerű tájainkhoz, nagynevű elődeinkhez”. Balogh Edgár, a jeles publicista utasította vissza Kende Péternek Párizsban megjelent írását, aki törölte volna a „nemzetiség” fogalmát, igazolva így a román állam „magyar nemzetiségű román” nonszensz-politikáját. Az Afrikában élő magyarokról, „magyarabokról” számolt be Komoróczy György, de olvashattuk Václav Havelnek, a Cseh Köztársaság akkori elnökének híressé vált beszédét: „*Az igazság az, ami szabaddá tesz...*”, Kós Károly Zágoni Istvánnal és Paál Árpáddal közösen írt *Kiáltó Szó* című röpiratát, Bertényi Iván Erdély címere című cikkét, Joseph Ratzinger (jelenleg XVI. Benedek pápa) a rendszerváltás utáni első karácsony előtt az advent jelentőségét méltató írását, vagy Bözödi György lírai hangütésű visszaemlékezését a két világháború közötti időkre...

Megemlékezett a folyóirat Benedek Elekről, Károlyi Gáspárról, Mátyás királyunkról, Pázmány Péterről, Apáczai Csere Jánosról, Várárhelyi Gergelyről, Orbán Balázsról, Makkai Sándorról (Bethlen Gábor fejedelemről szóló megemlékezése is helyet kapott a folyóiratban), Salamon Ernőről, Zágoni Mikes Kelemenről stb.

A felvállalt útkeresésben segített az irodalom is, hiszen minden lapszámban tudatos törekvés jelentkezett: bevinni a

köztudatba a magyar irodalmunknak azt a kincsházát, amely '89-ig tiltott gyümölcs volt, s a fiatalok legfennebb a családban találkozhattak vele, már ha ott, elbújtatva léteztek... Egyetlen lapszámból sem hiányzott a líra, a vers. A megszólaltatott, az elmúlt évszázadok és a hozzánk közelebb eső évtizedek klasszikusai s a kortárs költők felsorolása is majdnem százra rúgna, Apáczai Csere János verstörténeti értékű hexameterétől és Áprily Lajos versein át Zajzoni Rab István *Börtönben* című költeményéig.

A *Székelv Útkereső* tág teret biztosított a néprajzi és népköltészeti kutatásokra, gyűjtésre ösztönző írásoknak is, közülük Nagy Olga, Balázs Géza, Barabás László, Ráduly János cikkei, tanulmányait idézhetném. Az ősember első költői műve, vallás is, tudomány is, a sok ezer éves mese, s a mese mellett sok-sok gyermekvers, ritmus, rím, képes beszéd is otthonra talált a lapban. A jövő generáció olvasóvá nevelése, oktatása éppen azon áll vagy bukik, sikerül-e érdeklődésüket fölkelteni, idejében megszerettetni velük a szép beszédet.

A nyelvészet témakörébe tartozó írások közül Dánielisz Endre *Ezeréves magyar szavak*, Murádin László *A Homoród mentén* című, földrajzi nevekkel foglalkozó tanulmányát említhetjük, de több írás is kitért nyelvi, nyelvhelyességi kérdésekre is.

Gondolom, mások is szívesen olvasták/olvassák H. Szabó Gyula, a Kriterion Könyvkiadó igazgatója Cseke Gábornak tett vallomását, Kántor Lajos, a Korunk főszerkesztőjének Róth András Lajos kérdéseire adott válaszait, Cseke Péter és Komoróczy György beszélgetésének szövegét, de a Kozma Máriával készült vallomásos beszélgetést is, műveiről, a csíkszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadónál végzett szerkesztői feladatairól, s Nagy Olgával pedig a néprajzi kérdésekről.

A folyóirat vizuálisan is „beszért”, szimbolikusan is üzent az olvasónak: az erdélyi magyar szellem „bibliájával”, a Magyar Enciklopédiával Apáczait ábrázoló Csutak Levente linóleum-metszettel. Egy másik számban a székely kapuk előtt vitézkötéses kabátjában, a Székelyföldet bejáró, és népének történelmi, néprajzi emlékművet állító Orbán Balázst látjuk, de Nagy Imre festményeit, grafikáit, Gy. Szabó Béla fametszeteit csodálhatjuk, vagy Kós Károly rajzán az az út vezet bennünket, amelyen meleg subában halad a falu népe a domboldalon emelkedő templom felé, s a sort folytathatnánk...

Talán sikerült felvillantanom a rangos folyóirat életképességét, értékeket megőrző, igényes sokoldalúságát. Ezzel a kis emlékező írással további jó munkát kívánunk a Székely Útkereső Kiadványok sorozat szerkesztésében az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó minden munkatársának, mi olvasók is vállaljuk azt, amit Beke Sándor megfogalmazott: „Az ige és a hit értékeire és hatalmára figyelmeztettünk. Arra, hogy a ki-ejtett és leírt szónak »súlya« van életünkben, és arra, hogy hit nélkül nem lehet élni, bármennyire is befolyásol jól vagy rosszul a környező világ”.

Irodalom

Székely Útkereső. Irodalmi és művelődési folyóirat. 1990–1990. I-X. évfolyam. Reprint kiadás. Sajtó alá rendezte Beke Sándor. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

Beke Sándor: *Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben.* Főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és életéről. A bevezető tanulmányt írta Barabás István. Székely

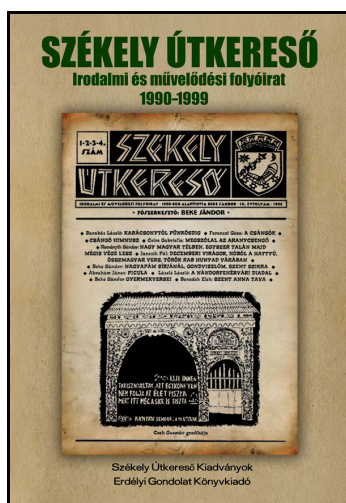
Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

Beke Sándor—Brauch Magda: *Székely Útkereső (1990–1999)*. Laptörténet és sajtóviasszhang. A bevezető tanulmányt írta Barabás István. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

Székely Útkereső Antológia 1990–1999. Válogatás a Székely Útkereső 1990–1999-es évfolyamaiból. Válogatta, összeállította, a bevezető tanulmányt írta Brauch Magda. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

Az előszó dicsérete. Kritikák, recenziók, beszélgetések a *Székely Útkereső* hasábjain. Válogatta, szerkesztette, a kötetben szereplő írások jegyzékét, a könyvészetet és a Székely Útkereső repertóriumát összeállította Beke Sándor. A bevezető tanulmányt írta P. Buzogány Árpád. Székely Útkereső Kiadványok. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

Erdélyi Toll, II. évf., 2010. 2. szám

Pomogáts Béla:
I. Magyar irodalom Erdélyben
(1918–1944).
II. Irodalmi dokumentumok

Pallas Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008.

A kisebbségi sorsban élő magyar irodalmak, az erdélyi magyar irodalom is a nemzetépítő szellemi és erkölcsi feladatvállalás révén kereste és találta meg a saját identitását. Az erdélyi író szellemisége és teljesítménye mindig a magyar nemzeti közösség nagy történelmi és morális kérdéseit vetette fel, és a nemzeti fennmaradás szorongató kérdéseivel viaskodott. Így vonult be az egyetemes magyar irodalomba és a világirodalomba is.

Az erdélyi magyar irodalomról, történetéről kialakított, kialakítandó összegező kép részeredményeit Kristóf György, György Lajos, Tolnai Gábor, Kozocsa Sándor, Makkai László, Ligeti Ernő, Sőni Pál, Kántor Lajos, Láng Gusztáv, Béldi Miklós, Kötő József, Bertha Zoltán, Görömbei András, Marosi Péter, Szegedy-Maszák Mihály, Veres András, Pomogáts Béla, Dávid Gyula munkái alapján állíthatjuk össze, nem feledkezve meg a Balogh Edgár szerkesztette *Romániai magyar irodalmi lexikon*ról, illetve Ion Chinezu, Nicolae Balotă műveiről sem. Ebbe a sorba illeszkedik Pomogáts Béla közel fél évszázados kutatómunkája nyomán, s a közreadott mintegy félszáz kiadványnak (tanulmánynak és folyóiratcikknek) az eredményeként most közreadott, itt ismertetendő kötete.

A kötet első része az erdélyi magyar irodalom első nagy korszakának, az 1918 és 1944 közé eső évek irodalmi folyamatait mutatja be: a kialakulás előzményeit (többek között Ady Endre ösztönző hatását), társadalmi és politikai kereteit, irodalmi műhelyeit, képet rajzol az erdélyi gondolat, a transzilvanizmus nagy hatású közösség- és irodalomszervező eszmeköréről, majd a transzilván irodalom történelmi jelentőségű műhelyéről, az *Erdélyi Helikon* irodalomszemléletéről, irodalomtörténet-írásáról, például Kristóf György, György Lajos, Kelemen Lajos munkásságáról.

A transzilván ideálok vonzásában megszületett helikoni költészetről is képet kapunk: a „helikoni triászról”, Áprily Lajos nemes veretű költeményeiről, elégikus tájverseiről, Reményik Sándornak az egyetemes humánusot értéként védő verseiről, Tompa László személyes élményekkel átszőtt történelmi szemléletéről, de Bartalis János, Olosz Lajos munkásságáról, verseiről, expresszív, szabad verses kifejezéseiről is, amelyek mind a „kisebbségi humánus” nemes hagyományait képviselték, képviselik. Mellettük Szombati Szabó István, Bárd Oszkár, Endre Károly, Kádár Imre és Finta Zoltán verseiről is rövid összefoglalást olvashatunk.

A transzilvanista prózapoétika képviselőit az erdélyi memoárirodalom vonulatába ágyazva Kós Károly ma is időtálló, sokoldalú reneszánsz szellemi és morális örökségét, Bánffy Miklós regényírói, politikai és irodalomszervezői munkásságát mutatja be Pomogáts Béla, majd Kuncz Aladárnak a közösségi felelősség és munka eszményéhez szegődött magatartásáról, Tabéry Géza az erdélyi társadalmi harcok mozgását, a világnézetek küzdelmeit megvilágító regényeiről olvashatunk. A sorban Makkai Sándor következik, az Ady költészete mellett

kiálló, nagy sikerű regényíró, aki az erdélyi magyarság egész nemzetiségi sorsának vizsgálatával, a „Magunk revíziója” és a „Nem lehet” kijelentéséig jutott el. A Molter Károly, Berde Mária, Karácsony Benő, Ligeti Ernő és Sipos Domokos műveiről szóló sorok, oldalak után a *Székely elbeszélők* című alfejezetben a Benedek Elek, Szentimrei Jenő, Nyirő József, Tamási Áron, Kacsó Sándor regényeivel büszkélkedő székely írócsoportot ismerhetjük meg, akik „nem az irodalom egységének szegzik székely voltukat, inkább a sorsuknak adnak nevet vele. Magyar virágok, de emlékezniök kell a kövekre, amelyek közül világ csodájára kihajtottak” — vélte Németh László. S Ligeti Ernő is csupán azt a véleményét fűzte nevükhöz, hogy „külön színt jelentettek a nemzeti irodalmon belül [...], a székelységből kiszakadottak népük ügyét nemcsak a leírt szóval igyekeztek szolgálni”.

A *Korunk*ról, Dienes László, Gaál Gábor, Franyó Zoltán, Szilágyi András, Salamon Ernő műveiről, tevékenységükről, irodalomtörténeti jelentőségükről *Az irodalmi baloldal* című alfejezetben kapunk átfogó képet. A *Korunk* szerkesztőségi életébe, a magyar baloldali szellemiség egyik legnagyobb hatású és legértékesebb műhelyébe kalauzol el Pomogáts Béla, abba a sokrétű tevékenységbe tekinthetünk bele, amely a korszak kritikai keresztmetszetének szánta a folyóiratot, a szociológia, a közgazdaságtan, a történetírás, a természettudományok, de az irodalom és művészet jelenségeivel együtt. *Az erdélyiség fordulója* című alfejezetben a megújulási törekvéseket veszi számba a szerző, amikor a nemzeti türelmet és a megbékélést hirdető „transzilván gondolat”-nak a két irányból érkező nacionalista kihívással kellett szembenéznie. A kibontakozó „Vallani és vállalni” vita, a „Magunk revízi-

ója”, az EMŐR megalakulása és a „Nem lehet”, de a „Lehet, mert kell” vita egy-egy állomásán vezeti olvasóit a szerző.

Az erdélyi fiatal magyar értelmiség történelmi jelentőségű kezdeményezéséről, a Vásárhelyi találkozón felvetett problémák, az erdélyi magyarság gazdasági, szociális, kulturális és erkölcsi kérdéseinek megoldását célzó javaslatokról is összefoglalást kapunk, főleg a jobb- és baloldalt egyesíteni tudó kompromisszumokról, de a román—magyar kiegyezést szorgalmazó véleményekről is.

A tudományos intézetek híján a társadalmi valóság kutatása, leírása is az erdélyi írókra hárult, s a Benkő József, Kővári László, Kazinczy Ferenc s természetesen Orbán Balázs munkáit folytató Aradi (Erdélyi) Viktor, Jancsó Elemér, Bányai László, Nagy István, Jordáky Lajos, Kós Károly, Tamási Áron, valamint Domokos Pál Péter művei folytatják az erdélyi hagyományokat, mint ahogyan az Erdélyi Fiatalok *Falu Füzetei* — a Sarló mozgalom és Dimitrie Gusti nyomán —, s a *Korunk* szociográfiai szemléltető cikkei, tanulmányai is.

A költészet s a prózairodalom megújulása cím alatt a második helikoni nemzedék — Dsida Jenő, Jékely Zoltán, Szabó László, Horváth Imre — verseiről, valamint a régi magyar „enciklopédisták” örökségét folytató Cs. Szabó László, az erdélyi magyar irodalom áldozatos mecénása, Kemény János, a szegények közül érkező szintén „példeaember”, Bözödi György, az íróként is kiváló, de az emigráció egyik szellemi vezetője, Wass Albert és a szórványban élő magyarok életkörülményeit feltáró Ignácz Rózsa prózájáról olvashatunk hiteles véleményt, azokról, akik az esszéirodalomtól a valóságirodalomig vitték, gazdagították erdélyi irodalmunk tematikáját.

Az erdélyi drámai alkotások nagy részét „könyvdrámá”-nak véli Pomogáts Béla, de Bánffy Miklós, Kós Károly és Tamási Áron, valamint Bródy Sándor munkássága mégis fémjelzi az erdélyi magyar drámai irodalmat. Az erdélyi magyar színjátszás gazdag és szép hagyományát megemlítve (1792-ben Kolozsváron megnyílt az első állandó színház), a színházi kultúra fenntartásában és fejlesztésében, a magyar filmgyártás megindításában, filmiskola megalapításában jelentős szerepet játszó Janovits Jenő alakját is megidézi a szerző. Színházi „ars poeticá”-ját így fogalmazta meg: „A színpad ítélőszék. A színház saját korának eleven képe. Múlt idők emlékeztetője. Jövendő napok prófétája”.

A széles körképet a bécsi döntés után kialakult irodalmi élet bemutatásával zárja Pomogáts Béla. Az *Erdélyi Helikon* köré csoportosult írók, költők az erdélyi magyar irodalom hagyományos humanizmusa mellett tettek hitet, visszatekintve a kisebbségi sorban eltöltött két évtizedre, az erdélyi magyar irodalom népi elkötelezettsége és a szabadelvű erdélyi tradíciója mellett nyilatkoztak. „Erőt és hitet úgy az egyéni alkotáshoz, mint a közösségért való munkához öntudatos magyarságunkból merítettünk. Múltunk nagy tanításaira figyelve s erős hittel bízva népünk eljövendő hivatásában, a mindennapi életünkért folytatott küzdelem közben is kötelességünknek tartottuk figyelni a velünk együtt élő népek szellemi életét s ezen át gondolkozását. Nemcsak ennek eljövendő hasznáért, hanem hogy a más nép arcába való betekintés által magunkról is helyesebb ismerethez jussunk”.

Ebben a szellemben vehetjük kezünkbe s olvashatjuk, tanulmányozhatjuk újra és újra Pomogáts Béla könyvét, s az egyes fejezeteket az erdélyi diákok, egyetemi hallgatók tan-

könyveként beépíthetjük anyanyelvi és irodalomoktatásunkba. Annál is inkább, mert az egyes írói sorsok, alkotások bemutatásán, ismertetésén túl irodalmi dokumentumok tárházát kapjuk: az erdélyi magyar irodalom (közel száz) elméleti, publicisztikai irodalmi programjait, írói nyilatkozatokat, irodalomtörténeti dokumentumokat, bírálatokat, amelyek hitelesen alátámasztják Pomogáts Béla elméleti, irodalomtörténeti fejtegetéseit, azt a véleményt, hogy az erdélyi magyar szellemi életnek mindig a hagyományos erdélyi szabadelvűség volt a rendező elve, s mindig eleven hatóerőt jelentett a közösség-nemzeti elkötelezettség, s azt a tényt, hogy az erdélyi magyar irodalom és az egyetemes magyar irodalom összetartozása mindig is eleven maradt az eltelt idők során.

Köszönjük Pomogáts Béla tanár úrnak, hogy az erdélyi magyar irodalom élettörténetének „regényét” megírta, nem csak erdélyi olvasóknak, irodalomkedvelőknek, hogy osztozhatunk a szerzővel ebben az élményben. Köszönjük, hogy jól érezte magát, valóságos szellemi otthonra és baráti közösségre talált nálunk, s azért is köszönjük, hogy bemutatva erdélyi irodalmunk sokszínűségét, gazdagságát, megerősített bennünket is abban a hitünkben, hogy a nagyobb közösség tagjaként, a nemzeti összefogás jegyében, a vallások, világnézetek, társadalmi és gazdasági osztályok felett álló, az ezeréves magyar szellem folytatólagos munkálására serkent bennünket abban a Tündérkertben, amelyben az erdélyi népek egymáshoz való szükséges és közös hasznú békességét, a szellemi kultúrának népek, nemzetek, politikák és világnézetek feletti kötelezettségét szolgálhatjuk.

Beke Sándor — Ráduly János: Szépirodalom, néprajz, rovásírás

Két íróbarát beszélgetése életpályájukról
és munkásságukról.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó 200. könyve kettős interjúkötet. Beke Sándor költőt, szerkesztőt, műfordítót Ráduly János faggatja, *A költészet: ima az emberért* című terjedelmes beszélgetésében. Mit tudhatunk meg belőle?

Elöljáróban Beke Sándor néhány életrajzi adatát: Brassóban született, itt tanult, s már diákkorában lapot szerkesztett, a nyolcvanas évek elejétől verseivel, műfordításaival, könyvrecenzióival, riportjaival van jelen majdnem minden hazai lap művelődési oldalain. Alapító-főszerkesztője a Székelyföld első, 1990 után megjelent irodalmi és művelődési folyóiratának, a *Székely Útkereső*nek, alapítója az erdélyi könyvkiadás elismert könyvkiadójának, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónak. Lapokban, antológiákban és köteteiben jelentek meg a versei, 23 önálló verskötete látott napvilágot 1993 óta.

Ezekről a kötetekről olvashatunk a beszélgetés során elhangzott vallomásokban. Már első verskötetében — *Madártemető* (1993) — emléket állít magyartanárának, Fóris Gyulának (*Rózsakert*), a hatszáz éves Székelyudvarhelyt és a város vidékét zsalugáteres ablakból látja/láttatja, petróleumlámpát tart a kezében huszonöt évesen, s a költészet épülő várában erőt vesz magán, és imára kulcsolja a kezét... (*Huszonöt évesen*). Őszintén hiszi, hogy „egyetlen menedékünk az a szent

hegy, ami számunkra és mások számára is úgy hangzik: Hargita”. Verseiben tábortűz ég ott fenn a fenyvesek között... (*Vendégek*), majd *A szavak vérpadán* című, a „pusztakamarási csillagért” mondott versimában arra kéri Istent: „bugyogjanak felénk a fenséges / szavak, / ne balták jöjjenek!” Az 1956-os magyar forradalom harmincadik évfordulóján — egy kehelyhez hasonlító képvers sorai mégis biztatnak: „mi születni fogunk / mi jönni fogunk / mi beszélni fogunk / mi tenni fogunk / mi hinni fogunk / mi örülni fogunk” (*Jövő időben — nyelvtan órán*).

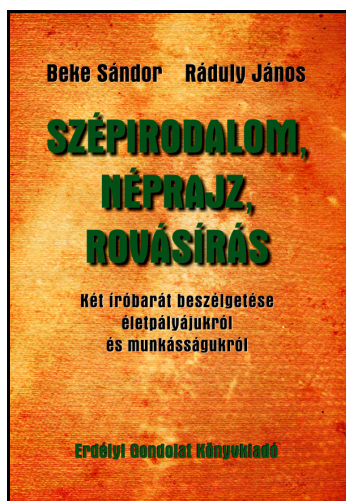
Kezemben jégvirág (1996) címmel látott napvilágot első gyerekverskötete, két fiának, Olivérnek és Tamásnak dedikálva. Jelentős kötete a *Bohókás ábécé* (1997) című, Karancsi Sándor kifestős rajzaival ellátott kis kötet, amely rövid idő alatt két kiadást is megért.

A *Tüntető magnóliák* (1997) című költeményét az 1995-ben Székelyudvarhelyen megtartott, március 15-i szép népi ünnepély hangulata és üzenete ihlette: „A világ magyarsága — jelképesen — tüntető magnóliákká vált, amely imafülkékben imádkozik, hogy végre gyógyuljon be a magyar seb, s gyúljon lángra a szurok-földeken a szó, hogy susoghasson a magnóliáknak, mint a Kárpátok s a Tátra fenyői” — fogalmazta meg a szerző.

Beke felidézi a Holnap városát is (*Nagyvárad, Ady Endre sétái*), Tamási Áron emlékét (*Megkésett feltámadás*), s hozzájuk csatolja néhány, Istent idéző versét (*Ismét felgyújtom a mécsest, Bűn, Hála*). Szabadverseit gyűjti egybe az *Elmaradt imák* (2003) című kötete. Brauch Magda, nyelvész a költő istenes verseit esszékötetben is elemezte.

A kedvesnek írt *Vallomás*ban anyanyelvünk legszebb szavait keresi, azért, hogy a legszebb magyar szavak között megtalálja azt a szót, amit éppen neki akart megvallani: „Keresem / anyanyelvem / legszebb szavait, / Találtam is néhány / szívhez szóló / magyar szót: / édesanyám, / bajtárs, / fülemile, / liliomkert, / szeretlek. / Ja, igen, / tulajdonképpen / az utóbbiért volt / ez az önfeledt keresgélés”.

A 2005-ben megjelent *Ima Erdélyországért és Isten megáld a Hargitán* köteteket, 2006-ban a *Lelkemben muzsikál a Hargita* címűt nyújtja át olvasóinak, benne olyan költemények, amelyeknek a megírására a székelyek szent hegyének a világa és lelke készítette Bekét. Antológiát készült összeállítani erdélyi magyar írók tollából, töprengései során félrevonult a Hargita lábainál elterülő Ivóban, a gyönyörű, vadregényes tanyai településre, s ott találkozott a Hargitával, a hegygel, melyet az ősz ablakából muzsikálni hallott, s amelynek vén őzbakhoz hasonlított koronáját megsimogatja a költő, s az erdélyi havasok királyának nevezi.

Álom a Titanicon (2007) című poémája egy szerelmespár története, akiket a halál választ szét: egyikük az óceán mélyére hull, másik életben marad. A túlélő lelke azonban örökre a kedves és a hajóroncs körül kering. Emlékezete tovább élteti, feltámasztja, mesés világba varázsolja mindazt, ami szép volt valamikor, élő és ragyogó — így foglalta össze a poéma cselekményét Csire Gabriella. A költő pedig a poéma bevezetőjében: „ajánlom ezt a költeményt mindazoknak, akik kitartanak eszméik mellett, és az utolsó percig irányítják a kormánykereket egy szebb és emberibb jövő felé”.

Hosszan lehetne még idézni a beszélgetés közben elhangzott versekből, a versekről szóló véleményekből, elemzések-ből... A *Tollbamondás* című versének néhány sora kívánczik még ide, amelyet költői hitvallásként is értelmezhetnők: „Csak a szavak öltenek / anyanyelv-köntöst. / A szavakat pedig / a lélek mondja tollba / a költőnek.”

Olvassuk, hallgassuk hát a lélekből jövő szavakat Beke Sándor verseiben, s Ráduly Jánossal együtt kívánjuk, hogy „az ember, a költő, a könyvkiadó, a sajtótörténész, az irodalomszervező és vállalkozó, akit Isten és a sors a Cenk alatti városból ide küldött a Székely Athénba, sikerrel végezze Székelyföld és a nagyvilág magyarjainak örömére sokrétű szellemi életmunkáját, küldetését”.

* * *

„Hetven év és negyven könyv” — fogalmazta meg P. Buzogány Árpád 2007-ben — Ráduly János életmunkájáról szólva... „Ebből legtöbb népköltési gyűjtés közlése, ám ott sorakoznak saját versei, műfordításai... a rovásírással kapcsolatos cikkeit és néprajzi tanulmányait is kötetekbe gyűjtötte.

(...) Nem tudni, mi van még Ráduly János tarsolyában, pontosabban hangszalagjain, jegyzeteiben, ám úgy tűnik, az ő tarisznyája is olyan, mint ama nevezetes mesebeli, talán sosem üresedik meg...”

Beke Sándor is azért indult el egy késő őszi napon Marosszék legnagyobb és legszebb falujába, a „mesék és balladák földjére”, Kibédre, hogy átadja az ünnepeletnek öt olyan könyvét, amely „tartalmánál fogva is híven igazolja és tükrözi Ráduly János írói és sokrétű tudományos munkásságát, az örök helytállást az általa oly hően szeretett szülőföldön”.

A beszélgetés során az életút, az irodalmi, néprajzi munkálkodása, ballada- és népmesegyűjtő tevékenysége (kibédi népmese — 990 darab, más falvakból való anyag: 70; összesen 1060 epikus történet) bontakozik ki az olvasó előtt, de a székhely(magyar) rovási kutatásai, irodalomnépszerűsítő tevékenysége (rádióban és tévében elhangzott beszélgetései), s nem utolsósorban a magyar nyelv és irodalom tanáraként eltöltött 43 tanév..., mind szóba került a két irodalmár beszélgetésében. Hiszen „alapvető célkitűzésemnek azt tartom, hogy tanítványaim életében nélkülözhetetlenné váljék az irodalom, a művészet, szeretném elérni azt, hogy ne szégyelljék soha anyanyelvüket, annak a tudatában éljenek: épp az anyanyelv alapos, bensőséges ismerete teszi lehetővé számukra, hogy teljes értékű emberek lehessenek ebben a korban” — fogalmazta meg a Kibédi Általános Iskola magyartanáraként Ráduly.

A lexikonba illő adatok, az életpálya és az 1975-ben megjelent első kötetének említése után három oldalon át sorakoznak Ráduly János önálló kötetei. Tematikai megoszlásuk — a szerző csoportosításában —: „35 néprajzi/népköltészeti

gyűjtemény, 7 verseskönyv (ebből 1 műfordítás), 8 rovásírást taglaló kötet, 1 irodalmi anekdotákat tartalmazó prózakötet, 1 Jékely-leveleket közlő gyűjtemény és 1 történelmi tárgyú kötet (békesség-levelek). Az antológiákat, tankönyveket stb. nem számítom, ezek mintegy hetven fölött vannak”.

Impozáns gyűjtemény! Bármely egyetemi tanár, akadémikus, tudós tevékenységével mérhető! Csak szemelgetni tudunk ebből a beszélgetésből, amely ilyen gazdag tematikáról szól.

A Kibédi népballadák (1975) című kötet sorsa, méltatásai, angol és német nyelvű ismertetői is szóba kerülnek, aztán *A vizitünder leánya* (1978) című népmese-gyűjteményről s az utána következő 26 kötetről olvashatunk ismertetéseket, méltatásokat. Arról, hogyan dolgozta fel, mesélte újra a szövegeket, „átersztette magán, ahogyan Benedek Elek is tette”.

Ráduly munkásságának szerves része a székely/magyar rovásírás kérdésköre, amely a tanár úr vérévé vált, fő célkitűzése az volt, hogy az erdélyi feliratos/epigráfiai emlékek tárát szaporítsa. Egymaga mintegy negyven rovásfeliratot épített be — elsőként — rovásírásunk állagába, és *Tanuljunk könnyen rovásírni!* (2004) címmel tankönyvet is írt.

Legutóbb *Székely békességlevelek. 1803–1837* (2008) című, dokumentum értékű könyvében „anyanyelvünk patinás régiségét tárta az olvasó elé”. Cseke Gábor szerint „a hajdani falvak közötti viszályok elsimítására és a társadalmi békesség megteremtésére szolgáló eljárás írásos nyomainak elemzése ma is haszonnal járhat — nem csupán nyelvi szempontból”.

A találós kérdés az egyik legrégebbi, és ma is kedvelt irodalmi műfajunk. Társadalmi, közösségi, s nem utolsó sorban nevelői értékénél fogva sok folklórkutatót foglalkoztatott

gyűjtésük, értékelésük. Ez a nemes cél vezette Ráduly tanár urat is, amikor megjelentette a kibédi találós kérdések gyűjteményét, a *Hold elejti, Nap felkapja* (1990) és a *Mikor volt egy lovon hét patkó?* (2001) köteteket.

S még csupán műfordítói tevékenységéről egy mondatot: 1993-ban lefordította Mihai Eminescu *Az Esthajnalcsillag* című költeményt, munkájáért emlékéremmel tüntették ki.

Az sem mellékes, hogy Ráduly János kutatta fel, találta meg Bartók Béla egyik adatközlőjét, a kibédi Dósa Lidi nénit is...

Nos, Bartók nevével zárjuk ismertetésünket: Ráduly Jánosnak kéziratai most is vannak a kiadóknál, s újabb kéziratokon dolgozik, a bartóki „tele bőrrönd” nem mozgásképtelen. Legalábbis itt, Kibéden, a „megmaradás őrhelyén...” — zárja a beszélgetést Ráduly János és Beke Sándor.

Erdélyi Toll, 2010. II. évf., 1. szám

Erdélyiségről és irodalomról

MÓZES HUBA: A FÁKLYÁK MÁR ÉGNEK.

Erdélyiségről és irodalomról.
Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 2009.

A kötetben tizenöt tanulmány, cikk, elemzés „az önazonosság-tudat ápolásának az erdélyiség ihletésében kialakult módszereiről nyújt filológiai megalapozott, esztétikailag hiteles képet.”

Többek között kiemelkedő fontosságú versekről: Dsida Jenő: *Erdélyi népemért* kéziratos és *Könyörgés csodáért* nyomtatott változatáról, amelyben a költő azonosulását fejezi ki a bárhol élő sorstársaival. A vers újszövetségi ihletettségű s bibliai intertextualitása miatt a *Psalmus Hungaricus* egyik korai előzményének tekinthető.

A közismert *Sírfelirat* négysorosát Mózes Huba parafrázisnak, átírásnak véli, a *Miatyánk* többféle fordításának összevetése nyomán állítja, hogy a Sylvester 1541. és a Káldi 1626. évi fordítása vagy a *Miatyánk*nak a római misekönyvben (is) szereplő latin szövege ihlette Dsida epitáfiumát.

A Bartók Béla gyűjtése nyomán megismert kolinda-balladában az aranyemelés és a sorismétlés szervező elvét bontja ki Mózes. Ezt támasztja alá László Zsigmond a vers és ének prozódijáról, valamint Tallián Tibor a *Cantata profanáról* szóló könyve, benne *A fáklyák már égnek* szimbolikáját a serleg „varázsitalának” és a forrás „ellenmérgeinek” az összefüggésében értelmezi.

S még egy versről szóló tanulmány, az erdélyi irodalmunk neves regényírója és szerkesztője, Adolf Meschendörfer *Schwarger Meer*, illetve a *Siebenbürgische Elegie* című költeményeinek Dsida Jenő-, és Radnóti Miklós-fordítása több sorának hasonlóságára, másrészt a fordítások zárlatának eltérésére hívja fel a figyelmet.

A prózai írásokról két tanulmány szól. Az egyikben Karácsony Benő: *Pjotruskájában* megtalálható párhuzamok és ellentétek intertextualitásáról értekezik a szerző, s szintén az intertextualitás és térszerkezet meglétét vizsgálja Wass Albert *Tizenhárom almafa* és az *Elvásik a veres csillag* című regényeiben, amelyeknek azonos a főhőse, ezért az egyik regényt a másik folytatásának tekinthetjük. (Az elemzés első részében az intertextualitásról kapunk összefoglalást.)

Erdélyi írók 1956-ról szóló „nyilatkozatai”-t olvashatjuk, majd a Bolyai Tudományegyetemnek a Babeş Egyetembe olvasztásáról szóló újsághírek és Szabédi László hagyatékából előkerült levélfogalmazások alapján azt az utat vázolja fel, amelyet „a birtokon belüliség illúziójától a kisemmizettség bizonyosságáig” megtett a költő és tudós, a Bolyai Egyetem neves tanára.

Tanári, Csergő Benedek hittanári tevékenységéről olvashatunk, aki Baráti Tudósító iskola- és neveléstörténeti dokumentumot adott ki 1930 és 1932 között. A ritka kiadványt a kolozsvári Mariánus felső kereskedelmi iskolát végzett lányainak leveleiből állította össze, akik sorsuk alakulásáról számoltak be volt osztályfőnöküknek. Ezekbe a levelekbe pillanthatunk bele.

Egy tudományos műhely, a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* (NyIrK) megjelenésének előzményeit, főleg a

művelődéstörténeti eseményeket tárgyalja a szerző Erdély XVI. századi magyar irodalmi és művelődéstörténeti életének fellendülésétől napjainkig.

Egy korábbi felmérése folytatásaként Mózes mintegy 658 kiadványt, erdélyi magyar verseskötetek megjelenését veszi számba, azokat, amelyek 1944 és 1989 között jelentek meg.

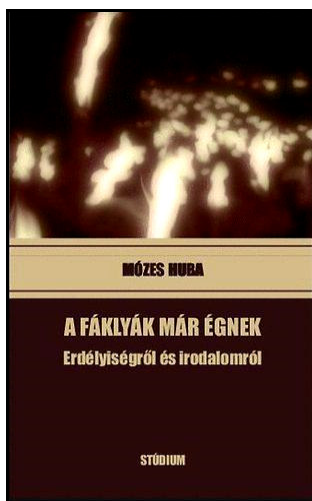
A verseskötetek megjelenését számba vevő felmérés mellé a két világháború közötti erdélyi magyar prózaköteteket és a háború utáni újrakiadást tekintí végig a szerző 1989 decemberéig.

Az erdélyi időszaki sajtó sem maradhat ki a kötetből, Kuszálík Péter retrospektív sajtóbibliográfiáját: *Erdélyi hírlapok és folyóiratok. 1940–1989* című kiadványt méltatja Mózes, és veti egybe Monoki Istvánnak az 1919 és 1940 közötti évek sajtókiadványairól szóló könyvével.

Az erdélyi magyar irodalomtörténet-írás 1919 és 1989 közötti időszakát is áttekinthetjük a szerzővel, egy-egy szerző életpályáját, egy-egy rövidebb írói pályaszakaszt, mozgalmak, irányzatok jellegzetességeit, átfogó irodalomtörténeti munkákat, egy rövidebb korszak erdélyi magyar irodalmának összefüggéseit, a romániai magyar irodalom kezdeteinek történetét tárgyaló műveket. A megírandó szintézisek előmunkálataiként, illetve forrásaként tarthatjuk számon az egykori irodalomszervezők emlékiratait, a kortárs tollforgatók önéletrajzi visszaemlékezéseit, a vallomásokat, dokumentumokat egybegyűjtő emlékkönyveket, az irodalomkutatók tanulmánygyűjteményeit, a levelezés- és interjúköteteket, a folyóirat-antológiákat, az egyes sorozatok bevezetőit, a kritikákat, mindezeket a majdani szerzők figyelmébe ajánlja Mózes Huba.

Gazdag könyvészeti adataival méltán sorolhatjuk Mózes Huba könyvét az erdélyiségről és az irodalomról szóló eddigi köteteink mellé, hogy csak két legutóbbi példát említsek: Dávid Gyula: *Erdélyi irodalom — világirodalom* (2000) és Pomogáts Béla: *Magyar irodalom Erdélyben. 1918–1944.* (2008) című tanulmánygyűjteményeit, gazdagíthatjuk velük középiskolai irodalomtörténet-oktatásunkat.

Erdélyi Toll, II. évf., 2010. 1. szám

„A kivételes nagyságrendű csillag”

KABÁN ANNAMÁRIA—MÓZES HUBA: TEXTUS ÉS INTERTEXTUS.

Szövegek világa a Dsida Jenő-i szövegvilágban.

Bíbor Kiadó, Miskolc, 2009.

A kötet elején Mózes Huba a Dsida-örökség megítélésének negatív és pozitív viszonyulásairól szól. „A torzító »tudomásulvétel« skálája nagyon széles, de a termékeny újrateremtéssel járó befogadásé még szélesebb”, hiszen valóban Dsida Jenő „nemcsak egy szélesebb, hanem egy nagyon tág horizontnak a kivételes nagyságrendű csillaga”.

Dsida Jenő költői kiteljesedésének korszakából, kötetből kimaradt verseket mutat be Mózes Huba, az *Esős éjszaka*, *Festett ablak*, 25, 43. *zsoltár*, *Szív, szív*, *Vers a Sétatérrel* címűeket, majd Kabán Annamária a Dsida-művekben jelentkező textus és intertextus meglétéről ad részletes elemzést, hiszen Dsida versei tele vannak bibliai szövegrészekre épülő motívumokkal, sőt hosszú parafrázisokkal. Pl. *A szerelem éneke* című vers alcíme egyben magyarázatát adja a bibliai textus új kontextusban betöltött szerepének: *Salamon király „Énekek éneké”-ből vettem ezt a részletet. De csak félig a Bibliáé ez a vers: félig az enyém. Keveredése a költésnek, utánköltésnek és műfordításnak.* De a következő, Mózes Huba jegyezte tanulmányt is idézhetném, mely a lépcsőimába foglalt, a 43. *zsoltár* fordításairól és átdolgozásairól szól. Majd a *Kőborló délután kedves kutyámmal* című lírai riportnak hagyatéki gépiratváltozatát és az *Erdélyi Helikon*ban közölt változatát veti egybe a szerző. A verset Dsida a feleségének ajánlotta:

„Játékos kedvemben írtam ezt a költeményt, mely egy-egy helyen tréfa és fecsegés, máshol az optimizmus naiv himnuszsa...” S a dedikáció alján tréfásan komoly önmeghatározás: Dsida Jenő *versmíves mester*. Kabán Annamária a vers forgatókönyvének szövegformáló szerepéről értekezik, arról, hogy az alcím szerint „Lírai riport öt fejezetben”. Az egész költeményt két jelentéssík szövi át: az emberi életút s az evangéliumi üdvösség útjának jelentéssíkja. A jelentéssíkok a szöveget hol játékosan moralizáló tankölteménnyé, hol himnusszá, hol pedig ars poeticává avatják.

E két tanulmány mellé idézi Mózes Huba Reményik Sándor Dsidának írt levelét, amelyben a költőtárs az életöröm megnyilvánulását ismerte fel a versben, s a fiatal költő hatásának titkát „verseinek nagy hangulati egységében” látta. „Régóta figyelem pályád hatalmas felfelé-lendülését, tudnod kell, hogy régen nem ígéret vagy már, hanem beteljesedett bizonyosság. Inkarnációja az erdélyi irodalom jövődjének” — vallotta költőtársának Reményik.

Mózes Huba a *Buzdítás könnyűségre* című vers írásképét vizsgálta meg, amelyben egyetlen kérdőjel mellett csupán gondolatjelek találhatók, kilenc is, s ezek a *dal* és a *szív* szót fogják közre, így a költemény önmegszólító: Légy *dal*, légy *szív* — biztatja önmagát a lírai hős.

Kabán Annamária az Isten-szeretet dinamikáját vizsgálta meg az *Énekek éneke*, a *Kánai menyegző*, a *Vidám kínálgatás keresztényi lakomán*, az *Arany és kék szavakkal*, a *Vallomás* és a *Hajnali séta* című versekben, amelyek jól példázzák, hogy a költő nemcsak statikus befogadója az Isten-szeretetnek, hanem egyúttal részes is az Isten-szeretet dinamikájának, azaz éli az önajándékozó szeretetet.

A XIII. századi, bibliai eredetű költői remekművet, Assisi Szent Ferenc *Naphimnuszát* más fordítók mellett Dsida is megszólaltatta. Az *Erdélyi Lapokban* (1934. 175. sz. 9.) megjelent fordítást mutatja be Mózes Huba, s szintén egy fordítás két szövegét méltatja: Sextus Propertius: *Cynthia festi magát?* és a *Búcsú Cynthiától* címűeket. Mindkét változat ihletett alkotás.

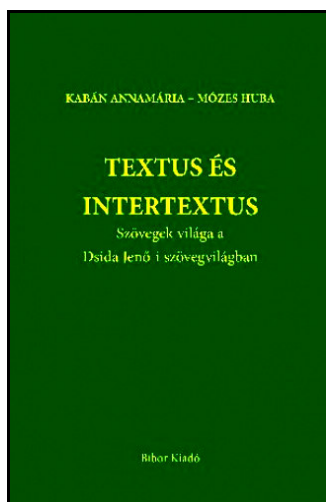
A legnagyobb román költő, Mihai Eminescu több versét is átültette Dsida (*Szonett, S ha ág dobol az üvegen...*, *Glossza, Velencei szonett, A tegnapokkal fogy az élet, Esti kürtszó, Jó éjszakát, Csak egy vágyam marad, Kritikusaimhoz, A csillagig, Imádság és Madarak között.*) Tolmácsolásainak számát az előkerült kéziratok újabb kettővel gyarapítják: Az *O, mamă* és a *Din vremurile vremii...* című versek Finta Gerő, Jékely Zoltán, Kiss Jenő, illetve Kibédi Sándor, Berde Mária és Franyó Zoltán fordításait veti egybe Mózes a Dsida-fordításokkal.

1936-ban Dsida a *Keleti Újságnak* interjút küldött Debrecenből: *Külföldi csoda a „kálvinista Rómában”. Beszélgetés a nápolyi Keleti Intézet finnugor osztályának huszonöt éves olasz igazgatójával, aki húsz európai nyelven beszél, neves finn költő és a magyar népdalokat fordította olaszra.* Ez az igazgató Luigi Salvini, aki átnyújtotta Dsidának a *Canti del popolo magiaro* című, G. Volpe előszavával kiadott népdalfordítás-kötetét, s felemléti, hogy az erdélyi magyar költők olasz nyelvű antológiájának összeállítását tervezi. Hogy kikről? Maga Dsida is *verses* számvetéssel jelentkezett, a *Tükör előtt* című önéletrajzi ciklusával (*Erdélyi Helikon*, 1938. 5.). A számvetésben 1934-ben huszonhét, 1936-ban huszonnyolc, 1938-ban pedig huszonkét szerző seregszemlését adja, a kisebbségi erdélyi irodalom úttörőinek szenteli.

Dsida Jenő levelesládájából újonnan előkerült dokumentumokat is megismerhetünk a kötetből, illetve a költő özvegyének levelesládájában megőrzött feljegyzést, levelet, műsorlapot, újságkivágot, emlékidéző cikket is.

Végül az önazonosság-tudat ápolásának folyamatát történelmi keretbe ágyazva az *Erdélyi Helikon* és a *Nyugat* szerepét vázolja fel Mózes Huba, s Babits fejtegetése nyomán fogalmazza meg, hogy az *Erdélyi Helikon* erdélyisége önmagán messze túlmutat: „a regionalizmus önmagából növeszthet ki valamit, ami több nála, valamit, ami az embert mélyen és lényegesen érintheti”.

Kabán Annamária és Mózes Huba tanulmánykötetének mindegyik írásához szakirodalmat is találunk, amely a kérdés hátterét világítja meg, segít az olvasó, a kutató eligazításában. Köszönet a szerzőknek a könyvért, amely újra igazolta Mécs László véleményét: „hogy fut ez a fiatalember Erdélyben az élre...”, de Reményik Sándorét is: „Inkarnációja az erdélyi irodalom jövődjének”.

Az életművéből kicsapó erkölcs — világít

SÁNTA FERENC:
NEMZET, HATALOM, ERKÖLCS.

Stúdium Kiadó, Kolozsvár, 2009.

A cím három olyan fogalom, amely évszázadok óta beszédtema, hiszen nemzetünkre a tatár, török, osztrák, német, orosz hatalom, legújabban a globalizált, a pénzuralom mindenképpen a saját erkölcsi normáit próbálta ránk kényszeríteni. Ilyen hatalmak ellen is született Sánta Ferenc mélyen megrázó írása, a *Sokan voltunk...* Ezek a hatalmak vágták szemünkbe: Sokan vagytok, pusztuljatok! Ezek a hatalmak kényszerítették — de hányszor! —, hogy „a nagypapa, aki már túl volt a hetvenen vagy már a hetvenötön is, nem ette meg a maga adagját, hanem odahozta ágyunkhoz. Nagy ráncos kezével szétszórta közöttünk, s mi kaptunk rajta, mint a csikók.

— Gondolod, Ferkó?

— Én igen! — válaszolta apám”.

S amikor a gyermek is megérti, mire gondoltak a felnőttek, mire kényszerítette a sors, a hatalom a nagypapát, a családot, az íróval együtt az olvasó torka is „olyan száraz lett, mintha most hirtelen beléfúttak volna... Jaj, a Bűdös. Aki csak belészippant, mind megfullad egy sorban. Onnan élő fia ki nem jön...”

A hatalomról, az uralomról írta Sánta Ferenc 1991-ben: „Az uralom az egzisztáló politikai erő, amely adminisztrációján és erőszakszervezetein keresztül maximális lehetőséget

biztosít a maga számára a társadalom, az abban lejátszódó folyamatok befolyásolására...

A hatalom a népben, a sokaságban latensen meglevő potenciális erő, mely adott körülmények között az uralmat akár órák, napok alatt megszüntetni képes... Napjaikban is küzdelem folyik az uralomért. Ha ezt az uralmat, Isten mentsen, egy olyan csoport, érdekszövetség szerzi meg végül, amely nem képes a történelemből megtanulni, hogy a nép, adott esetben a nemzet, tehát a valódi hatalom ellen hosszú ideig tenni nem lehet, akkor természetesen tapasztalni fogja ennek a latens, de végső soron mindig akcióba lépő erőnek a súlyát.”

„A nemzet, nemzetünk állapota igen sok keserűsége ad okot” — vallotta Sántha Ferenc 1986-ban. „Egy közösséghez tartozás olyan penzum, amely nem luxus dolga, amelyet kényünk-kedvünk szerint válogatunk, hanem erkölcsi parancs, és tartozás a szónak abban az értelmében, hogy vissza kell adnunk valamit annak a közösségnek, amely megszült, és amely táplál bennünket. Ennek az állapota ijesztő, ...a betegség szindrómái eluralkodtak a nemzetnek a testében.”

S a tünetek közül csak a legsúlyosabbat említi: „Itt van egy nemzet, amelyik rokontalan. Rengeteg szenvedésen, tragédián ment keresztül, tehát pusztán az önfennmaradásért kellett mindig küzdenie, és most abban a helyzetben van, hogy ez a tíz és félmillió lakosság 2020-ra kilenc millió alá süllyed...” Az ok: „A politikának alig megbocsátható mulasztása az, hogy a gazdaság, az anyagi lét felől közelíti meg az embert. Az emberi lélek, az emberi szív, az ember erkölcsi igénye oldaláról kell közelíteni a világ anyagi dolgaihoz...”

1986-ban, a Magyar Írók Szövetsége közgyűlésén arra figyelmeztetett, hogy a magyar író társadalom szeret politizálni, mindig készen áll arra, hogy a társadalom bajaiban segítségre siessen a politikának, ám a politika berkeiben vannak olyanok, akiknek nem áll érdekében, hogy a politika és az író társadalom együttműködjék.

Vasy Géza kérdéseire válaszolva, Sánta Ferenc erdélyi származását tekintette meghatározónak, s ekkor is a közösség nevében szólalt meg: „Románia, Erdély akkori hatalmasai nem adtak eleget enni saját nemzetük millióinak, féltek a rosszul tartott nép indulatától és úgy hitték, hogy kenyér helyett beérik az emberek azzal, ha előttük aláznak meg és fosztanak meg jogaiktól más nációt... Ez foszt meg valamely népet, népcsoportot fórumaitól, egyesületeitől, iskoláitól, szórja szét őket, vagy kívánja éppenséggel megsemmisíteni, tiltja a szavukat, nyelvüket, viseletüket, szokásaikat, igyekszik szétvágni természetes ragaszkodásukat egymáshoz...”

Ennek a véleménynek a fényében vallotta, hogy „minden ember egyenlő jogok várományosaként születik a földre. Következésképpen mindenki vétkes, aki több jogot bitorol, mint bárki, aki elvégzi a dolgát a társadalomban, ...bűnös mindenki, aki mások terhére gazdagon él. Mert a föld minden java és kincse, termése és eredménye, gyümölcse egyként illet meg minden embert, aki munkálkodik...”

„A seregnyi emberi élet sűrítette hitemmé, hogy az ember jó, az ember jóra született. Az emberben úgy dobban a jó, miként a vér az ereiben, miként a lábában a járásnak a képessége. S ha ebben hiszek, akkor nyilvánvaló a másik bizonyosságom is, miszerint az emberiségnek a kisebb, elromlott, rosszabb része elsöpörtetik majd egyszer...”

S már az erkölcsről szóló véleményét olvashatjuk, először a Lakiteleken megtartott találkozón 1987-ben, s az Írószövetség 1989-es közgyűlésén: „A szabadság olyan dolog, mely az erkölcsből állít korlátot önmaga számára. Ha meggondoljuk, akkor azt kell mondanunk, hogy a szabad ember tulajdonképpen a legmegkötöttebb ember, mert nem tehet olyan dolgot, mely áthágja az erkölcsi elv megannyi gátjait. Nem tehet olyat, ami más ember méltóságát, más ember gondolkodását sérti, nem tehet más kárára s más jogos érdeke ellen. Számtalan ez a megkötöttség, ...olyanfajta dolog, mint a szerelem rabsága, mely boldoggá és kötötté egyformán tesz”. S a maga számára is vonta le a következtetést: „Az írónak az a feladata, hogy az erkölcsi normákra, az erkölcsi elvre szüntelenül felhívja az embereknek a figyelmét, ezt ébren tartsa. Költészettel, regényekkel, színdarabokkal, tehát mindig a jót dicsérje, és a gonoszt elmarasztalja... Ennek a nemzetnek a szolgálata, a szabadság jegyében, ennek a nemzetnek a szabadság körülményei közé való eljuttatása erkölcsi penzum.”

Az „erkölcsi kritikával vagy segítő készséggel” helytálló költőként Petőfit említi a fiataloknak: „Egész élete tanulásban telt el. Mert éppen ő, a szabadság legnagyobb gyermeke tudta, hogy nem mondhatja maradéktalanul magáénak a szabadságot az, aki törhetetlenül makacs fegyelemmel nem emeli szellemét a műveltség világosságába... Ne feledje senki soha, hogy akarat és fegyelem mily nagysága kellett ahhoz, hogy ez a szegénység védelméért égő ifjú Bem tábornokkal franciául beszélhessen, kiadójával németül levelezzen, angolból fordítsa, ami számára tetsző, hogy latin nyelven olvassa az ókor nagyjait.”

Íróként a nyelvről is véleményt mond — iskolásoknak: „A nyelv gondolat: az tehát, ami egyedül képes birtokunkba adni a világot. A legértékesebb minden lehetséges között, mert értelmét is minden csupán akkor tárja fel, ha szavakkal kezdjük felruházni.” Tanácsa: „A nyelvet jól és szépen használni egyike a legnagyobb örömek. Megnyugtató beteljesedést jelent, amikor valamihez pontosan illő, tartalmát hiánytalanul kifejező szót találunk.”

A kötet fülszövegében szereplő idézet szerint Sánta Ferenc úgy vélte, hogy „a nemzet állapota igen sok keserűségre ad okot. Ez eléggé hosszú időre nyúlik vissza. Arra az időre, amikor a gazdasági felemelkedés mellett az erkölcsi színvonal süllyedése elkezdődött...” Ezért írta az *Irodalmi Újság* 1956. szeptemberi számában: „Szerettem volna erőmhöz mértén segíteni törvénytelenések, igazságtalanságok, embertelenségek megszüntetésében...”, s a *Magyar Fórum* 1991. májusi számában is keserűen vallotta: „Magam a továbbiakban — elhagyva a közszereplés színpadát — szorongva és reménykedve megmaradok ’56-osnak, ahogy mondani szokták, ettől se jobbra, se balra egy lépéssel sem.”

Igazat adhatunk Szakolczay Lajosnak: „Sánta Ferencet, a zseniális — rejtélyes? tudatosan elhallgató vagy kiégett? — író, aki a magyar irodalmat remekművekkel ajándékozta meg, nemrég temettük. De vele együtt nem tettük földbe — mert az *eleven*, és mindennél jobban világít — az életművéből kicsapó erkölcsöt. Azt a magatartásformát, amely a szegények (*Sokan voltunk*) szabadságának a leple alatt a gazdag világot is felöltöztette. Tisztességgel”.

Eszteró István kolozsvári utcái

ESZTERÓ ISTVÁN: NIRVÁNA GOMBOSTŰJE.

Versek.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó,
Székelyudvarhely, 2009.

Ez a költemény egyik remek darabja Eszteró István, temesvári költő-magyartanár *Nirvána gombostűje* című, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál, Székelyudvarhelyen, 2009-ben megjelent verseskötetének.

A költemény nyomtatott lírai szöveg, az egyetlen szövegmondat öt szakaszon át alárendelő és mellérendelő viszonyban álló mondatokba tagolódik.

A *bennem, csendem, torkom, karma, árnyékát, hatalma, szavára, kedvünk* birtokos személyjeles szavak megteremtik a lineáris kohéziót, a *járálok, barangolnak, jönnek, vizsgáztam, vár* stb. személyragos igékkel együtt.

Jelentéstani elemként az emlékek felsorolását említhetjük: *utcák, harangütés, drukk, árnyék, mi jártunk*. Többértelmű, többjelentésű szavak is jelentéstani elemek: *az utcák barangolnak bennem, drukk szorítja torkom, vár egy vizsga...*

A szöveg címe témamegnevező, utal a szövegre, a lírai én hajdani egyetemi éveire, így része a globális kohéziónak.

A szöveg monológ, csak az utolsó szakaszban csap át dialógusba, a *kedves* megszólításával, hiszen az emlékezés úgy teljes, ha a kedvest is megidézi, s „*az utcák hársillatán suhant a kedvünk...*”

Emlékekből összeálló, de valóságos világkép bontakozik ki a szövegből az olvasó számára is, aki saját fiatalságával, annak emlékeivel vetheti össze a költő emlékeit...

A szöveg magyar nyelvű, mai, szépirodalmi, közlő lírai alkotás.

Stílusa szépirodalmi. Jó hangzású szavak alkotják a verset, csupán a *drukk* és a *vérig marcangoló* rossz hangzású szó szerkezet töri meg az emlékek kellemességét. Emlékezés, de valóságos világképet rajzoló szavakat olvashatunk, s a szótári jelentés mellé többször társul a szövegösszefüggésből adódó többletjelentés: az emlékezés „*labirintusában mély csendem*”, a vizsgák „*árnyéka derűre vált*”. Jelentéssűrítő hatása van a *harangütés*, *félbeszakadó*, *visszhangozó*, *hárssillatán* stb. összetett szavaknak. A *járáklok*, *barangolni*, *révedeznek*, *tudnák*, *mondaná*, *kerülnek*, *szorítja*, *elenged* stb. igék az emlékezésben a mozgást, a változást érzékeltetik. A szöveg főnevei is az emlékekben felbukkanó dolgok nevei — *utcák*, *harangütés*, *óra*, *labirintus*, *spórák*, *drukk*, *tégla*, *árnyék* stb. — vagy élőlényeké: *járáklok*, *kedves*... A dolgok milyenségét a mellénevek mutatják a versben: *sűrű* (köd), *tévedt* (harangütés), *néma* (járáklok), *félbeszakadó* (árnyék), *röpködő virágú* (kert) stb.

A költemény szóképei közül hasonlatok (*néma járáklok*, *akár lét végű spórák*, *szorítja torkom*, *mint a téglát vérig marcangoló karma*... stb.) és több megszemélyesítés gyönyörködteti az olvasót: *az utcák barangolnak*, *révedeznek*, *tudnak*, *a nap ide találna*, *suhant a kedvünk*...

A lírai én egyenes beszédébe kijelentő mondatok sorakoznak.

Hallgassuk, olvassuk ezt a beszédét! A kötet más költeményeiről Mészáros Ildikó írja: „Mély tűzű versek, amelyekben távoli hitvilágok igazába kapaszkodva néz szembe a lírai én a kiengesztelhetetlen idővel”.

A költői pálya egyes állomásai is lehetnének a fejezetcímek, a *Szó hercege* életéről szóló mondatok, szavak — metaforák, hasonlatok, komplex költői képek — világába kínálnak bepillantást, kéri az olvasó megértését, empátiáját. Hiszen az olvasónak is szól a költő: „Röpke sugallat szétporló planétái között érsz / botladozó, csonkult ceruzáddal a kétes egészhez”, „s épp nem semmi a káoszt / Isten partnereként így átrendezni világgá”.

S vallomással folytatja: „Örök adósként nézek Marikára / vissza”, s az emlékezés során „dió helyett kezéhez ér kezem”, s „Gizella... ajka mindig csábos kiskapu, / amely vakító fogvaival résre / felejtve hívott csókra, ölelésre”. S a lírai én már a párjával együtt: „*Köveltük..., amit csecsemő köré von a bölcső..., új világ / pitymallik szerte..., belülről néz kifelé a csoda, / aranyló napként még sugárzik a bölcső.*”

Pár stáció után „a műtő felé szál pizsamában”, „s már nem érdekel semmi igazán, / csak zsugorodó kicsinységed”, „s mint egy kidőlt kilométerkő, / mely csupán a csendnek hódol, / tücsök dalára az éter bő / hullámain úgy ringatózol”, „gráciáért adózom lázzal / színes bogyók kalárisával / mindhiába... tabula rasa minden kórlap.”

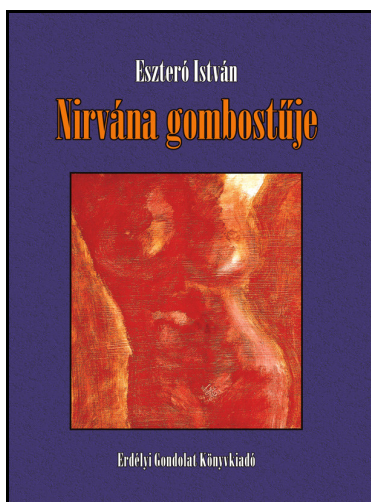
Aztán újabb emlékek sorakoznak: „fekszem a nyugágyn, fölöttem lombok / cifráznak réseken szűrődő gondot”, „...kolozsvári utcák... barangolnak bennem, talán még vár egy vizsga / kövek visszhangozó szavára... Magyartanár elvtárs vagy úr, / égen-földön gyanús gyaúr”.

Gyanús, mert, *Ötven év után* is ’48 *csillaga* és Magyar ’56 emlékét idézi a lírai hős, s a versben megszólal a forradalom „fájdalma harcokcsival dübörögve”. Azokban a szörnyű napokban „képmutatás közepette / páncélos hordák fog-

csattogtatva rohantak / meg a világ szeme láttán — hős viadalra / elszánt küzdőt félt igazával”, „dúvadak érces körmei megmerevedtek a tűzre”, de még fájdalmasabb, hogy „nem hallotta sivár univerzum”...

Az emlékek mellett a velünk is megtörtént esemény: a kettős állampolgárság megtagadása, amely a költő egyetlen sorába sűrűsödik: „Örökös örökös öröke örök-e? (*Státusörvény*)

A Madách Imre megfogalmazta: „Megy-é előbbre majdan fajzatom...?” kérdésére groteszk megközelítésként sorolta Eszteró István a kötetébe *Az ember és a hangya* verscsokrát. A XXI. században élő ember véleményével, ismereteivel megtoldva, társítva olvashatjuk a Madách-ihlette sorokat: „S akkor a hangya és Ádám, kik voltak egyek, / felébredt, az álom bárkája megfeneklett, ...gyötörte magát / a jövőt illetően, s tornázta potrohát / fel egy fűszálon, hogy hajlatáról bakot / ugrik a mélybe, otthagyván csapot-papot, / de akkor Éva megmutatta mind a bábót, / és mondá a Hang, aki mindkettőbe látott, / hogy nincs vész, csak éppen más DVD, nem ez / a nekik kijelölt álmokkal a lemez...”

A XV fejezet mindegyike mottóval indul, idézzük az utolsót: „Nagy Hangyász kamelta Furnikárt, / miután jóllakott, szundikált, / egyszer a falat ott / nyelvébe harapott, / mire azt mondta: itt fúrni kár.”

Hallgassuk, olvassuk Eszteró István lírai beszédét, legyünk társai, hiszen szép, ízes, költői képekkel gazdag stílusával mi is gazdagabbak leszünk édes anyanyelvünk, a Magyar Nyelv Évében is!

Erdélyi Toll, II. évf., 2010. 1. szám

Magyar nyelvű tankönyvek Erdélyben

SZÉKELY GYŐZŐ: MAGYAR NYELVŰ TANKÖNYVEK ERDÉLYBEN.

Készült az Erdélyi Tankönyvtanács
sokszorosító műhelyében.

Kolozsvár, 2009.

Az első, ma ismert ábécéskönyv címlapja köszönti az olvasót a borítón, az 1553-ban, valószínűleg Heltai Gáspár nyomdájában készült kiadvány, amelyet „gyermetszeknec” szánt a szerző.

Székely Győző könyvében a mai felnőtteknek okulásul, elgondolkztatás céljából számol be a kisebbségi tankönyvfejlesztésről, az 1990 utáni tankönyvkészítésről, -kiadásról, a közoktatási törvénytervezetről s a román közoktatási reformról.

Nos a 455 éves hagyományokkal rendelkező erdélyi tankönyv (-tervezés, -kiadás, -terjesztés stb.) kérdéskörét előbb kisebbségi helyzetben járja körül a szerző, s összegezeként szomorú, sokszor hihetetlennek tűnő helyzeteket sorol fel: „A kisebbségi helyzetben anyanyelvükön tanulók tankönyvellátása (és ezzel továbbtanulási, érvényesülési esélye) mind minőségi, mind a választék, a változatosság szempontjából elmarad a többségi, illetve az anyaországbeli diákokétól”. A kisebbségi helyzet egyik nagy „vesztése” a szakoktatás, és a speciális oktatás. Ennek okai: a szakoktatási tanárképzés teljes hiánya, a kétnyelvű szakképzés fontosságának el nem ismerése, az anyanyelvű szakoktatási tankönyvek hiánya. Hiányoznak a szomszéd országokban élő nemzetek közötti tankönyvegyeztetések, viszont bántóan léteznek a valamely etnikumot sértő tartalmi

kitételek, megfogalmazások, valamint a szabadpiaci feltételek, amelyek nem segítenek, sokszor rontanak az amúgy is nehéz helyzeten. A széleskörű anyanyelvi képzés hiánya kihat a középfokú és az általános iskolai képzésre, illetve a tankönyvírásra és -kiadásra is. A fejlesztést pedig gátolja az intézményesített oktatáskutatás hiánya is. A politikai változások nyomán az oktatás felépítésére, tantervekre, tankönyvekre vonatkozó törvények, rendelkezések szinte dzsungel-képet mutatnak, „politika-függőek”.

Ezek után azon csodálkozhatunk, hogy az 1990 és 2008 között a tankönyvkészítés és az ingyenes tankönyvellátás rengeteg buktatón át sikereket is elért: a Didaktikai és Pedagógiai Kiadó szerkesztősegeinek bezárása, újraindítása, az Ábel Kiadó és az Erdélyi Tankönyvtanács megszületése, a minisztériumi támogatások, a tankönyvek kiadása körüli gazdasági „intézkedések”, a tantervek késése miatt, megfelelő minőségű könyvek megírásának, előkészítésének, kinyomtatásának lehetetlensége stb.

Az előbbieket fényében a tankönyvértékelési kritériumok természetesen fenntartják az erősen központosított rendszert, a pontszámok, amelyeket a tankönyvek kapnak (az ár függvényeként), sokszor tisztességtelenül befolyásolják a tankönyv megírását, megszerkesztését, kiadását. Az sem utolsó dolog, sőt egyenesen érthetetlen, hogy a tankönyvértékelésből a tanítót, a tanárt, a tanulót és a szülőt, tehát a tankönyvet felhasználó közösséget kizárja ez a rendszer, mert a pedagógus és az iskola a központ által már kiválasztott, engedélyezett könyvet „választhatja” — háboroghat a szerzővel az ismertetés írója is. A nemzeti közösségünk diákjainak tankönyveiről szólva: a kisebbségek nyelvén folyó oktatási tankönyvek értékelési szem-

pontjait nem pontosították, így a százezres példányszámú román nyelvű tankönyveket együtt fogják értékelni a néhány ezres vagy néhány száz példányban tervezett magyar, német, ukrán stb. nyelvű tankönyvvvel, amelyek előállítási ára természetesen (az aránytalanul kisebb példányszám miatt) nagyobb, tehát kiesnek a versenyből.

Hogy ez a helyzet tarthatatlan, az a szerző, de mindannyiunk számára is teljesen világos, de sajnos az 1993-ban meghirdetett román közoktatási reform szinte teljes szélességében ezt az utat folytatja, és vajmi kevés olyan intézkedést hoztak, amely az oktatást és az anyanyelvű tankönyvkiadást segítette volna. Igaz, 254 tantárgy tantervei készültek el az alapfokú és a középfokú oktatás I-XII. osztálya számára, Országos Curriculum és Tanárfelkészítő Tanács, Országos Értékelési és Vizsgáztatási Tanács, Országos Tankönyvjóváhagyó Tanács, a Közoktatás Reformjának Koordináló Egysége alakult s a román nyelven folyó általános iskolai oktatás részére tantárgyanként három tankönyvváltozatot engedélyeztek... De a reformtervezet feltételes módban beszél a nemzetiségek nyelvén folyó oktatásról, pedig hivatalosan 18 nemzetiség, nemzeti közösség diákjairól van szó. A román oktatás ügyét a nemzetállamban való gondolkodás alapján nemzeti prioritásként kezelik, olyan rendszerként, amelynek nyelve a román, s csupán felvillantanak egy-egy lehetőséget: „a választható tankönyvek lefordíthatók a kisebbségek nyelvére, ha...”, „elvileg megírhatók magyar (más, nem román) nyelven is tankönyvek, de...”

Irány- és sebességváltásként elemzi Székely Győző az 1998-ban kiadott hét miniszteri rendeletet, az ennek nyomán elindult folyamatot, amelynek „hatását” már érzékeltük a saját bőrünkön, amikor felülről elrendelt alulról jövő kezdeményezé-

seket kellett végrehajtanunk... Így történt meg, hogy a magyar nyelv és irodalom új (módosított) tantervét csak a 7., 8. és 9. osztályban vezették be, az 5-6.-ban maradt a régi. Milyen logika szerint? — kérdezhetnők gyakorló tanárként... A bevezetett pályázati rendszer szerint sok esetben egy tankönyvre kiszabott ár még egy olcsóbb nyomtatás árát sem fedezi, a szakoktatás anyanyelvű könyvei megint kimaradtak, s a 300-500 példányban megjelenő könyveket a román kiadóknak nem érdemes magyarra fordítani, vagy a fordításra szánt idő oly kevés, hogy lehetetlen hiba nélküli tankönyvet kiadni. S folytathatnók a Székely Győző által 27 pontban felsorolt — jogos — kritikai megjegyzéseket...

S ez nem groteszk, nem abszurd helyzet! Vincze Zoltán gondolatait olvashatjuk a IX. osztályos, líceumi történelemkönyvről. Tartalmi tévedések, csúsztatások, megideologizált történelemszemlélet példáinak felsorolása után jelenti ki: „A fordítás egészében a helyes magyar beszéd elleni merénylet, amely zavaros történelmi fogalmakat szül a tanuló fejében”.

Más példa is akad. Péntek János egy magyar szerzők által, magyar munkatársak megalkotta, magyar kiadásban megjelent *Magyar nyelv és irodalom a 9. osztály számára* című könyvet elemez részletesen, didaktikai kifogásokat, a tantervtől való eltéréseket, egyes, újabb kutatási eredmények figyelem kívül hagyását és a helyesírási részben a több és változatosabb gyakorlatok hiányát róta fel a szerzőknek. Ezeket a hiányosságokat el lehetett volna kerülni, ha a kiadó a szakszerű bírálatra és nem csupán véleményezésre alapozott volna, s ha a hozzáértő műszaki szerkesztő segítette volna a tankönyv kiadását.

Sajnos nyelvrontó tankönyvek is megjelentek, és kerültek diákjaink kezébe: KÖRNYEZETISMERET, tankönyv a II. osztály számára, Aramis, 2004.

TÖRTÉNELEM, tankönyv a IX. osztály számára, EDP – CORVIN KIADÓ, 2004.

BIOLÓGIA, tankönyv a IX. osztály számára, Aramis, 2004.

MATEMATIKA, tankönyv az I. osztály számára, Aramis, 2004

MATEMATIKA, tankönyv a középiskolák X. osztálya számára, M2, EDP—Corvin, 2004.

KÉMIA, tankönyv a IX. osztály számára a szakiskolák részére. SIGMA-T3 Kiadó, 2004.

E „tankönyvek” a szerzők, a fordító(k) és a kiadó(k) „remekművei”. No comment — szögezném le magyartanárként.

Nem ilyen szomorúan fejezném be ismertetésemet, mert két fejezetben részletes kronológiát kapunk a Civil szervezetektől a tankönyvkiadásig címmel, s ismertetést az Erdélyi Tankönyvtanácsról, megalakulásáról, tevékenységéről és tankönyvfejlesztési terveiről: „Az Erdélyi Tankönyvtanács 1993-ban azért jött létre, hogy ösztönözze tantervek és magyar tankönyvek írását, hogy szakértők bevonásával segítse az eredetiben vagy a románból való fordítással készülő tankönyvek, egyetemi jegyzetek és más oktatási anyagok szakmailag és nyelvtanilag kifogástalan megírását, és hogy megalapozott, pártatlan véleményt nyilvánítson a már megjelent tankönyvekről”. Ezt az előremutató, előreteljesítő, a feladatokat világosan kijelölő utat járhatónak látjuk, mert Heltai Gáspár nyomdokába csak úgy léphetünk, ha a cél érdekében az erdélyi magyar nemzeti közösségünk oktatásának alapvető feltételeit meg tudjuk teremteni, a tantervezéssel kezdődő oktatási autonó-

miát is, a tankönyvfejlesztés, tankönyvellátás gyakorlati kérdéseit — mindezt a politikai pártok támogatásával, de tőlük függetlenül —, s ha minden technikai-informatikai eszközt kihasználunk, a gazdasági piac korlátait megpróbáljuk elbontani, hatásukat lecsökkenteni, támogatjuk a már beindult jó kezdeményezéseket, nagy elődeink nyomába lépve folytatjuk — felelősségteljesen — a munkájukat.

Ehhez kívánjunk magunknak jó munkát!

Magiszter. 2009. 2. szám

Benedek Elek monográfia

HEGEDŰS IMRE JÁNOS: BENEDEK ELEK MONOGRÁFIA

Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2009.

Benedek Marcell, Lengyel Dénes és Marton Lili értékes könyvei után Hegedűs Imre János monográfiája — Pomogáts Béla szerint — a filológiai nézőpontból, filológiai erények birtokában elkészült az első pályakép Benedek Elekről.

A tudós szerző minden történeti forrást mozgósított, levéltárak adatait is felhasználva, mérhetetlen szorgalommal és tényfeltáró biztonsággal a mesegyűjtő és mesemondó „Elek apó” arcéle mögött megrajzolta a nagyszerű elbeszélő és a kivételesen bátor publicista arcát is. Benedek Elek a gyermekirodalmunk klasszikusa, de korának kiváló írója is, elbeszélője, irodalomszervezője és közéleti személyisége s. Aki minden erőfeszítését, hatalmas életművét annak a nagy célnak a szolgálatába állította, hogy népe: az erdélyi magyar, a székely magyar otthon legyen azon a földön, amelyen született, otthon legyen abban a történelemben, amelyet maga alakított magának, és amelyet mások alakítottak — nem mindig az ő akarata szerint és nem mindig az igazságosság jegyében —, az ő számára. A Benedek Elek monográfiából valóban az „író-apostol” élete, munkássága és hitvallása bontakozik ki — értékelte Pomogáts Béla.

Az ismertetés írója néhány egyéni szemponttal csupán alátámasztani tudja ezt az értékelést. Elek apó élete nyitott könyv, könyvei az újabb generációk számára is a kedvenc olvasmányok közé tartoznak és kelendőek.

Hegedűs Imre János rövid apoteózis után tizenegy fejezetbe tagolta mindazt, amit Benedek Elekről elmondani kívánt: Gyermekkor, Az útkeresés évei, Lapszerkesztő és újságíró, A szépíró, Mesegyűjtő, mesemondó, meseíró, Mondaátdolgozások, Történetíró és etnográfus, Menekülés a gyermekek szigetére, Édes anyaföldem! — Egy nép s egy ember élete, Az erdélyi magyar irodalom szolgálatában, Utóélete.

Már a felsorolt alcímek jelentésvilága, háttere olyan gazdag életet világít be, amely „székelységből kiemelkedő szellemi csúcok láncolatába” is beemeli Elek apót. Maga Benedek Elek fogalmazta meg az erdélyi írókról: „...egy nagy és szent célnak szolgálatába szegődtünk: megőrizni az erdélyi lelket az ő hamisítatlan tisztaságában, megbecsülni és szaporítani azt a megbecsülhetetlen nagy kincset, mit örökölni hagytak reánk a Mikes Kelemenek, az Apáczai Csere Jánosok, az Apor Péterek, a Kőrösi Csoma Sándorok, a Bolyaiak, a Jósika Miklósok, a Kemény Zsigmondok, a Dózsa Dánielek, a Kriza Jánosok és a többi díszai az erdélyi magyar tudományos és szépirodalomnak”. (296.)

A monográfia fejezeteinek élén egy-egy mottót találunk: „Csudaszép volt az én gyermekkorom” — emlékezik vissza az *Édes anyaföldemben*. Az útkeresés éveiben már látja életútja célját: „...a hazám ifjúságának írom majd könyveim javát.” S mint fiatal lapszerkesztő és újságíró tanácsolja egyik cikkében: „Akinek tollát nem vezeti az ő népének, az ő fájának erős szeretete, törje ketté a tollát, s hajítsa el.” Szépíróként szerényen vallja: „Nekem nem kell költenem a történeteket, csak el kell mondanom...” Például a nevelői szándékkal írt *Testamentum és hat levél* című írása, melynek forrásai Kölcsey Ferenc *Parainesis*e és a Biblia. De ez az irodalmi végrendelet egyben a

mezopotámiai Parasztnaptár, Szokratész intelmei, Szent István királyunk bölcs tanításai és Rákóczi Ferenc eszmefuttatásai mellé sorakoznak. A *Székely Tündérország*, a *Székely mesemondó* és a *Magyar mese- és mondavilág* nyomán jegyezte le naplójában Benedek Marcell: „A gondterhelt, létalapjukban megrendített emberek felfigyeltek a mese hangjára. Észrevették azt, amit Apám mindig tudott, hogy a mese: a tiszta, leszűrt, teljes és tökéletes igazság... Az az igazság, amely mindnyájunkat egyesít, ha fel tudunk emelkedni hozzá”.

Ugyancsak Benedek Marcel szerint az *Édes anyaföldem* „az ifjúság örökszép himnusza”, az eposzírók igényével megfogalmazott alcím egy nép (a székelység) és a egy író (Benedek Elek) történelmét felölelő dokumentumregény, benne a szerző erős gyökérzetű, megingathatatlan plebejus szemlélete, az a parancsolat: „Állj a védtelenek, gyengék közé, az erősek, hatalmasok oldalán harcolni nem virtus”.

Szentimrei Jenőhöz írott leveléből idéz a X. fejezet mottója: „Nálam az egészen komoly elhatározás, hogy a tollamat teljesen az erdélyi irodalom szolgálatába állítsam.” S tette is, mert hazatérése nem egyszerű lakhelyváltoztatás volt, hanem emberi és művészi program, amelyet néhány évvel később így fogalmazott meg egy kolozsvári újságban: „Ha ellenállhatatlan erővel nem vitt volna haza az édes anyaföldemre a honvágy, akkor is hazamegyek, mert éreztem, hogy amikor sok-sok ezren hagyták ott Erdélyt, jóval kevesebben okkal, mint ok nélkül, nekem haza kellett mennem, hogy visszafizessem egy részecskéjét bár annak, amit az édes anyaföldtől kaptam.”

Hegedűs Imre János monográfiájában Benedek Elek utóéletéről is olvashatunk, Ignotus figyelmeztető búcsúztatójáról,

Szentimrei Jenő és Tamási Áron aláírásával fémjelzett, a székely írók csoportja nevében megírt írásról, Babits Mihály a Benedek-életmű lényegét, sugárzó alakjának súlyát, fontosságát hangsúlyozó vallomásáról, („Ő volt az, Elek apó, apró koromtól kedves név nekem; annyi évtizeden át atya és táplálója a magyar ifjúság lelkének, törzsökös és magyar táplálékkal, melyet népe fantáziájából merített...”), Ligeti Ernő véleményéről („Ha valakire ráillik a szó, hogy apostol, úgy elsősorban erre az áldott öregemberre.”), Szondy György figyelemztető mondatairól, Benedek Marcell dokumentum-értékű tanulmányáról, Balogh Edgár *Halljátok, emberek?* című úttörő kiadványáról, Kozma Dezső, Bóka László irodalomtörténeti helyét kijelölő méltatásáról, és végre a 110-ik születési évfordulóra megnyílt Benedek Elek Emlékházról, amely azóta is nyitva áll, s ma már a Szabó Zsolt összeállította leveleskönyvről is.

Epilógusként a szerző Dsida Jenő: *A csemetefa éneke — Elek Nagyapónak, a jóságos fáültetőnek* című versével zárja kötetét. Természetesen jegyzetek, majd általános könyvészet, Benedek Elek szakirodalom, munkássága (álnevei, műveinek felsorolása időrendi sorrendben) és névmutató segíti az olvasót az elmélyülésben, ha egy-egy részletre vissza szeretne térni.

Szomorkás, de jóleső érzéssel tehetjük le a Hegedűs Imre János könyvét, amelyben Elek apó emberi sorsának, írói pályájának diadalmas ívét rajzolta meg, és Dsida Jenővel, csemetefa énekével együtt mondhatjuk, kívánhatjuk Erdély apostolának: „Minden örömet tőle kaptam kölcsön: / Övé legyen majd ízletes gyümölcsöm, / Virágomat az ő fejére hintsem, / Hűsen legyenve, árnyékkal kínálva, / Sátorom kegyen leghívebb tanyája! / Jóságos ember — áldja meg az Isten!”

Magiszter. 2009. 2. szám

A Székely Útkereső levelesládája. 1990–2000

Közzéteszi Beke Sándor.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2010.

Az irodalmi hagyományokban gazdag Hargita megyei Székelyudvarhelyen, a Székely Athén fellegvárában 1990 áprilisában indult útjára a *Székely Útkereső* című irodalmi és művelődési folyóirat, Beke Sándor újságíró, költő, irodalom-szervező és könyvkiadó irányításával. Most a folyóirat születésének 20. évfordulójára, az 1990 és 2000 között a szerkesztőségbe érkezett levelek, dokumentumok egy részét jelentette meg a folyóiratból „kinőtt” és már a határokon is túl ismertté vált Erdélyi Gondolat Könyvkiadó 250. könyvében Beke Sándor igazgató, aki az előszót, a jegyzeteket és a levelek mutatóit összeállította.

Beke Sándor azzal a céllal tette közzé ezt a leveleskönyvet, hogy az olvasóközönség és a sajtótörténészek előtt a már történelemmé érett periódus szabad sajtójának a fejlődését, valóságghű, természetes képét föltárja. Egyben a lapkiadással járó vállalkozás örömeit és kudarcait, szépségeit és nehézségeit, a fennmaradásért vívott küzdelmet megörökítse, s nem utolsó sorban a szerkesztőségi munka titkaiba is bepillantást engedjen, fogalmazta meg Beke Sándor az előszavában, melynek adataiból ez az ismertetés is készült.

A leveleskönyvet olvasgatva képet kapunk a levélírók szakmai munkájáról, az új irodalmi lapok és folyóiratok életéről, működéséről, a lap által alapított kiadó és a *Székely Útkereső*

Kiadványok sorozat beindításának küzdelmeiről, a szerzők személyes sorsáról, életpályájáról. A dokumentumok ráirányítják a figyelmet a szerzők elgondolásaira, terveikre, kezdeményezéseikre, levélritkaságokra, a folyóirat romániai, határon, sőt óceánon túli megrendelőire, a lapterjesztőkre, hiszen az *Élet és Irodalom*, *Kortárs*, *Látóhatár*, a *Cimbora*, *Helikon*, *Művelődés*, *Látó*, *Könyvesház* borítólapjai mellett reklámozták az olvasóközönségnek a *Székely Útkeresőt*.

Már a folyóirat első számának megjelenésétől tudományos kutatók, irodalomtudósok, egyetemi tanárok, írók, újságírók és szerkesztők jelentkeztek leveleikkel, kézirat-javaslatokkal... Csak a felsorolásuk — hiszen 300 levélíróról van szó — megtöltene egy egész oldalt, a szűkebb Erdélyből, Nagyváradtól Marosvásárhelyig, Gyimesközéploktól Temesvárig, Köbölkúttól Margittáig, Magyarország több településéről, de a földgolyó másik oldaláról, Kanadából is érkeztek levelek, képeslapok, üzenetek és főleg kéziratok. A kötetben megtaláljuk a levélírók és a címzettek névsorát, a helységnevet, ahonnan a leveleket küldték, a könyvben szereplő rövidítések jegyzékét, a levelekhez fűzött részletes jegyzeteket, a levelek mutatóját és természetesen a névmutatót. A tartalomjegyzék időrendi sorrendben közli a leveleket, így időrendi mutatóként is szolgál.

Azért is érdekes és értékes ez a kötet, mert ebben a gazdasági és társadalmi átalakulást érlelő időben, a globalizáció világában a telefon és a világháló másodpercek alatt továbbíthatja azt az információt, amit kézzel, írógéppel írtak és postán juttattak el a címzetthez. Ezért szokatlan most e nyomtatásban közzétett ritka „műfaj” — fogalmazta meg Beke Sándor —, amely szokatlan, de értékes és maradandó élményt nyújthat. Számomra például

Balogh Edgár, volt professzorom levelei, de Beke György, Fábíán Imre és mások levelei is...

A *Székely Útkereső* megjelent számainak írásait könyvekbe mentő munkát még 2007-ben indította el Beke Sándor, amikor megjelentette a *Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén* (Székely Útkereső Kiadványok—Erdélyi Gondolat Könyvkiadó. Székelyudvarhely, 2007) című főszerkesztői vallomását a folyóirat megszületéséről és életéről, Barabás István bevezetőjével. A kötet már a Kiadó 175. kiadványa volt.

2008-ban már 6 könyvet tett le az olvasó asztalára a Székely Útkereső Kiadványok—Erdélyi Gondolat Könyvkiadó:

1. *Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat 1990—1999* I-X. évfolyam (1-53. szám) tíz évfolyamának teljes kollekcióját, reprint kiadását. Főszerkesztő Beke Sándor, szerkesztők: Csire Gabriella, Kozma Mária, Róth András Lajos;

2. Beke Sándor—Brauch Magda: *Székely Útkereső (1990—1999). Laptörténet és sajtóviszhang* címmel, Barabás István bevezető tanulmányával;

3. *Székely Útkereső Antológia 1990—1999* című, a nagyközönségnek szánt kötetet. Válogatta, összeállította Brauch Magda, aki a bevezető tanulmányt is írta;

4. *Becsüld a népet!* címmel a *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési folyóirat gyermekirodalmi antológiáját. Válogatta, összeállította és az előszót írta Brauch Magda;

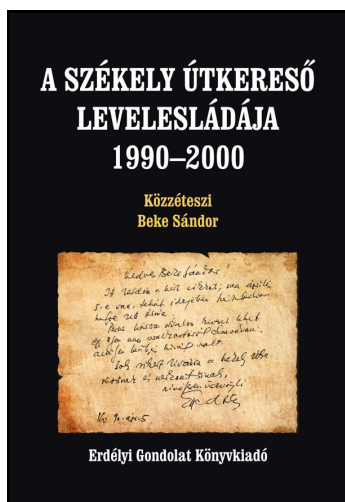
5. *Magyar, székely és csángó örökség* címmel a Székely Útkereső Kiadványok antológiáját (1991—2006), amelyet Beke Sándor állított össze, szerkesztett, az előhangot és az útmutatót írta, s a sajtóviszhang szemelvényeit válogatta. A 15 évet átfogó antológiáról és a sajtóviszhangról szóló tanulmányt dr. Brauch Magda írta.

6. Az előszó dicsérete: Kritikák, recenziók, beszélgetések a Székely Útkereső hasábjain. Válogatta, szerkesztette, a kötetben szereplő írások jegyzékét, a könyvészetet és a Székely Útkereső repertóriumát összeállította Beke Sándor. A bevezető tanulmányt írta P. Buzogány Árpád.

Friss és egyben ünnepi kiadvány az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó 250., itt ismertetett könyve, mellyel „azt szeretnénk tudatosítani, hogy Erdély Székelyföldjén, Székelyudvarhelyen eredményesen működött és szellemi értékeket csiholt elő a Székely Útkereső. A tíz évet megélt irodalmi és művelődési folyóirat jó nevű szerzőgárdája is ezt tanúsítja, mindannyian azt írták az idő múlását jelző, ma már sárguló levélborítékra: »Székely Útkereső szerkesztősége«. Fogadják leveleskönyvünket szeretettel!” — kéri Beke Sándor.

Kérését meleg szeretettel továbbítom.

Erdélyi Toll, III. évf., 2011. 4. szám

**„Óh jól vigyázz, mert anyád nyelvét
bízták rád a századok...”**

MAGYAR ÜNNEPEK.

Verses kalendárium.

Összeállította és bevezette Pomogáts Béla.

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága —
a XII. Anyanyelvi Konferencia alkalmából. Budapest, 2010.

NYELVHAZA.

Százhárom vers a magyar nyelvről.

Összeállította Pomogáts Béla.

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága —
a XII. Anyanyelvi Konferencia alkalmából.
Budapest, 2010.

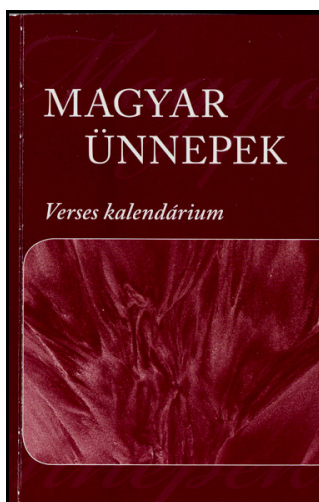
Két kötet a XII. Anyanyelvi Konferencia alkalmából, benne költemények, lelkeket és szíveket megmozdító olvasmányok, élmény, segédeszköz ünnepeink, a nyelv ünnepe számára is. Benne magyar költészetünk kincsestárából egy csokornyi, hogy megtaláljuk azokat a szellemi, lelki értékeket, amelyek tartalmasabbá teszik az ünnepeinket, s így tartalmasabbá tehetik a munkás köznapokat is — olvassuk a fülszövegben.

Midőn ünnepelünk, gondoljunk arra, tanácsolja az előszó, mit jelentett és mit jelent, milyen történelmi, vallási, kulturális örökség és hagyomány áll mögötte, mert minden ünnep jelkép, közösségi értelme és jelentősége van, kifejezi, megerősíti egy nemzeti vagy vallási közösség összetartozását. Szilágyi Domokos szavaival: „Az ünnep, amely egyszer lesz még a világon, s amely után ünnepvárás lesz még, ezerszer, milliószor...”

Ünnepeinket a kötet verscímei is jelzik: (a 236 versből szemelgetve): Arany János Újévi köszöntése után a vízkeresztet köszönti József Attila Bethlehem királyok verse, majd a magyar kultúra napját Kölcsey Ferenc Hymnus-a, a negyvennyolcas forradalom és szabadságharc emléknapját Petőfi Sándor Nemzeti dal-a, Juhász Gyula Március Idusára, Erdélyi József Március tizenötödikén című verse. Vörösmarty Mihály ünnepli a szabad sajtót, majd Jékely Zoltán Virágvasárnap-ját, Babits Mihály Húsvét előttje mellé Ady Endre A szép húsvét című verse társul.

A magyar költészet napját József Attila, Szabédi László, Kovács Vilmos azonos Ars poetica verse köszönti, Radnóti Miklós Razglednicá-ja a holokauszt borzalmaira emlékeztet, Nagy László Tavaszi dal és a Májusfák két versével a munka ünnepét idézi, az anyák napját pedig József Attila Mama című versének örökszép sorai. Balassi Bálint Borivóknak való és Horváth Béla Pünkösdi könyörgés öröme mellé máris ott van Ady Endre A szétszóródás előtt vészjósoló, Trianonra utaló

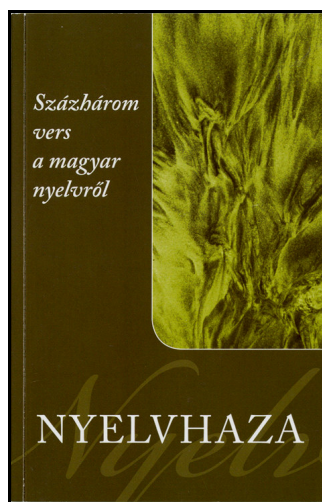
szövege, majd Reményik Sándor Erdély magyarjaihoz és Eredj, ha tudsz figyelmeztető szava, Áprily Lajos Tetőn megbékélő hangja. Ám újra egy szomorú ünnep, Nagy Imre és mártírtársai emléknapja, melyet Petri György A 301-es parcelláról, és Bella István Arccal a földnek című verse idéz. (Égbekiáltó embertelenség, hogy a mártírokat hasra fektetve, arccal a földnek „temették el”...) Szent László királyunk kellene megbüntesse haló porukban is a bűnösöket: „Te kivagdalád az eretnekeket... Illyés Gyula Hunyadi keze kórusának olvasása után fohászkodás következik: Ó kegyes Szűz Mária és Tárkányi Béla Boldogasszony anyánk sorait idéző verse, majd Tűz Tamás Szent István királyunk előtt tiszteleghetünk, akit a költő „Áldott szigor, rendet hozó szelídség” sorral tisztel meg. Az augusztusi ünnepre egy augusztusi szomorú nap — Kisfaludy Károly, Vörösmarty Mihály, Illyés Gyula Mohács — emlékét idéző verseit olvashatjuk, majd két októberi gyásznapi, az aradi vértanúk — Illyés Gyula és Faludy György Október 6 — szomorú ünnepét, az 1956-os forradalom- és szabadságharcra emlékezhetünk, amikor Tamási Lajos örvend a forradalomnak, de számonkérő hangon számol be, hogy Piros a vér a pesti utcán, és A Parlamentnél (Ágh István) „Földön-fektem iszonyú homorúja gyöpös a vér...” s „Vérvörös ország ma Magyarország... Fekete ruha ma Magyarország...” (Lászlóffy Aladár), s még karácsonykor is Márai Sándor könyörgő szavait idézhetjük: Mennyből az angyal, menj sietve „Az üszkös, fagyos Budapestre. Oda, ahol az orosz tankok / Között hallgatnak a harangok...” S közben még halottak napja (Kosztolányi Dezső verse), Szilágyi Domokos Circumdederunt, Kányádi Sándor Halottak napja Bécsben. Zelk Zoltán gyerekeknek szóló Mikulás verse egy kis derűt hoz a kötetbe, melyet Ady Endre „Harang csendül, / Ének zendül, / Messze zsong a hálaének...” karácsony

sorai megerősítenek, de ebbe is üröm vegyül Mécs László Karácsony 1921 soraival: „...vér csurran a karácsonyfánkról, könny gömbölyül az új kalácson... te Bethlehembe hívó csillag!... Csurgasd kelyhed édességét a mérgezett szívű világra!...”

Hogy Arany János Év utolján versével búcsúzzunk és Hátár Győző Századvég kezdő sorait idézzük: „elmúlt hát ez is elviharzott ez század / elnyűtte háborúit elnyelte népeit...”

Örömnép, gyászünnep — fogalmazta meg Pomogáts Béla, de csak örömnépre hív a Nyelvhaza kötet, amely a magyar nyelv mellett hittel megszólaló, a hűséget vagy éppen aggódást kifejező, de a magyar nyelv sorsa iránti elkötelezettséget meghirdető költeményeket sorakoztat fel. A jelen magyarországi, erdélyi, felvidéki, délvidéki, kárpátaljai és nyugati költők szövegei szerepelnek benne, akik megfogadták s nekünk is továbbítják Füst Milán tanácsát: „Óh jól vigyázz, mert anyád nyelvét bízták rád a századok...”

Magiszter, 2011. 3. szám

Ti szók, kik egy világot átöleltek...

Ti szók, kik egy világot átöleltek...

Második emlékkönyv. 1996–2010.

Georgius Aranka Társaság, Kolozsvár —

Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 2010.

„Hogy a nemzeti nyelvnek kipallérozása és kimívelése egy hazában igen hasznos és minden jó hazafiakra ’s leányaira nézve érzékeny dolog legyen...” — írta Aranka György, „A Magyar Nyelv művelésére utat készítő Társaságnak Fő Titoknoka”.

Az Aranka György plakett és az Apáczai Csere János Líceum képe után a 15 éves múlttra visszatekintő nyelvművelő kör, s az 1994-ben megalakult Georgius Aranka Társaság emlékkönyve első írása tisztelgés névadója előtt. Egyed Emese elnök és Kovács Katalin köszöntője után Misztrik Jolán a Georgius Aranka Társaság megalakulásáról, céljairól számol be, és rendezvényeit, a Társaság alapítóit, vezető testületét, tagjait és a rendezvények szervező közösségét sorolja s a *Szivárvány havasán...* cím alatt az 1996–2010 között megszervezett Aranka György Nyelv- és Beszédművelő Versenyről szólva újra Aranka Györgyöt idézi: „az Anyai Nyelv köti össze az Elméket”.

Majdnem száz oldalon át köszöntők, visszaemlékezések, emlékek, vélemények sorakoznak Vörös Alpár, Szőcs Judit, Péntek János, Wacha Imre, Benkes Zsuzsa, Nagy L. János, Jancsó Miklós, Albert Júlia, Matula Ágnes, Kerekes Barnabás, Erdélyi Judit és több versenyző tollából.

Az emlékkönyv köszönettel sorolja fel a tiszteletbeli meghívottak, a bírálóbizottság elnökei, tagjai, a feladatlapok

szerkesztői és a majdnem 100 felkészítő tanár nevét, és azokat is, akik az írásbeli feladatok javításában részt vettek.

A következő 34 oldalon bőséges válogatást kapunk a versenyek feladataiból, ezekből a jövőendő versenyzők kaphatnak tájékoztatást és főleg kedvet arra, hogy lépjenek elődeik sorába, készüljenek a következő évek versenyeire... Milyen versenyre? Az *Édes anyanyelvünk* írásbeli és szóbeli feladataira, a *Szép magyar beszéd* szövegértelmezési, szövegjelölési feladataira, vagy a *Versben bujdosó* verseny szövegeinek elmondására, a kötelező versek mellett a maguk választotta költemények bemutatására is.

Hatvankét oldalon az Aranka György Nyelv- és Beszédművelő Verseny 1996–2009 közötti eredményeit kapjuk, az oldalakon a tanulók neve, iskolája és felkészítő tanárának neve sorakozik. Az első három évben két-két versenyben 12-16, 1999-től pedig három-három versenyszámban 15-20, de sokszor 25-36 diák neve. Huszonhárom oldalon 40 fotó örökíti meg a versenyeket, a Széken tartott díjkiosztó ünnepséget, a bírálóbizottságot, a zsűritagokat, a szakmai értékelők résztvevőit, a felkészítő tanárokat, az Aranka-verseny szervező közösségét.

Győrben, a Péchy Blanka által alapított és Kazinczy Ferencről elnevezett *Szép magyar beszéd* 2009. évi versenyéről szóló beszámoló után a Kazinczy-érmet nyert diákok neve, iskolája és felkészítő tanárának neve sorakozik. Az 1995 és 2009 között megtartott versenyeken mintegy 40 diák tért haza boldogan díjával, azzal a tanácscsal, amelyet Kazinczy Ferenc fogalmazott meg: „A nyelv az legyen, aminek lennie illik: hív, kész és tetsző magyarázója mindannak, amit a lélek gondol és érez.”

Sátoraljaújhelyen, az *Édes anyanyelvünk* nyelvhasználati verseny országos, kárpát-medencei döntőjéről is hangulatos beszámolót olvashatunk, majd a Kazinczy-emlékplakettet nyert diákok nevét, iskoláját és felkészítő tanárának nevét olvashatjuk. 1995 és 2009 között majdnem 50 diákversenyző, akik közül a 2008-as résztvevők már a Széphalmon megnyílt Magyar Nyelv Múzeumát is meglátogathatták.

Az anyanyelv ösvényein — egy továbbképző tanfolyam margójára írt sorokból megtudjuk, hogy a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége, a Bolyai Nyári Akadémia, az Anyanyelvapolók Erdélyi Szövetsége, valamint az Aranka György Nyelv- és Beszédművelő Kör 1999-ben már harmadszor tanfolyamot szervezett a beszédkört vezető tanárok számára.

Az RMPSZ és a Bolyai Nyári Akadémia 2006-an, 2007-ben és 2008-ban *Nyelv — szöveg — stílus* témakörben a szövegértő olvasás és a szövegek megszólításának elméleti és gyakorlati kérdéseit kínálta hallgatóknak — abban a szellemben, amelyet Parancs János *A nyelv dicsérete* című versében is megfogalmazott: „...egymás nélkül semmit sem ér a szó, egymás nélkül semmit sem ér a nyelv”. A tanfolyamon/továbbképzőn és a kiránduláson résztvevőket 12 kép is megörökíti.

A Georgius Aranka Társaság legfiatalabb nyári rendezvénye a Kerekes Barnabás megálmodta Ifjúsági Anyanyelvi Tábor, amelyet 2009-ben Zsobokon tartottak, ahol az anyanyelvapolással szívesen foglalatoskodó diákok találkozhattak, beszélgethettek, barátkozhattak. A táborról néhány résztvevő beszámolója alapján kaphatunk képet.

Az egyes fejezeteket Aranka György, Kosztolányi Dezső, Kazinczy Ferenc nyelvi idézetei vezetik be, s a kötet végén Szilágyi Domokos *Anyácska, édes...* kezdetű verse olvasható.

Köszönjük a Georgius Aranka Társaságnak, a kötet szerkesztőinek és a Stúdium Könyvkiadónak a tartalmas, esztétikai szempontból is míves, sokunknak sok örömteli perceket hozó kötetet.

Erdélyi Toll, II. évf., 2010. 4. szám

Nagy Pál: Betűvetés mezején

Írókról, írásokról.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2010.

Sok esztendő szerkesztői múlttal a háta mögött, nyugdíjas irodalmárként ma is folyamatosan dolgozik. Jelenlegi munkái közül a leglátványosabb a Mentor Kiadónál megjelenő Wass Albert-életműsorozat szerkesztése.

Miután évtizedekig mások írásait gondozta, rendszerezte sajtó alá, Nagy Pál most „saját természetét gyűjtögeti be”, fogalmazta meg Bölöni Domokos, amikor Marosvásárhelyen, a *Betűvetés mezején* című kötetét mutatta be az olvasóknak. A könyvben olyan sikeres költőkre, írókra emlékezik Nagy Pál, akikkel együtt dolgozott, akik érzelmileg közel álltak hozzá.

A sort a Molter Károlyról szóló emlékezés nyitja, aki európai publicisztikát művelt Morvay Zoltán 1918–1926 között megjelentetett *Tükör* című hetilapjában. Az 1918 és 1925 között a romániai magyar publicisztika egyik legrangosabb teljesítménye látott napvilágot Molter Károly tollából, ennek igazi jelentőségét a *Buborékharc* című kötetének megjelenése után mérhetjük fel, Nagy Pállal együtt.

Szenczei László *A halál tanítványa* című regénye Apáczai Csere János életét tárgyalja, akinek a sorsa, példája jellegzetesen erdélyi sors és példa, mert fegyverek zajában az iskolák fölöttébb szükséges voltára figyelmeztetett, s a honi kultúra felemelő erejét hangsúlyozta, s ezért érezzük a szerzővel és az ismertetés írójával együtt szívünkhöz, szellemünkhöz oly igen közelállónak a nagy pedagógust.

Horváth István *Kipergett magvak* című regényét rendezte sajtó alá Cseke Péter, aki a szerző eredeti intencióit leginkább megközelítő szövegeket válogatta a kötetbe, helyreigazítva a szerkesztői „javítások”, lektori beavatkozások következményeit, pl. a *Csali gróf* elbeszélés változatát. Nagy Pál szerint Horváth István írói műhelyének eddig alig ismert sarkaiba kaphatunk bepillantást, s a tovatűnt idők irodalmi közállapotaiba is...

Szépréti Lilla *Régi és új világ* című riportgyűjteményéről szólva Nagy Pál Sütő Andrást idézi, aki „eszméltető” munkának nevezte a kötetet, amely úgy világít be „az Időben és sorunkat meghatározó Térben” leélt századok lelkületébe, hogy érzékelteti, ezeken a tájakon a különböző nyelveket beszélő „élő ivadék” ma is magával viszi — megbecsüli, jelenébe beépíti — múltjának emlékeit.

Fodor Sándor két írásáról is szól Nagy Pál. A *Fülöpke beszámoló*i címűről azt olvashatjuk, hogy nagy szükség van manapság ilyen életízű elbeszélésekre, s hogy ebből a hétköznapi életanyagból felnőttek számára is élvezhető, kellemesen szórakoztató olvasmány kerekedett ki... Egy másik cikkében Fodor Sándor kortársunkról szól Nagy Pál, a nyolcvanéves, terjedelmes, sokágú életmű megépítőjéről, a toll avatott mesteréről, aki rászorgált, hogy olvasóinak, felnőtteknek és kicsinyeknek szívből fakadó jókívánságait fogadhassa...

Igazságkereső tudomány címmel Szabó T. Attila válogatott tanulmányainak hat kötetéről olvashatunk. A kötetek a szakmai elismerés mellett széles olvasói körökben is figyelmet kaptak, hiszen a neves tudós-nyelvész által felkutatott levéltári adatok, írásos emlékek nem csupán anyanyelvünk

történelmi fejlődésének útját szemléltetik, hanem a múltbeli élet csendes, vagy forgatagos mindennapjairól is hitelesen vallanak. A szó és az ember, a nyelv és a nép kapcsolatának vizsgálata rendjén fontos társadalmi-művelődési jelenségek árnyalt megvilágítására is lehetőség nyílik, a nyelvi érintkezés tényeinek feltárása a sok évszázados együttélésben kialakult kölcsönösség értékteremtő erejét hozza előtérbe... Szabó T. Attila hatalmas teljesítménye, az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*, a szaktanulmányok sokasága mind szerves része egy impozáns építménynek, s mindehhez még volt tanítványként is társítom oktató-nevelői munkásságát, melyet csak tisztelni tudok, és megpróbálok követni...

Két nagyobb emlékezést olvashatunk a *Betűvetés*... lapjain Tamási Áronról, ki a *Szász Tamás, a pogány* című írásában fogalmazta meg, mit jelent számára a szülőföld, majd sorakoztak a székely falu bensőséges világáról, az író családjáról szóló kötetei... s az Erdélyi Szépmíves Céh által kiadott *Szülőföldem*, amelyet a Mentor kiadó az író születésének századik évében újra megjelentetett — teljes szöveggel! Mert a valóság és környezet harmóniája csak akkor teremődik meg, ha az olvasó is úgy érzi: „nyűgbe ver valami különös érzés, amelyhez hasonlót soha semmi nem ébresztett bennem, csak a föld, hol ringott a bölcsőm...”

Kemény János művei, novellái, regényei is ugyanilyen, szülőföld iránti vonzódást sugallnak, „természetlíra prózában” — fogalmazta meg Nagy Pál. Hiszen a Kelemen-havasok rengetege, a Ratosnya környéki lunkák mellett az író önfeláldozó házigazdája volt a *Helikonnak*, céhbeli tagja az írói közösségnek — tolla jóvoltából...

Örök tűzhely és erőforrás Bözödi György számára is a szülőfalu, mert mindaz, amit tollával teremtett, ebben a talajban gyökerezik, mert „elküldted (ti. a falu az ő fiát), hogy legyen a te szótlán múltadnak beszélő szája és sorsverte életednek az emberek kirezgő könnycseppje...”

A tágabb szülőföld, Erdély s az itt élő népek együttélésének József Attila hangoztatta parancsát vallotta Kacsó Sándor is a Vásárhelyi Találkozón, majd a *Brassói Lapok* főszerkesztőjeként, valamint a trilógiává duzzadó önéletírásában is. Őrá emlékezik Nagy Pál, s arra, hogy „a lelkiismeret porondján küzdeni induló” fiatal újságíró Tamási Áron köszöntötte lelkesen.

Az idők tornácának, a szülőház küszöbén állott Gellért Sándor is, akit a Don menti hómezőkre is elsodort a háború nagy viharának forrása, de hazatérve verseskötetekkel, nyelvészeti és irodalomtörténeti munkáival jelentkezett, s garmadával mutatott fel ritka szépségeket anyanyelvünk-ből.

A szülőföld — Korond és Kibéd — iránti ragaszkodás példája Ráduly János tanár úré is, aki 1962 óta tanít és páratlan kitartással, szakmai hozzáértéssel gyűjti, értelmezi, publikálja a falu, a vidék gazdag folklórállományát, a balladákat, meséket, mondákat, szólásmondásokat, s közben a székely magyar) rovásírás emlékét is mutatja megszállottan, verseket ír, és fordít, korszerű értelmiségi hivatástudattal — véli Nagy Pál, köszöntve a 60. életévét átlépőt. „Van nekünk egy Ráduly Jánosunk, akinek kívánjuk, legyen ereje, érkezése minden gyöngyszem összegyűjtésére, megőrzésére”, s kívánjuk a 2011. évbe lépve mi is!

Három írás szól Sütő Andrásról, aki a *Létvégi hajrában* című szöveg-összeállítását már nem vehette kezébe, benne a maguk gyönyörködtető változatosságában a szerző tág körű, folyamatos, mindig eleven szellemi érdeklődésének, tájékozódásának, mindenre való odafigyelésének beszédes dokumentumai — fogalmaz Nagy Pál. Nagy szerint Sütő „őrző volt a strázsán”, s meleg hangon emlékszik vissza a szerkesztőtársra is. Magam is támogatom ezt a bemutatást, Demeter József lelkipásztor véleményével, aki szerint „palástot adott Neki az Isten, a szolgálat nagy felelősségét és alázatát”. A nyugtalan nyolcvan esztendőtt megélt író az „írás hatalmával vezette népét jelképesen — gyertyával és könyvvel, s nagy árat fizetett: szemet szóért”.

„Vedd kegyelmedbe, Uram, a te népedet, Erdély sokat szenvedett magyarjait...” — írta *Imádság Erdélyért* című jegyzetében az a Wass Albert, aki „számtalan változatban tett hitet erdélyisége — a szülőföld és népe, az egykori otthon iránti múlthatatlan szerelméről” — szól Nagy Pál a messzire elűzött íróról, költőről, s idézi: „Amikor én kimondom ezt a szót, hogy Erdély, ebben benne van minden, a szívem, a lelkem, az

agysejtjeim molekulái, mindaz, ami voltam, vagyok és leszek, tulipános bölcsőmtől a kopjafáig...” S e vallomás jegyében veszi számba Wass Albert munkásságát, akinek az emlékét leginkább a teljes életmű őrizheti kegyelettel szerte a nagyvilágban, ahol olvasója van a magyarul leírt igazmondó, tiszta, szép szónak...

Erdélyi író — kortársunk és sorstársunk — sok évtizedes, fáradhatatlan munkálkodásának eredményeként értékeli Nagy Pál Beke György soha nem pihenő tollának minden mozdulatával küldeteses hivatásteljesítését, mert a nagy előd, Orbán Balázs ihlető példájának vonzásában egész Erdély magyar világának feltérképezését tűzte ki célul, s mint egy huszadik századi Julianus barát, felkereste a legfelreesebb szórványokat, nemkülönben az erdélyi magyar kultúra értékteremtő műhelyeit, a védekező anyanyelv színhelyeit, s tollából született a *Barangolások Erdélyben* című sorozat nyolc vaskos kötete... Sajnos pályáját legfelülről irányított hajsza törte derékba, de még így is „múltbeli és jelenkori értékeinkről, tegnapi és mai magyar gondokról, a kisebbségi léthelyzetbe kényszerítettek nemzeti megmaradásának lehetőségeiről, az anyanyelv megtartó erejéről nyújtott fölrázó-figyelmeztető tudósításokat...” (Nagy Pál).

Nagy Pál kötetében olvashatunk még Veress Dánielnek az erdélyi memoárirodalom virágzásáról szóló antológiájáról, a Balázs Ferencet, életét, munkásságát bemutató Mikó Imre—Kicsi Antal—Horváth Sz. István könyvéről, Sipos Domokos „hulló csillag”-pályájáról, és Nyirő József köteteiről, „az ott-hontalanság szomorú dokumentumai”-ról... De ismertetésemből nem hagyhatom ki Beke Sándor—Brauch Magda *Székely Útkereső* (1990–1999) című, közel 400 oldalas kiadványát és az annak utódjaként beindult Székely Útkereső Kiadványok soro-

zatot, melyről Beke György is elismerőleg szólt: „Székelyudvarhely rangosan jelentkezett újra a magyar szellemi életben. A Székely Útkereső valamennyiünk számára kutatja a jövő, a megmaradás útját”. Diákjaimmal együtt mohón olvastuk benne azokat az írásokat, dokumentumokat, verseket, amelyeket nem találunk/találhattunk meg tankönyveinkben...

„Valakinek mindig állnia kell a tornác küszöbére...” — vallotta Sütő András. Ilyen felelős szellemi emberekről, erdélyi íróinkról szól Nagy Pál kötete, amelyet tanítványaim nevében is megköszönök, hiszen éltetni kell szívünkben-tudatunkban azokat, akik „őrzők voltak a strázsán...”

Erdélyi Toll, III. évf., 2011. 2. szám

A Nyelvünk és Kultúránk öt évfolyamából

ÖT ESZTENDŐ AZ ANYANYELVI
KONFERENCIA MŰHELYÉBEN.

Válogatás a Magyar Nyelv és Kultúra
Nemzetközi Társasága *Nyelvünk és Kultúránk* című
folyóiratának öt évfolyamából

Összeállította Pomogáts Béla. Budapest, 2010.

Az anyanyelvi mozgalom mögött már évtizedes múlt áll — kezdi Pomogáts Béla a bevezetőt —, első alkalommal 1974-ben gyűltünk össze Debrecenben és Budapesten a magyar nyelv és kultúra elkötelezett hívei és munkásai. A korábbi években is megjelent egy-egy gyűjteményes kötet azokból a nyelvtudományi, irodalom- és művelődéstörténeti írásokból, melyek hitelesen mutatják be mozgalmunk köznapi munkáját. Ez a kötet is ezzel a céllal készült.

A válogatás keretét Illyés Gyula *A törzs szavai* és Sulyok Vince *Hazád és anyanyelved* című költeményei adják. Illyés az anyanyelvi mozgalmuk egyik kezdeményezője volt, s a norvégiai Sulyok Vince pedig hosszú időn át vállalt szerepet munkánkban.

Az írások négy fejezetbe tagolódnak: A *Hagyományok és lehetőségek* fejezetet Fazekas Tibor írása nyitja, a magyar kultúra európai hagyományai és a jövőendő lehetőségeit taglalja a kezdetektől napjainkig, s egy másikban azokat a szabályokat, körülményeket vizsgálja, amelyek anyanyelvünk helyét az Európai Közösségben megszabják, pl. 22 (ma már 25) másik vele egyenrangú nyelvvel alkotja az Unió hivatalos nyelv-

veinek a „készletét”. A magyar nyelvet tanulók számára sokkal aktívabb politikát és oktatási gyakorlatot kívánna, például a Duna Televízió támogatásával.

Péntek János a nyelv és a kultúra hálójáról, az előző század falairól, határaitól szólt, amelyek azt eredményezték, hogy Kelet-Európában minden fordítva történt, mint ami közösségeink számára kedvező lett volna, Nyugat-Európa modernizálódott, urbanizálódtak a falvak, járhatóvá tették a mezei utakat, keleten göröngyössé az országutakat, de anyanyelvünket és kultúránkat is szétszabdalták. Ennek a szétszabdaltságnak a következménye a régiók fejlettségi szintjeinek különbözősége. Mégis a remény és a cselekvés jegyében szakmai, kulturális, közművelődési intézményeink alakulhattak, a régiek közül több is újrakezdhetette működését... ezeket sorolta fel a szerző. A kultúra szűkebb és tágabb sférái, a nyelv szerepe azért fontos, mert a kisebbségi kulturális magatartás egyik legfontosabb jegyének az anyanyelvűséghez, a tradíciókhoz való ragaszkodás bizonyul, és ennek jegyében indult az Erdélyi Tankönyvtanács, mintája lett a Kárpát-medencei Tankönyvtanácsnak, alapítványok tevékenykednek, szóróvántáborok, szakmai konferenciák, nyelvi kutatóállomások, s az Akadémia köztestületi tagsági köre is kibővült, és a cikk megírása óta megvalósult a magyar állampolgárság vissza-, illetve megszerzésének lehetősége is.

Bodó Barna a szórvány, az identitás és a civil társadalom kérdéskörét járja körül, a támogatók, a civil társadalom feladatvállalását sürgeti, azokét, akik számára az anyanyelv: ügy. Mert a szórványokban hatványozottan érvényesül a tartozni valahová kérdése, az identitásépítés.

A szórványban jelentkező kétnyelvűség és két-kultúráltság irodalmi vetületeit vizsgálja Alabán Ferenc, előbb világirodalmi kontextusban, Samuel Becket, Csingiz Ajtmatov, Joseph Conrad, Vladimir Nabokov példáját említi, akik saját műveik más (idegen) nyelvű tolmácsolására is vállalkoztak. Magyar irodalmi vonatkozásban II. Rákóczi Ferencet említi, aki latinul és franciául írt, Mikes Kelemen viszont nem váltott nyelvet a kényszerű emigrációban, s mindketten nemzeti irodalomtörténetünkbe sorakoztak. Szintén irodalomtörténeti adat, hogy a reneszánsz idején éltek olyan íróink, akik latinul, magyarul és szlovákul alkottak. Rimay János, Madách Gáspár, Beniczky Péter és Bél Mátyás mellett Ján Chalupka, de Pavol Országh Hviezdoslav is, aki szlovákra ültette át Madách Imre *Az ember tragédiáját*, Petőfinek és Aranyak volt költői tanítványa.

Kötő József is a Kárpát-medencében élő magyar nemzeti közösségek kapcsolatrendszerének európai alakításáról vall, hiszen a konszolidációnak — a globalizáció jegyében — az „összemberi művelődés” szellemében kell végbemennie Krenner Miklós szállóigéje alapján: „Ha (ezt a kultúrát) fának fogom fel, mondhatom, hogy a gyökérzete a nemzeti talajon él, de törzse és koronája a nemzetközi levegőben”.

Sárközy Péter olasz szemszögből vizsgálta meg a magyar irodalom „európai helyét”, helyzetét, a magyar kultúra itáliai jelenlétéről, ismertségéről szólva Janus Pannonius és Zsámboki, azaz Johannes Sambucus János szerepel az ismeretségi listán, majd Petőfi Sándor, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Molnár Ferenc (*A Pál utcai fiúk*nak több mint 25 különböző fordításáról van tudomásunk), s a sorban Kertész Imre, Szőcs Géza, Grende Lajos és Esterházy Péter is jelen van. Egy új,

igen felkészült fordítói generáció is jelentkezett, és munkásságuknak köszönhetően a XX. századi modern magyar irodalom szinte minden képviselője megjelent olasz fordításban.

A magyar kultúra ismertetéséről számol be Nagy Piroska, aki a Budapesti Amerikai Nemzetközi Iskolában oktat magyar kultúrát külföldieknek, olyan diákoknak, akiknek a szülei követségi dolgozók. Bár az oktatás egy évre terjed ki, tartalmilag bizonyos csomópontok mentén: az ünnepi évkör, a hagyományos paraszti életforma éves ciklusa és a magyar történelmi évfordulók alkotják az átfogó keretet, erre fűzi a szerző a magyar irodalmi alkotásokat, a népviselet megismertetését, népzeneszeket hív, akiknek hangszereit a gyermekek kipróbálhatják, s a golyóstollnak, mint találmánynak a tárgyalásakor előbb mártogatós tollal írtak, hogy a gyermekek érzékeljék a találmány újszerűségét. Igazat adhatunk Nagy Piroskának, hogy nem mindegy, a fiatalok mit visznek magukkal a fogadó országból, fontos a számunkra, hogy milyen Magyarország-képpel távoznak majd.

Szathmári István a zempléni-abaúji régió anyanyelvét bemutató írása zárja az első fejezetet, ez a nyelvi régió volt ugyanis a 16. században a nyelvi egységesülést segítő reformáció bölcsője Károli Gáspár anyanyelvi Bibliája révén, mely valóságos népkönyvvé vált, és számos költőnk nyelvén kitapinthatóan ott van a *Vizsolyi Biblia* nyoma. Az itteni Sárospatakon elsajátított anyanyelvvel, nyelvszeretetével sorakozott fel Rákóczy, Bessenyei, Kazinczy, Kossuth és Erdélyi János magyar irodalmunkba, és a Magyar Nyelv Múzeuma is Széphalmon, Kazinczy egykori birtokán épült fel.

A *Megtartó erő* című fejezet Vízi E. Szilveszter köszöntőjével indul, melyet az MTA hatodik, a Kolozsvári Területi Bizottság megalakulásának ünnepségén, az EME székházában tartott. A magyar nyelv ápolására született Akadémia ma is segíti a Kárpát-medencében kisebbségi/nemzetiségi létben élő magyar kutatók, tudósközösségek, iskolák munkáját, annak a tanácsnak a jegyében, amelyet Bolyai János fogalmazott meg: „Már most nem durva erővel, hanem műveltséggel kell igyekeznünk kitűnni, s lehet nem csak elérnünk, hanem el is hagynunk más már régóta messze előre rugaszkodott nemzeteket, azoknak dicső példát adván”.

A hogyan kérdésére is válaszolt Kötő József, amikor ennek a hagyományteremtő, megtartó erőnek a lehetőségeit taglalja, a globális és a lokális értékek megtartása, az „egyesült szülőfölkék” közös Európájának megteremtése útján.

Egy „erdélyi művelődési modell” megteremti azt az intézményi keretet, amely működteti szellemi életeit, például az Erdélyi Könyves Céh, a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete, a Barabás Miklós Céh, az Erdély Irodalmáért Alap, az Erdélyi Magyar Írók Ligája, a Transsylvania Trust Alapítvány, a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság, az EMKE, az EME.

Egy neves intézmény — mely egyben talpon maradásunk záloga is —, az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége születésének 15. évfordulóját ünnepli Péntek János, a szövetség elnöke is, Kovásznán, a születés színhelyén, 2007. május 11-13-án tartott előadásában, amely egyben bevezetője az alkalomra megjelentetett tájékoztató füzetnek is. Az AESZ azzal a céllal alakult, hogy anyanyelvünknek a kisebbségi/nemzetiségi közösségekben is a maga teljességében,

földrajzi és társadalmi kiterjedésében, a maga fényében, sokféleségében és egységében, természetes, szabad használatában kell megmaradnia, itt, Erdélyben, s itt is a magyar nyelv történelmi és táji értékeit is kamatoztatnunk kell — szögezi le Péntek János.

Erdélyi anyanyelvoktatásunk fellegváráról, erdélyi magyar felsőoktatásunk tegnapi és mai helyzetéről tartott előadást Prohászka Rád Boróka 2007. december 9-én New Brunswickban, arról a kálváriáról, amelynek állomásai: a kolozsvári 1581-ben, Báthori István felavatott kollégiuma, az 1622-ben Bethlen Gábor fejedelem alapította gyulafehérvári Collegium Academicum, az egyetem nélkül maradt Erdély helyzetének vázolásán át, az I. Ferencz József Tudományegyetem, az újra megszűnő magyar nyelvű felsőoktatás szomorú esztendei, az 1940-ben visszaköltözött egyetem, az 1945-ben kialakított Bolyai Tudományegyetemig tart. Ám a kálváriának napjainkban sincs vége, a tanügyi reform, a letartóztatások, a valós okok nélküli törvényszéki ítéletek, a tíz-húszévi börtönbüntetések, kényszermunka, majd az 1959-es, a lenini eszmék szellemében történt „egyesítés” valójában felszámolás. Az 1989-es események utáni állomások sem mutatnak kedvezőbb helyzetet. Állami, magyar tannyelvű egyetemünk ma sincs, csupán a Partium Keresztény Egyetem és a Sapientia EMTE — a még mindig nem akkreditált magánegyetem. Ennek ellenére mindkét intézményben szorgos oktató-kutatómunka folyik, a történelmi magyar egyházak kurátorsága alatt olyan intézmény jött létre, amely felelősséget vállal a hallgatóknak nyújtott magas színvonalú tudásért, az oktatás és kutatás minőségéért.

Szélesebb keretben, a romániai magyar oktatásról kapunk átfogó képet Murvai László tanulmányában, összehasonlító elemzésében, az ún. „egyetemelőtti” — az óvodai, az elemi, a gimnáziumi, a középiskolai, a szakiskolai és a posztsekunder — oktatásról. Egyetlen, sokat mondó adatot emelnék ki: Románia lakosságának 6,6%-a magyar anyanyelvű, ebből csupán 4,95% tanulhat magyar anyanyelvén. Az is megdöbbentő adat, hogy az óvodai oktatástól kiindulva az előbbi fokozatokon át a 6,5%-os beiskolázási arány a posztsekunder oktatásban már csak 2,7%, ahogy a magyar nemzetiségű gyermekek magasabb iskolai fokozatokra jutnak, egyre fogy az anyanyelvükön tanulók száma.

A romániai anyanyelvi oktatás e szeletét vizsgálja Hoppa Enikő, a moldvai csángó nyelvszigeten élő tanulókét. A szerző egyfajta kettősséget tapasztalt: mind a magyar, mind a román nyelvhez viszonyítva elkülönül és kötődik egyszerre. A csángó nyelvjárás maga is széttagolt, több változatra oszlik, s ezek a változatok keverednek. A beszélők magyar—román kétnyelvűek, identitásukban bizonytalanok, egyszerre tartják magukat magyarnak és románnak, a fiatalok körében a két nyelv közül a román a domináns, ez meggyorsítja a nyelvcsere felé vezető utat.

Hasonló összefoglaló helyzetképet kapunk Dupka György tollából, a magyar nemzeti közösség helyzetéről Ukrajnában, Göncz László tollából pedig a magyar kultúra helyzetéről Muravidéken.

A kisebbségi nyelvhasználat összehasonlító vizsgálatából közöl részleteket Kolláth Anna, a magyar nyelvészeti kutatóműhelyek virtuális hálózatáról, a nyelvi irodákban folyó kutatásokról, a határtalanításról. Ennek célja, hogy a magyar

nyelv szótáraiban, nyelvtanaiban és más kézikönyvekben, melyek Trianon óta, de elsősorban 1945 után inkább csak a magyarországi magyar nyelvről születtek, jelentőségüknek megfelelő mértékben jelenjenek meg a határon túli nyelvváltozatok, a magyar nyelv és a magyar nyelvtudomány válják egyetemes léptékűvé. Péntek János szimbólumnak látja ezt a tevékenységet, mert aláhúzza a nemzetállam — a kulturális nemzet változás lényegét. Készül a határon túli lexikális elemek összegyűjtése, azaz a ht-lista. A határon túli, a régiókban használt lexikális egységek, sajátos szavak a mai magyar nyelv teljes jogú elemei, bár egyesek „csak” nyelvhasználati jelenségnek tekintik a folyamatot.

Pillantás a kompról — ez egyben fejezetcím is — Tar Károly Svédországba tántorgott/tántorított író pásztázza azt a megoldatlan kérdéskört, amely a Nyugaton élő magyarokban feltornyosult az elmúlt évek alatt, ahogy a szerző mondja: „Nem mind arany, ami fénylik” — a hazagondolás, a keveré nyelv, az oktatás stb. kérdései... s javaslatot is előterjeszt a SMOSZ az Anyanyelvünk Nyelvapoló Közössége közgyűlésének.

Nagy Károly *Küldetési magyar emigráció Amerikában* címmel azt hangsúlyozza, hogy a magyar nyelv és kultúra külföldi *megtartása* az, ami az amerikai magyarságot jelenleg is még jelentős érték- és erőforrássá teszi az összmagyarság számára. Majd arról vall, hogy „tulajdonképpen követek vagyunk, lelkiismereti kötelességünként kezdtük vállalni, hogy átadjuk a magyar valóságot környezetünknek..., valóságdarabokat, hogy a diktátorok hazugságaival szemben a történelmi valóságnak a feltárását és a jövő számára megörökítését végezzük. Ezt a küldetést vallja Görömbei

András is: „Rettenetes szétszórtságunk óriási jelenlét is a világban, ezek az emberek magyarságukért is helytállnak a világban. Magyarságukat küldetésnek tekintik”.

Szintén az emigráció, az '56-os magyar forradalom és szabadságharc utáni emigráció rövid történetéről olvashatunk Borbándi Gyula írásában, aki megjegyzi, hogy kezdettől fogva majd mindenütt történt gondoskodás a magyar nyelv megtartása és a magyar műveltség megszerzése érdekében.

A *Magyar nyelvstratégia* című fejezetben találjuk Balázs Géza *A magyar nyelv mint szimbólum* című írását, melyben a Széphalmon megnyílt Magyar Nyelvi Múzeumot köszönti. Ennek kapcsán kitér arra, hogy Magyarországon 2000-ben ünnepeltük az államalapítás ezredik évfordulóját, bár a királyi udvarban akkor latin, később pedig német nyelven folyhattak a tárgyalások, az alapnyelv, a mindennapi kommunikáció nyelve a magyar volt, amely latensen 1100, s mintegy 160 éve államnyelv.

Anyanyelvünk egy a 6000 beszélt nyelv között, a beszélők száma szerint a 40. helyen áll, és az uráli-finnugor nyelvcsaládban is kb. 14 milliós magyarság — a legtöbb ember — beszéli a magyar nyelvet.

Magyar nyelvünk a történelemben és a változó közösségekben témáról szól Péntek János, aki két ok miatt szóba hozza Mátyás király korát: az egyik a magyar nyelv egysége, melyre Galeotto Marzio olasz humanista figyelt fel, a másik pedig: Mátyás korában kb. ugyanannyi beszélője volt a magyarnak, mint az angolnak. A Mátyás után kezdődő korszak államiségében, felekezetiiségében, területiségében is megosztottá válik a magyarság. A 20. században pedig — bár folytatódott ez a tendencia — jelentős mértékben

gyarapodtak a nyelvhasználat alkalmai, színterei, magyar intézmények jöttek létre, bővülnek az anyanyelvi oktatás keretei, nemzeti üggyé vált az anyanyelvi mozgalom.

A 20. századi anyanyelvi változások okait, távlatait veszi számba Pusztai Ferenc, az *átalakulóban* szó a kiemelendő kulcsszó, mert a területi széttagolódásnak a gyökerei a 20. században, de nem lezárult folyamatokról van szó, és közös gond és felelősség a magyar anyanyelvűek sikeres kommunikációját kölcsönösen szolgáló nyelvváltozat folyamatos megújítása, alapfunkciójának megtartása, főleg abban az információtömegben, amely a rögzítési lehetőségek szélesedésével ránk zúdul.

Ebben a nyelvmegőrző, nyelvvédő küzdelemben a 2009-ben, A Magyar Nyelv Múzeumában megtartott konferencián bemutatott *A magyar nyelvstratégia* címmel Balázs Géza szövegét olvashatjuk a kötetben.

Köszönjük Pomogáts Bélának ezt a bőséges válogatást, aki a kötet utószavában az európai integrációról és a nemzetegyesítésről is szót ejtett. Örömmel olvassuk ezeket a magyar anyanyelvünkről szóló, visszatekintő írásokat európai állampolgárként, s magyar állampolgárként is.

Beke Sándor: A Székely Útkereső levelezés és dokumentumok tükrében

Székely Útkereső Kiadványok—
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó,
Székelyudvarhely, 2011.

Újabb gazdag válogatást vehetünk kézbe az 1990-ben indult folyóirat levelezéséből.

A *Székely Útkereső* „nevénél, tartalmánál, célkitűzéseinél fogva kereső volt, igazi szellemi (út)kereső” — vallja Beke Sándor a kötet előszavában. „Amolyan székely fórum, mely, mint egy »szellemi radar« összpontosította az erdélyi és a határon túli magyar szellemiséget, hogy hitelesen tükrözze a székely embert, e nép egyenes tartását és jellemét, cselekvő akaratát és tiszta szándékát arra nézve, hogy a történelem útjain igenis hajlandó és képes továbblépni, saját, egyéni utat keresni magának...”

A *Székely Útkereső levelesládája 1990–2000* címmel már napvilágot látott a szerkesztőségbe beérkezett levelek gyűjteménye is, mely dokumentum értékén túl egy másik érdekes sajtójelenségre is felhívja a figyelmet, arra, hogy a korábban provincializmussal vádolt Székelyudvarhely, a „székely anyaváros” a Székely Útkereső szellemi műhely, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és az 1990 után alapított szellemi intézményeivel együtt, íme, Erdély nagy szellemi központjai mellé zárkózik fel... — állapítja meg Beke.

A mostani kötetben a folyóirat kulisszái mögé pillanthatunk be: az első szám szedése és nyomtatása, majd a Székely

Útkereső Kiadványok első kötete megjelentetésének körülményeibe, a lapterjesztés körüli gondokba, hiszen „a lapot találni kellett, mindig ott, ahova a magyar olvasó elment: nagyvárosi összejöveteleken és rendezvényeken, templomok bejáratánál, misék és istentiszteletek után, bevásárlóközpontok bejáratánál, a zöldségpiacok környékén, ahol a falusi ember megfordult, vallásos ünnepeken, zarándokhelyeken nagy tömeg előtt, gyárak és üzemek kapusszobái előtt, amikor épp jött ki a váltás, tanintézmények tanári szobáiban stb.”

Az 1990 utáni, új lehetőségek adta szellemi útkeresés legfontosabb szellemi bástyáit, mérföldköveit — Beke szerint — a folyóirat külső munkatársai tették le, fogódzoul, támpontul a megmaradás és a továbblépés útjait keresőknek. Levelek... kézzel írt vagy gépelt levelek... Tudományos kutatók, egyetemi tanárok, írók, költők, újságírók és közírók igazi emberi érzelmekkel, tervekkel, eredeti és őszinte gondolatokkal, segítő szándékkal teli sorai, az 1990. év utáni új és gyümölcsöző sajtóvilágának „élő” dokumentumai.

A levelezés közzététele azzal a jól megfontolt céllal történt, hogy az olvasók is megismerjék a már történelemmé érett időszak szabad sajtójának a fejlődését, képét, a vállalkozás örömeit, kudarcait, szépségét és nehézségeit, a fennmaradásért vívott küzdelmet, az új publikálási lehetőség megközelítését szerzők részéről, a felkeresett munkatársak reakcióját az új sajtótermék megjelenésekor, a levélírók szakmai területét, személyes sorsát és pályáját...

A kötet 70 oldalon, 1990 áprilisától 1999-ig terjedő időben érkezett levelekből tallóz, s az „írásban” is megörökített sajtótörténeti szempontból is értékes együttműködés megrostált kronológiáját kapjuk... Amikor reprint kiadásban napvilágot

látott a teljes, mind a tíz évfolyamot átölelő *Székely Útkereső*, Barabás István keserűen összegezett, vette számba a levelezőket, akik közül már többen csak a másvilágról küldhetnék írásaikat: Balogh Edgár, Benkő András, Marton Lili, Kardalus János, Bán Péter, Veress Dániel, Ábrahám János, Papp Attila, Fábián Imre, Tóth István, Sütő András, Nagy Olga... A folyóirat munkatársának jelentkezői közül ízelítőül jegyzek néhány nevet: Angi István zeneakadémiai professzor, Bagossy László, az Encyclopaedia Hungarica főszerkesztője, Bakay Kornél régész, Balázs Géza nyelvész, Balla Zsófia költő, Csomortáni Magdolna filológus, Dánielisz Endre helytörténész, Egyed Ákos történész, ifj. Kós Károly néprajzkutató, Kovács András Ferenc költő, Kozma Mária író, Lendvay Éva költő, Mészely József tanító, Murádin László nyelvész, Ráduly János tanár, folklorista, Szócs István kritikus, Tankó Gyula néprajzkutató, Tóth István költő, Tőkés István teológiai tanár és sokan mások... S természetesen ide soroljuk a Beke Sándor vezette szerkesztőbizottság tagjait: Csire Gabriella, Kozma Mária, Róth András Lajos.

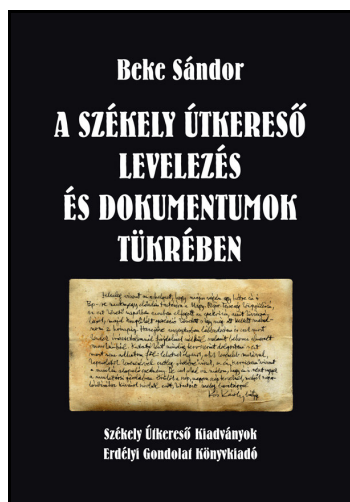
A *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési folyóirat könyvészeti leírása után az 1990 (I. évf.) — 1999 (X. évf.) közötti számok repertóriumát kapjuk, előbb a sorrendi mutatóban, majd a szerzők szerinti írásokat és illusztrációkat, utána pedig a közreadott anyagok szerint: rajz, metszet, ábra, fotó, fotómontázs, festmény, grafika stb.

A *Székely Útkereső Kiadványok* könyvészeti leírását és az 1991–2008 közötti bibliográfiát is tanulmányozhatjuk, majd jegyzetek, és a rövidítések jegyzéke segíti az olvasót a kötet tanulmányozásában. A tartalomjegyzék a 178. lapon nem zárja, hanem folytatja a könyvet, mert a hátralévő 59 lapon, 118 oldalon levelek, kézzel írt vagy gépelt levelek fénymáso-

latai sorakoznak a *Székely Útkereső* levelesládájából... Filológusnak kecsegtető olvasmány e levelek olvasása, tanulmányozása, hiszen ma már a kommunikáció egyre inkább a telefon, a világháló és az „ímél” világában történik, s a kézzel, írógéppel írt levelek borítékba zárása, a postán való továbbítása egyre inkább háttérbe szorul. Beke Sándor számára is „e nyomtatásban közétett ritka »műfaj« értékes és maradandó élményt jelenthet az olvasónak, de a sajtó- és irodalomtörténet számára is”.

Köszönjük Beke Sándornak és minden munkatársának ezt az élményt, s a *Székely Útkereső* minden számát! Beke Györgynek a *Honismereiben* írt megállapításával vallhatjuk: „Székelyudvarhely rangosan jelentkezett újra a magyar szellemi életben. A Székely Útkereső valamennyiünk számára kutatja a jövő, a megmaradás méltó útját”. További jó utat, jó munkát!

Erdélyi Toll, III. évf., 2011. 4. szám

Erdélyi irodalom — nyugatról nézve

ERDÉLYI IRODALOM — NYUGATRÓL NÉZVE

Az Új Látóhatár az erdélyi magyar irodalomról.

Összeállította és bevezette Pomogáts Béla.

Anyanyelvi Konferencia, Budapest, 2011.

Mohó érdeklődéssel vettem kezembe a kötetet, egyrészt erdélyi magyartanárként, akinek Mikó Imre, Balogh Edgár, Láng Gusztáv tanára volt, Szabédi László nyelvtudomány munkájából vizsgáztam, Tamási Áron műveit, Dsida Jenő és Lászlóffy Aladár verseit, Sütő András prózáját, színdarabjait, Bálint Tibor, Szilágyi István, Pusztai János regényeit oktattam a kolozsvári Brassai Sámuel Gimnáziumban, Kántor Lajos — Láng Gusztáv irodalomtörténetét is felhasználtam magyar irodalomtörténeti óráimon. Tamási Áron és sok más erdélyi író, költő emlékmúzeumát, sírját fölkerestük irodalmi kirándulásaink során, képeket, dokumentumokat gyűjtöttünk erdélyi irodalmukról, Balogh Edgár, Bálint Tibor, Kacsó Sándor, Kallós Zoltán, Kántor Lajos, Kós Károly, Lászlóffy Aladár, Pusztai János, Varró Ilona és több más, jeles erdélyi író, költőt diákjaimmal köszöntöttük, és fényképpel társított levelüket ma is őrizzük Irodalmi albumunkban.

Csak azt szeretném megemlíteni, hogy majdnem 50 évi magyartanári munkám során nem volt alkalmam az „emigráns”, a későbbi „külföldre szakadt hazánkfiak” véleményét, írásait olvasni, bemutatni tanítványaimnak, felhívni figyelmüket arra, hogy amit én elmondtam az órán — a saját véleményemet egy-egy regényről —, azt mások, irodalmárok, kritikusok hogyan látják Nyugaton.

Úgy érzem, egyoldalú volt az a kép, amelyet tanítványaimnak átadhattam az erdélyi magyar irodalmunkról.

Most, nyugdíjasként marad ez az ismertetés, intés a kollégáknak, hogy felhívjam figyelmüket Pomogáts Béla kötetére, benne az *Új Látóhatár* című, a Münchenben megjelenő irodalmi és politikai folyóiratot bemutató, ismertető cikkére. A kötet válogatás e folyóiratban nyomdafestéket látott írásokból.

Mikó Imre *A romániai magyar életrajzi irodalom* című cikkében felsorolt műveket minden magyartanárnak ismernie kell/kellene. Illyés Elemér a romániai magyar szellemi élet kereteiről készített vázlatot, benne a nemzeti művelődés közvetítője az iskola szerepéről szól, és 1972-ben (!) figyelmeztetett arra, hogy huszonöt év után is elnemzetlenítő iskolarendszer jellemzi a romániai magyarság közoktatását. (S még 18 év telt el '89-ig!) Az irodalom művelőit Sütő András véleményével jellemzi: „Szomorúságos jelenség volt elnéznünk szellemi, erkölcsi hajótöröttjeinket, akik a vízen való fennmaradás végett, mint felesleges súlyt, a költőiket is elhajgálták”. S még szomorúbb az, hogy a hatalom „húzd meg, ereszd meg” politikáját is belelátva a korszakba, illetve azt, hogy a bemutatott szellemi keret ma már csak történelmi adat, melyhez csatolnunk kell a '80-as évek fokozódó diktatorikus intézkedéseit, a '89-es „fordulatot”, az utána kibontakozó, „demokratizálódó”, de a ma is forrongó, újabb és újabb szellemi csatározások éveit is. Egyetlen eseményre utalok: 2012-ben meghíusult Nyirő József hamvainak hazahozatala, újratemetése. S most a kötetben olvashatom Rónai Zoltán *Ember a havasokból* című írását 1983-ból, valamint

Horváth Bélának az 1954-ben írt, a száműzetésben, számkivetve elhunyt íróról szóló nekrológját.

S utólag olvashatok Kutasi Kovács Lajos tollából Nyirő József emigráns éveiről, és rögzíthetem Skultéty Csaba Escorialban tett látogatásának emlékeit.

Tamási Áronról kialakult tanári véleményem is gazdagodhat öt írással. Szabó Zoltán *Tenger és tengerszem* című metaforikus írása 1961-ben született, és a szerző úgy véli, hogy Tamási „nem magának, hanem népének gyűjtötte a kedvet az élethez 57-ben a »Hazai Tükör«, amely jelenben is elbuktatott eszmények fényét ragyogtatta fel (...); a hivatalok sietve Kossuth-díjért nyúltak bizonyítani, hogy a Bach-korszak ingét nem szándékoznak magukra venni. A »Szirom és Boly« tavaly a régi hordó és újbor, vagy új hordó és ó bor biblikus problémáját feszegetve a népi életkedv megmaradásának lehetőségeit kereste a változott világ abroncsai közt.”

Azt is most tudom meg, hogy a székely Cinciri rokona a mexikói Macario, s a két hős sorsából Tamási tollán novella, Macario tragédiájából pedig ballada született. S a Tamási Áron és Németh László kirajzolta Farkaslaka körvonalait is egymás mellett olvashattam, s Szabó Zoltánnal együtt vallom és tanítottam is, hogy Tamási szülőfalujának leírása, bemutatása „Kölcsey klasszikus haza megfogalmazásának népi változata”. S „a székely alkat és kedély, észjárás és szófűzés, Farkaslaka rabja a kor kísérletező nyugat-európai művészi előőrseivel is párhuzamos kalandozásokra indul. Csakugyan rejtett hajszálcsovek kötnék a tengerszemet a tengerekhez?”

Cs. Szabó László a *Jégtörő Mátyás* és a *Ragyog egy csillag* című regényeket kiemelve Tamási írói munkásságáról vallott Babits Mihály nyomán, akinek találó mondandója volt Ta-

mási világáról: „Ő az egyetlen magyar pikareszk író, regényei: kalandok csillogó sorozata egy hős napjainak időfonalán...” Tamási regényeiben „a Jó és a Rossz örök harcába keveredünk bele...”, az író ironikus leleménnyel bújtatja a jótét szellemet állatból állatba — a szürrealizmus szabályai szerint.

Vámos Imre az 1949-ben íródott és 1954-ben megjelent *Bölcső és bagoly* című regényről azt írja, hogy „Évei sokasodván, Tamási bizonysgot adott irodalmunknak — ifjúságáról”, mert abban az időben két műfaj gyarapodott igazán a művekben: a történelmi dráma és az emlékirat-irodalom. Tamási művészi nyelvről is szól: „Ezt a sajátos törvényű, bonyolult és csodálatos nyersanyagot kevesen kezelik ma olyan művészien, mint Tamási Áron, aki azon kevesek közül való, aki túlnőtt a helyi bérceken, valódi szárnyakon szárnyal, és európai módon ír a székelv világrol.”

Zsigmond Endre három kötetet ismertet: Féja Géza *Tamási Áron alkotásai és vallomásai tükrében*, Izsák József *Tamási Áron — kismonográfia*, és Tamási Gáspár *Vadon nőtt gyöngyvírág* című könyvét. Féja Géza munkáját felületesnek nevezi, mert a problémák nagy részét megkerüli, Izsák József munkája pedig magán viseli a politikai ihletésű dogmatizmus jeleit, így egy összefüggő monográfia *Az erdélyi csillagok* írójáról még várat magára. Tamási Gáspár viszont páratlan könyvet tett le asztalunkra, pataktiszta, makulátlan székelv nyelven mondta el életének történetét. Zsigmond Endre életének legsikeresebbnek tartott könyvismertetését ezzel az ajánlással zárja: „Tessék elolvasni Tamási Gáspár gyönyörű, gyöngyvírágos emlékezéseit, tessék elolvasni!” Ugyanilyen lelkesen köszönti Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című kötetét, melyet Illyés *Puszták népe*, Tamási *Szülőföldem*

rokonainak nevez. Kiemeli Sütő pataktiszta, szivárványosan gazdag és játékosan deres nyelvét is, és reméli, hogy „ez a komor napokat idéző könyv éppen sötét színeivel biztatás, hogy a sötét évek árnyai fakulóban vannak, és ahogy a „hétköznapiok a keresztfán”, többé nem térnek vissza.

Illyés Elemér is a *Puszták népe* mellé sorolja Sütő András művét, amely „hirdeti az újabb magyar irodalomban tudatosan, a regény jogán is, a száműzött történeti múlthoz való visszatérést: »Hiába akarod a múltat hagyni, hiszen hagyhatod, de ott van benned.«” Kimagasló eseménynek nevezi Bálint Tibor *Zokogó majom* című regényének megjelenését is, Fejes Endre *Rozsdatemetője* mellé állítja, modern regényként könyveli el, ezt igazolják az írás hitelt adó valóságelemei és antihős személete. Egyedülálló jelenségként mutatja be a mai erdélyi prózairodalomban Szilágyi István *Üllő, dobszó, harang* című munkáját is, amely „kitűnő példája a szocialista irodalom fejlődésmenetének. Kezdeti vulgáris szociologizálás, dogmatikus hangoskodások után introvertált írói érdeklődés és az ember belső világa felé való fordulás.” Írói kvalitást fedezett fel Pusztai János *Illés szekerén* című regényében is, a jelenből a múltba, a múltból a jelenbe viszi a cselekményt, időszerű a témája, de az író nehezen birkózik meg a szerkezeti nehézségekkel.

Gömöri György még 1956-ban, a Kolozsváron eltöltött kutatóútja során jutott a Dsida-versek birtokába, 1967-ben pedig Dsida születésének kerek évfordulóján a *Dal az egészségesekről, Erdély, Tegnap forráság, Futottam, kerestem* címűeket közli, mutatja be.

Zalán Magda Jékely Zoltánról személyes élményeit meséli ízes, képszerű sorokkal a *Rókatáncok táncosa szivárvány ha-*

vasán című írásában, és idézi egyik versét, amelyet 1952-ben írt: „Be szomorú, hogy negyvenedik évem / »kartács«-világban ért utol!”

Márjás Viktor ismertetése is Jékely Zoltán egyik írásáról szól, melyben 1963-ból Bánffy Dezső korába és Pestről Bécsbe vezeti az olvasót *Bécsi bolondjárás* címmel, „kedves, derűs humorral, mintha az »átkos« múltból a szilvóriumízt, a levendulaszagot, a huncut tréfákat, az élet mosolyát akarná visszaidézni”.

Szabédi László *Enyém a történelem* című válogatott műveit ismerteti Román I. István. Jelen válogatás egyik legértékesebb darabja *A magyar ritmus formái*, de a *Népi írástudók vagy írástudó nép* című tanulmánya is. Az író szépprózáját 28 novella képviseli, de értékes fordításgyűjteményéből is válogatott Kántor Lajos, aki az előszót is írta. Szabédi László nyelvtudományi főműve: *A magyar nyelv őstörténete* című művéről Brogyani Béla írása sorakozik a kötetben. „Azt a poeta doctust hozza hozzánk közelebb, aki a legnehezebb tudományos fegyverzetben vívta meg a költészet várait...” — állapítja meg a szerzőről.

Veress Dániel *A rodostói csillagnéző* „életrajzi vázlat, kinagyított háttérű arckép, alapjegyeiben — esszé” meghatározással, a „legtalányosabb író”-ról, Mikes Kelemenről szóló kísérletét ismerteti Dénes Tibor, aki a szerző kutatókedvét, anyagismeretét és jóindulatát méltányolja.

Márton László is három erdélyi elbeszélőt ismertet: Szilágyi István *Ezen a csillagon* című kötete novellákat, elbeszéléseket tartalmazó kötetét egyhangú, kiábrándító olvasmány-nak tartja, de az utolsó, *A végállomáson leszállsz* című elbeszélésben témát és hangot vált. A Dürrenmattrá emlékeztető

írásban Szilágyi „kísérletet tesz arra, hogy a felületi valóságtól megszabaduljon, a kínálkozó és ismert tájkép helyett képzeletének színeivel fessen”. Telegdi Magda *Nyugtalan színek* című novelláskötetének hősei általában boldogtalanok, az írások stílusa Kosztolányi Dezsőt idézi. Varró Ilona elbeszéléseiben is az író nő szemhatára az asszonyi problematikáig ér el, s a bemutatott mindhárom kötetben sok szó esik a férfiak és nők kapcsolatáról, de hiányzik az erdélyi írók környezetétől távol álló olvasónak néhány támpont, amelynek segítségével tájékozódhat, pl. a novellák környezete színmagyar, román név ritkán fordul elő, s elemezni kellene, hogy ebben a mikroklímában mi konzerválódik egészségesen” — állapítja meg Márton László.

Kibédi Varga Áron a lélektani regényírás új, eredeti és sikeres kísérletének tekinti Szilágyi István *Kő hull apadó kútba* című regényét, amelyet Pomogáts Béla kitűnő méltatásában az év regényének tart.

Hanák Tibor „a költészet költőjének” nevezi Lászlóffy Aladárt, akinek versei a versről verselnek, a verselésről, anyagáról, szerszámáról, a nyelvről. Lépten-nyomon mondatrészeket és más nyelvtani kifejezéseket használ hasonlatként, képei közt gyakran szerepel a könyv, a ceruza, a levél, a lapozás, az írás, az olvasás. Sok utat, sok módszert kipróbál, szuverén ura a versnek. Ezért tehet bármit, hiszünk neki — írja *A következő ütközet* című kötetéről.

Monoszlay Dezső is költőről, Szilágyi Domokosról vall, akinek „verseiben ott munkál mindaz a nemes és tragikus transzilvanista tradíció, amely szülőföldjének tájától sohasem volt idegen, ő egybeforrasztja a virágénekeket, a Kőműves Kelemenek, a Kádár Katák balladáit a zsoltárokkal és az

ótestamentumi igékkel — polifonikus zeneként...” Micsoda rend, micsoda világ lehet az, amely kitaszított az életből két ilyen remek embert, két ilyen kiváló költőt? — teszi fel a kérdést Zsigmond Endre, aki Sziszt (ahogyan Szilágyi Domo-kost becézték) és feleségét, Hervay Gizellát siratja. Aki öt verskötete mellé két gyermekkönyvet is írt az erdélyi iskolák kis magyarjainak, bennük „a képalkotástól a gondolatépítés felé haladó elvonatkoztatással szolt az emberiség védelméről —, de őt magát nem tudták megvédeni...”

Az 1961-ben jelentkezett Forrás sorozatról szólva Zsigmond Endre tiszta, gazdag forrást emleget, közöttük Farkas Árpád *Jegenyekör* című kötetének verseiről szólva a szolidaritás szót emeli ki: verseiből „a hűség szép dallama zeng, hűség a fölnevelő tájhoz, derékig földben álló embereihez, de még fáihoz, állataihoz is...” Recenzensként, aggódással birkózó reménnyel tekint Kolozsvár, Bukarest és Sepsiszentgyörgy felé. A könyvek megjelenésén érzett öröme mellé arányosan növekszik a lelkiismeret-furdalása is, nem beszélt, nem írt, nem agitált még eleget az új romániai magyar írók műveinek érdekében, hogy azok szava, akik egy pusztában vándorló nép képviselőjében szólnak, ne maradjon pusztába kiáltó szó!

Reményét egy Kosztolányi idézet mögé bújtatja: „A mi munkánk ez, áldjon vagy verjen sors keze, ez a mi munkánk.” „Olvassuk, ismertessük, terjesszük az új, erdélyi magyar irodalmat!” — fogalmazza meg, s máris nyúl — egy fényképalbumért. Szerkesztője Erdélyi Lajos, címe: *Orbán Balázs Székelyföld képekben*. A kötetet Mikó Imre szerkesztette, az előszót pedig Sütő András írta. „A figyelem, a művelődési értékek megőrzésének, megmentésének szép gondja, a

szerkesztők és dolgozótársak keze munkájának nyoma ott van a könyv minden lapján, és talán ezért is fényeskednek olyan magabiztos maradandósággal ezek az öreg, homályos, néhol ütött-kopott, nagyszerű fényképek. Tudják, hogy jó kezekben vannak!”

S az értékek gondozásának, mentésének, gyűjtésének szép törekvése hozta létre Kallós Zoltán balladás könyvét is. Kallós majdnem harminc éve gyűjti a romániai magyar népballadákat a Székelyföldön, Kalotaszegen, de a moldvai csángók között is, s ebből a majdnem kétezer darabra rúgó gyűjteményből 259 balladát, balladás dalt és nyolc meseváltozatot tesz közzé. (Az előszót Szabó T. Attila, az erdélyi nyelvtudósok első embere írta). Értékként, dicséretes ötletként tartja számon Zsigmond Endre az *Utunk Évkönyv* 72 című, Kolozsváron megjelent kötetet, amely 350 oldalon, szakemberek írta, több mint 90 cikke nyújt együttesen kitűnő, kerek olvasmányos képet Erdély mai magyar életéről. „Az örök dallam, amely egykor oly szépen szólt Mikes Kelemen vagy Bethlen Miklós műveiben, mindmáig tovább zeng a mai Erdélyben is. Ennek szép bizonyítéka ez az erdélyi kislexikon.”

Még két könyvismertetést említsünk meg. Kántor Lajos — Láng Gusztáv *Romániai magyar irodalom 1945–1970* című könyvét Illyés Elemér méltatja, amelyben az erdélyi irodalom két kiváló kritikusa 212 oldalon időrendi összefoglalóban mutatja be a kortársi irodalmat. Rövid történelmi elemzést kapunk a romániai magyar irodalom genezisének körülményeiről, fejlődéséről, kitűnően megrajzolt íróportrékat, esszéket is olvashatunk, de Illyés hiányolja a nemzetiségi tudat világos megfogalmazását, pedig az erdélyi magyar irodalom éppen a kisebbségi életformában, az „itt és most”, az „ahogy

lehet” talaján született és vált sajátos irodalommmá, az egyetemes magyar irodalom szerves részévé. A szerzők kevés figyelmet fordítottak olyan írók szellemi örökségére, akiknek a működése 1945 előtt kezdődött, és áttevődött a fordulat utáni időkre is. A másik könyv Kántor Lajos: *Alapozás. Klasszikusok — kortársak. Tanulmányok, esszék* című műve, amely összegyűjtött irodalmi tanulmányokat tartalmaz, s azt próbálja elősegíteni, hogy az olvasó nézzen a sorok mögé, ismerje meg a szerzők életét, működésüknek állomásait, kapcsolataikat. Mintegy 60 oldalon Móricz Zsigmond sokoldalúságát, líraiságát, nyelvi tudatosságának szép eredményeit taglalja.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy az az érdeklődés, amely a magyar közéletben és irodalmi életben az erdélyi magyar kultúra és szellemiség befogadását kívánta elősegíteni, bizonyára nem lett volna erőteljes és eredményes az *Új Látóhatár* figyelemfelkeltő és értékgondozó erőfeszítései nélkül — fogalmazta meg Pomogáts Béla. Az Anyanyelvi Konferenciának most az olvasókhoz eljutó kiadványa azzal, hogy kötetbe gyűjtötte az erdélyi irodalom jelenségeit bemutató legfontosabb tanulmányokat, ezeknek az erőfeszítéseknek kívánt emléket állítani.

Köszönjük!

Magiszter, 2012. 3. szám

T A R T A L O M

Komoróczy György: Magyar szavaink nyomában / 5

Murádin László: Anyanyelvünk ösvényein / 9

Murádin László: A hely, ahol élünk / 14

Murádin László: Egyházi településnevek Erdélyben / 17

Brauch Magda: Magyarról magyarra / 21

Beszélgetések a barátságról / 25

Brauch Magda: Közös anyanyelvünkért / 30

Szathmári István: Stilisztikai lexikon / 35

Murádin László: Anyanyelvi mozaik / 40

Kántor Lajos: Fellegek a város felett / 43

Kabán Annamária: Lét és nyelv / 49

Brauch Magda: Beszélni kell
avagy Használjuk anyanyelvünket / 54

Dsida Jenő költészete / 59

Tapodi Zsuzsa: A soha el nem vesző könyv nyomában / 62

A Székely Útkereső értékeket megőrző,
igényes sokoldalúsága / 66

Pomogáts Béla: I. Magyar irodalom Erdélyben
(1918–1944). II. Irodalmi dokumentumok / 74

Beke Sándor — Ráduly János: Szépirodalom, néprajz, rovásírás /	80
Erdélyiségről és irodalomról /	87
„A kivételes nagyságrendű csillag” /	91
Az életművéből kicsapó erkölcs — világít /	95
Eszteró István kolozsvári utcái /	100
Magyar nyelvű tankönyvek Erdélyben /	105
Benedek Elek monográfia /	111
A Székely Útkereső levelesládája. 1990–2000 /	115
„Óh jól vigyázz, mert anyád nyelvét bízták rád a századok...” /	119
Ti szók, kik egy világot átöleltek... /	123
Nagy Pál: Betűvetés mezején /	127
A Nyelvünk és Kultúránk öt évfolyamából /	134
Beke Sándor: A Székely Útkereső levelezés és dokumentumok tükrében /	144
Erdélyi irodalom — nyugatról nézve /	148

ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓ

A könyv szerkesztője: BEKE SÁNDOR

Nyomdai előkészítés: Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

A szerkesztőség postacíme:

535600 Székelyudvarhely, Tamási Áron u. 87

Telefon/fax: 00-40-266-212703

E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu

ISBN 978-606-534-075-6

www.erdelyigondolat.ro

Készült az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Nyomdájában,
Székelyudvarhelyen

Felelős vezető Beke Sándor igazgató

